

ISSN NO: 2980-0161

KENT VE İNSAN

DENEME

EDİTÖR

KİŞİSEL GELİŞİM

EKONOMİ

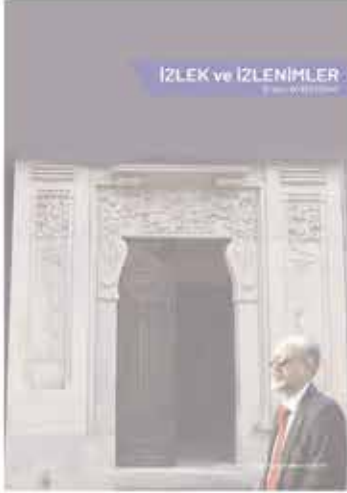
GENÇ KALEMLER

KÜLTÜR TEORİSİ / KÜLTÜREL ÇEŞİTLİLİK

AKADEMİK / ARAŞTIRMA

GEZİ / GEZİN

İZLEK ve İZLENİMLER

2026
SAYI
14

TRABZON' DA DONDURMA KÜLTÜRÜ VE TRABZON DONDURMASI • ANTİK DÜNYADAN ALACAĞIMIZ "ÇEVRE" DERSİ
SPORCU ANNESİ OLMAK • **AİLE OLALIM MI?** • YAŞADIĞIMI İTİRAF EDİYORUM • **SEVGİ NEDEN BAZEN YARALAR**
SİYAH İNCİ • SON SATIR • **BİSMARK VE ALMANYA'DA TOPRAK** • ÖMÜR MİRASI • **ÇİFTE STANDART MESELESİ**
KIRSAL ALANDA PLANLAMAYA BAKIŞ NASIL OLMALI • **İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ İLE MÜCADELEDE ATIK YÖNETİMİ**
KAFKASLARIN PETROL KOKULU ŞEHİRİ: BAKÜ / AZERBAYCAN • ÖZBEKİSTAN • **CASA BOTTER**

www.ruhungemisidergi.com - info@ruhungemisidergi.com

İmtiyaz Sahibi ve Editör

Bahaettin KABAHASANOĞLU

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü

Gökhan KELEŞ

Yayın Kurulu

Prof. Dr. Sonay ÇEVİK	- Başkan
Prof. Dr. Sadettin KORKMAZ	- Üye
Prof. Dr. Abdullah AKAT	- Üye
Prof. Dr. Hikmet ÖKSÜZ	- Üye
Prof. Dr. İpek FİTÖZ	- Üye
Prof. Dr. Ata Yakup KAPTAN	- Üye
Prof. Dr. Caner KARAVİT	- Üye
Prof. Dr. Cenap SANCAR	- Üye
Doç. Dr. Mahir BAYRAMOĞLU	- Üye
Doç. Dr. Fırat Çağrı KIRMIZIGÜL	- Üye
Öğr. Gör. Nazmiye AYDIN	- Üye
Dr. Öğr. Üyesi Aysun Aydın SANCAROĞLU	- Üye

*Üç ayda bir yayımlanır.

*Yazıların tüm sorumluluğu yazarlarına aittir.

*Kaynak gösterilerek alıntı yapılabilir.

Ruhun Gemisi Şana Taka Dergisi
Yomra Belediyesi ve Yomra Vakfı iş birliğinde yayınlanmaktadır.

E-Posta:

info@ruhungemisidergi.com

Kapak Foto: Sonay ÇEVİK Arşivi

Bu dergide yer alan tüm içerikler (metin, görsel, tasarım ve diğer materyaller) www.ruhungemisidergi.com'a aittir ve ilgili mevzuat kapsamında korunmaktadır. İçerikler; www.ruhungemisidergi.com haricinde herhangi bir mecrada yayımlanamaz, çoğaltılamaz, kopyalanamaz, dağıtılamaz veya ticari amaçlarla kullanılamaz. İzinsiz kullanım halinde yasal işlem başlatma hakkı saklıdır.

Ajans Başkanı
Gökhan KELEŞ

Kaşüstü Mh. Devlet Karayolu Cd. Sabırlar İş Merkezi
B Blok Kat:3/20 Yomra - TRABZON

WEBLIFE REKLAM ORG. HİZ. İTH. İHR. VE TİC. LTD. ŞTİ.

www.weblife.com.tr
info@weblife.com.tr

İÇİNDEKİLER / INDEX

EDİTÖRDEN – Bahaettin KABAHASANOĞLU 05

10-12 NİSAN RAMAZAN BAYRAMI

KENT VE İNSAN 8

TRABZON’ DA DONDURMA KÜLTÜRÜ VE TRABZON DONDURMASI – Sonay ÇEVİK 9

23 NİSAN ULUSAL EGEMENLİK VE ÇOCUK BAYRAMI
19-25 NİSAN DÜNYA KİTAP GÜNÜ VE KÜTÜPHANELER HAFTASI

DENEME 22

ANTİK DÜNYADAN ALACAĞIMIZ “ÇEVRE” DERSİ- İlham ÖZTÜRK 23
SPORCU ANNESİ OLMAK -Leyla YAVUZ 25
AİLE OLALIM MI? – Tuğba GEDİKLİ 28

1 MAYIS İŞÇİ BAYRAMI
5-6 MAYIS HİDİRELLEZ VE KÜLTÜR BAYRAMI

EDEBİYAT 34

YAŞADIĞIMI İTİRAF EDİYORUM – Ahmet ARPAD 35

11 MAYIS ANNELER GÜNÜ

KİŞİSEL GELİŞİM 41

SEVGİ NEDEN BAZEN YARALAR – Tuğba YILMAZ 42

EKONOMİ 45

BİSMARK ve ALMANYA’DA TOPRAK- Cevat ÖZTÜRK 46

GENÇ KALEMLER 48

SİYAH İNCİ – Medine ARSLAN 49
SON SATIR – Bedirhan BİLİCİ 50

21 MART NEVRUZ BAHAR BAYRAMI

KİTAP TANITIM / DEĞERLENDİRME 51

ÖMÜR MİRASI – Ali KÖSE 53

6-9 HAZİRAN KURBAN BAYRAMI

AKADEMİK / ARAŞTIRMA 55

ÇİFTE STANDART MESELESİ – Nuri YAZICI 56
KIRSAL ALANDA PLANLAMAYA BAKIŞ NASIL OLMALI – Cengiz SANÇAR 72
İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ İLE MÜCADELEDE ATIK YÖNETİMİ- Hülya KALAYCIOĞLU 84

GEZİ 90

KAFKASLARIN PETROL KOKULU ŞEHRİ: BAKÜ/AZERBAYCAN – Sadettin KORKMAZ 91
ÖZBEKİSTAN – Zühtü AKYILDIZ 102

İZLEK ve İZLENİMLER 110

CASA BOTTER – Erkan AYDINTAN 111

15 HAZİRAN BABALAR GÜNÜ

EDİTÖRDEN

Bahaettin KABAHASANOĞLU*

Merhabalar...

Şana'dan denize açılan Ruhun Gemisi, kültür sanat yolculuğunu sürdürüyor.

Yüzlerce yazarın emeğiyle, binlerce okurun desteğiyle dijital dünyadayız.

Dergimizi, dört yaşından gün alan, öğrenmesi gerekenlerin de farkında olan bir çocuğa benzetiyoruz.

İddialıyız çünkü **Prof. Dr. Sonay ÇEVİK** başkanlığındaki Yayın Kurulumuzla her sayıda bir öncekiyle yarışircasına zengin bir içerikle huzura çıkmaya çalışıyoruz.

Prof. Dr. Sadettin KORKMAZ, Prof. Dr. Abdullah AKAT, Prof. Dr. Hikmet ÖKSÜZ, Prof. Dr. İpek FİTÖZ, Prof. Dr. Ata Yakup KAPTAN, Prof. Dr. Caner KARAVİT, Doç. Dr. Mahir BAYRAMOĞLU, Öğr. Gör. Nazmiye AYDIN ve Dr. Öğr. Üyesi Aysun Aydın SANCAROĞLU ile birlikte Yazı İşleri Müdürümüz **Gökhan KELEŞ'e** çok çok teşekkür ediyorum.

Birlikte güzel işlere imza atmanın heyecanı ve mutluluğu içindeyiz.

14. sayıda Trabzon Fatih Eğitim Enstitüsünden **Dr. Nuri YAZICI** Hocamız da "**Çifte Standart Meselesi**" ile aramızda... Batı'nın iki yüzyıldır sergilediği ikiye bölünmüşlüğü tavrını anlatıyor.

Bu sayıdan itibaren tüm yazılarımızın sosyal medya platformlarında daha iyi takip edilebileceğine, beklentileri karşılayacak şekilde okur/yazar buluşmasının gerçekleşeceğine tüm kalbimizle inanıyoruz.

www.sanataka.com üzerinden ulaşılan Ruhun Gemisi Şana Taka'nın yeni adresi **www.ruhungemisidergi.com** oldu.

Dijital dünyada kültür sanat adına iz bırakmak, kalıcı olmak için yoğun bir çalışma içindeyiz.

Her sayıda birbirinden değerli yazarlarımızla yeni bir kültür sanat yolculuğuna çıkıyoruz.

Kent ve İnsan'dan Gezi'ye kadar ana başlıklarımız var.

Trabzon'a Dair, Deneme, Genç Kalemler, Kitap Tanıtımı, Edebiyat, Kişisel Gelişim, Spor, Sağlık, Moda, Müzik, Mutfak, Tiyatro, Sinema, Portre, Ulaşım, Ekonomi ve Akademik/Araştırma...

Bölgemizin ve ülkemizin iddialı dijital dergilerinden biri olan **RUHUN GEMİSİ ŞANA TAKA'ya** emeği geçenler adına okurlarımızı sevgiyle, saygıyla selamlıyorum.

Trabzon Sokakları

Kayıp Sokaklar ve Yaşayanları

Sonay Çevik Hocamızın bahsettiği büyük bir projeydi.

Sergilerinde, dergi çalışmalarında, etkinliklerde sürekli olarak konuyu hatırlatıyor hatta mobbing(!) yaparcasına abarttığımızı da fark ediyorduk.

"Akademik görev de şüphesiz çok değerli fakat zaten bitmek üzere olan 'Trabzon Sokakları'nın daha fazla ötelenmesini hiç kimse istemiyor."

Birçok arkadaşımızla birlikte **"eser kalır geriye"** diyorduk ve bu çalışmanın doküman olarak raflarda belleklerde kaybolmasına razı değildik.

Kültür hayatımızda **"Kent ve İnsan"** yazılarıyla dikkat çeken...

Alman disiplini içinde üreten ve aktaran **Prof. Dr. Sonay Çevik** Hocamız...

1982'de tez danışmanı kendisine ne çalışmak istediğini sorduğunda **"sokaklar, meydanlar ve kent mekânları"** cevabını verdiğini ifade ediyor.

Ve başlayış o başlayış.

44 yıllık bir emeğin ve bekleyişin ürünü **TRABZON SOKAKLARI...**

“Sokaklarda Mekân Oluşumuna Trabzon Ölçeğinde Tipolojik Bir Yaklaşım” adlı çalışmasını tamamlamasının ardından kendini “eski sokaklardaki ilke ve detayların çağdaş sokaklarda da kullanılabilirliğine” adanmıştı. Akademik çalışmalarını **“Yapılaşmış Çevre ile Sosyal Çevre-Yaşantı Arasındaki Bağlar-Etkileşim”**le sürdürdüğünü söyleyebiliriz. Uluslararası platformlara da taşıdı bu çabasını...

1997’de Berlin Teknik Üniversitesi’nde **“Mimarlık, Şehircilik, Psikoloji, Sosyoloji”** gibi farklı disiplinlerde Alman akademisyenlerle birlikte çalıştı.

“Mekân, Kimlik ve Kimliklendirme” adlı tezinin ardından doğan Sokaklarımız sergisini yaşayanlarla, izleyicilerle buluşturdu.

Trabzon Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları arasında **“Trabzon Kitaplığı”** başlığı altında **“Kent Mimarisi”** adına çıkan ilk kitap...

“Bu eserin; kent kültürüne ilgi duyan araştırmacılara, şehir plancılara, mimarlara ve Trabzon’u seven herkese kalıcı bir başvuru kaynağı olmasını diliyorum” diyen Büyükşehir Belediye Başkanı Sayın **Ahmet Metin GENÇ’e**, kültürümüze katkılarından dolayı teşekkür ediyorum.

TRABZON SOKAKLARI...

Kent adına üretilen bir **“prestij kitap...”**

Sonay ÇEVİK Hoca ile Trabzon sokaklarında bir yolculuğa çıkıyorsunuz.

Akademik bilgiler ve çizimlerle donatılmış sayfalar arasında eski fotoğraflarla karşılaşınca hüzünleniyor ve **“nerede benim Trabzon’um”** diyorsunuz.

Çıkamaz sokaklar, meydanlar, avlular ve bahçelerde kayboluyorsunuz çünkü bazıları yok olmuşlar ya da yok olmaktan daha beter olmuşlar.

Mimarsanız adeta bir başucu kitabıyla karşılaşıyorsunuz.

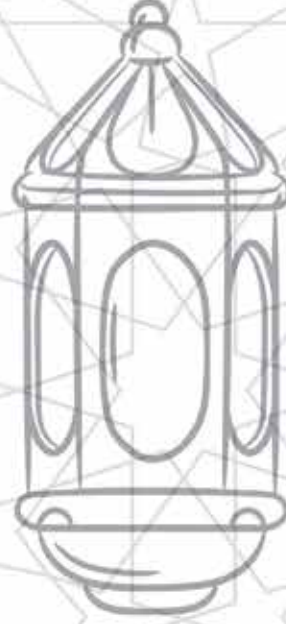
Yerel yöneticiyseniz de öyle...

Ne diyelim? **“Geçmişine sahip çıktığın kadar bir geleceğin olur.”**

“Yaşayanların Dilinden” adlı bölümü okurken **“bu şehre nasıl kıymışız”** diyorsunuz.

560 sayfalık bu dev eser, Akçaabatlı Şair Yazar **Cemal Azmi TELLİOĞLU’nun** şu sözüyle sona eriyor: **“... Sokaklarımız bizim yüz akımızdır, müşterek malımızdır. Sokaklarımız evimizin salonu gibidir, evimiz kadar temiz olmalıdır. Sokaklar; insanları bağlayıcı, bir araya getirici, ulaştırıcı, nefes alma yerlerimizdir.”**

Elinize yüreğinize sağlık Sonay Hoca...

20-22 MART
RAMAZAN BAYRAMI
Kutlu Olsun

KENT VE İNSAN

Sonay ÇEVİK*

Foto: Sonay ÇEVİK Arşivi

*Prof. Dr., Y. Mim., KTÜ Mimarlık Fakültesi Mimarlık Bölümü

TRABZON' DA DONDURMA KÜLTÜRÜ VE TRABZON DONDURMASI

ANILARDAN...Dondurmaa Kaymaaak!...

Trabzon'da Dondurma; farklı ölçeklerdeki tüm yerleşmelerde kentlerde, köylerde, mahallelerde, sokaklarda, bahçelerde her yaş grubundaki yaşayanların günlük yaşantılarında, özellikle çocukluk dönemlerinin vazgeçilemez ve unutulmaz tatlarından biri olmuştur. Çocukluğumuzda mahalleleri dolaşarak sırtında taşınan dondurma kazanları ile dondurma satan seyyar dondurmacılar vardı. İlerleyen zamanlarda araba(tekerlekli motorsuz) ile dondurma satılmaya başlandı.

Çok iyi hatırlıyorum, dondurmacı geldiğinde haber hemen yayılır babaannem çay bardaklarını, fincanları, fincan /çay tabaklarını ve çay kaşıklarını hazırlar, sade dondurmamızı 5, 15 kuruş gibi fiyatlarla alırdık. Bu arada küçük külahlar da vardı, pembe renkli, çocuklar için... Dondurmacının spatula ile aldığı dondurma çocuklar tarafından ilgiyle, kendisine daha fazla koyması ümidiyle merakla izlenirdi. Dondurmacılar tabii ki mahalleden biriydi, tanıdıktı, bizler için "Dondurmacı Şafak" tı. Tabii bu arada akşamları meydana, meydan parkına (Erdoğan'dan) çay, kahve içip oturmaya, sohbet etmeye inildiğinde mutlaka Uzun Sokağın meydan girişinde bulunan galeri katlıbir dükkânda tatlıcılık yapan Salim' in dondurması yenilirdi. Daha sonrasında artık tamamen dondurmacılık dükkânlarında gerçekleştirilmeye başlandı... Dondurmacının "Dondurma Kaymak " nidalarına yaşayanlardan "Dondurmacı geldi" karşı bağırışlarıyla karşı gelen haber alınan, haberdar etme sevinci ve hazırlanan bozuk para ve çay bardaklarıyla torun, nine, kardeşler, arkadaşlar, komşuların katılımıyla başlayan o güzel gelenek artık kalmadı/yalnızca anılarda kaldı.

Anılarda Trabzon Dondurması 1960-65 sonrası, S. Çevik

Soğuk sütlü tatlılardan biri olan dondurmanın tarihçesine, tarihsel süreçte değişimi gelişimi-ve yayılmasına bakıldığında ortaya çıkışının antik dönemlere dayandığı/uzandığı ve hemen her coğrafyada, her kültürde farklılaşan nedenlere bağlı olarak çeşitlendiği ve adlandırıldığı görülmektedir. İlk ortaya çıkışından itibaren diğer coğrafya ve kültürlerle farklı şekillerde ulaşan dondurma, yere has özelliklerle birlikte farklılaşmış, yeni adlar, sunumlar bulmuş ve kültürlerle has dondurma oluşumları gerçekleştirilmiştir. Dondurma günümüzde de günlük yaşantımızın önemli bir gastronomi değeri /ögesi olarak çekiciliğini devam ettirmektedir.

Süt, salep, şeker ve çeşitli aromaların/tatların(meyve ve baharatlar) karıştırılıp dondurulması ile elde edilen, soğuk tatlılardan biri olan ve tarihi binlerce yıllık bir serüvene dayanan dondurma, günümüzde farklı kültürlerin dokunuşlarıyla, benzer görünseler de içerik, yapım tekniği ve yapısal olarak birbirlerinden farklılaşmakta, çeşitlenmektedir. Gastronomide önemli bir yer tutan dondurma; keşfi /ortaya çıkışı ve tarihsel süreç boyunca değişimi, gelişimi ve yayılması, farklı kültürlerde farklı yorumlanan ve farklı türleri ile öne çıkan çeşitli dondurmalar şeklinde görülmektedir. Dondurma, ortaya çıkışı ve gelişim süreci, yiyeceklerin soğutulması için dağlardaki karların depolanarak kullanılmasına dayanmaktadır.

Dondurmanın ortaya çıkışı ile ilgili çeşitli hikâye ve efsaneler bulunmaktadır Ancak dondurmanın ilk ortaya çıkışı bugün bilinen anlamıyla dondurmanın yerine şarap, bal, pekmez ve çeşitli meyveler ile tatlandırılmış kar ya da buz şeklinde olduğu anlaşılmaktadır. Antik çağlardan başlamak üzere ilk zamanlar kar ve buzların çeşitli tatlarla-lezzetlerle tatlandırılması şeklinde tüketilirken 17. yüzyıldan itibaren, kremalı sütlü karışımların karıştırılarak dondurulması esasına dayanarak elde edilen dondurmanın ortaya çıktığı literatürde yer bulmaktadır.

Söz konusu bilgilerde örtüşen durumlar oldukça fazladır. Dondurmanın ortaya çıkışı, diğer bir deyişle keşfi hikâyesinde ilk dondurmalar, bir taraftan şekerli süt ve buz karışımı olarak Çin’de, diğer taraftan kar ve meyve ezmesinin karışımından yapılan bir ürün olarak Roma’da; görülmektedir.

Sütlü ve dondurulmuş olan bu tatlının keşfi Çinliler tarafından yapılmasına rağmen, Avrupa’da, başta İtalya olmak üzere Fransa, İngiltere ve kıtanın diğer bölgelerinde formüle edilmişti. Bununla birlikte hikâyenin farklı aşamalarının ardından Amerika’ya aktarılması ile dondurmanın endüstriyel bir ürün haline gelmesine zemin oluşturmuştur.

Türk kültüründe daha çok şerbetlerin soğutulmasında kullanılan kar, 19. yüzyılda dondurma yapımında kullanılmaya başlamıştır. Sonuçta, dondurmanın geçmişte buz ve karların tatlandırılması ile başlayan serüveninin, günümüze sütlü bir tatlı olarak geldiğine, farklı kültürlerde çeşitlenirken içerik anlamında o kültürün bulunduğu bölgenin iklim ve coğrafi özelliklerinden etkilendiği ve endüstrinin gelişmesiyle farklılaşan görüntü, tatlar ve adlarda dondurmalar çeşitlenmektedir.

Tüm yemekler de olduğu gibi bu tatlının, dondurmanın da kültürel kökenlerinin ve gelişiminin, ilgili ritüellerin bilinmesi kısacası kültürel ve tarihsel geçmişleriyle incelenmesi aynı zamanda kültürel mirasın korunması ve sürdürülebilirliğinin sağlanması adına da önem taşımaktadır.

Dondurmanın Endüstriyel Gelişimler paralelinde, ilerleyen zamanlarda yaygınlaşan ve tüketimde artış gösteren dondurma, sanayi devrimiyle birlikte hızlı üretimle kendini göstermiştir

Farklı kültürlerde Dondurma Çeşitleri; tarihsel süreçte dondurmanın gelişimi ve yayılmasına bakıldığında dondurmanın 4000 yıl öncesinde ilk olarak kayda geçtiği, konu detaylandırıldığında; M.Ö. 11. yy.dan başlayarak Çin, Yunanlar Mezopotamya Persler Makedonya Roma İmp., Hindistan, Abbasiler, Orta Asya – Karahanlılar, Selçuklular, Araplar, Aztekler, Orta Doğu, Avrupa, Fransa , Osmanlı Devleti, Amerika, İngiltere kültürlerinde gelişimi farklı alanlardaki gelişmelerin sebep olduğu aşamaların gerçekleşmesine ve farklılaşan malzeme kullanımlarına ve tekniklere bağlı olarak dondurma dünyasında değişen çeşitlenmelere sahne olduğu görülmektedir.

Türk Anadolu Tarihinde Dondurma konusu da, sözü edilen farklı kültürler ve farklılaşan-çeşitlenen dondurma dünyası içinde önemli bir gastronomi alanı ve ögesi olarak farklı ritüellerde izlenebilmektedir.

Literatürde, **Türklerin Orta Asya’da** yaşadıkları zamanlarda buz kullandıkları, Kaşgarlı Mahmut, kayısı, kızılcık, arubat (demirhindi), sarı erik (limgen ve amşuy), şeftali (aluç) gibi meyvelerin şerbetlerinin buzla dondurarak veya soğutarak tüketildiği, **Selçuklu kentlerinde ve Osmanlı dönemine** ait belgelerde karlık ve buzlukların varlığı, kar kuyularına “karhane”, kar ve buz satıcılarına ise “karcı” adı yer aldığı ifade edilmektedir.

Osmanlı toplumunda dondurmanın, ev dondurmacılığı şeklinde başlayan, sonraları sokaklara, termoslarda ve arabalarla satılan bir ürün haline gelen dondurmanın 17. yüzyıldan itibaren görülmeye başladığı ve 19. yüzyılın sonunda Osmanlı Menülerinde yer aldığı belirtilmektedir.

İlk zamanlarda muhallebici, helvacı, fındıkçı, kestaneci, kahveci gibi esnafın dondurmayı satışa sunan kişiler olduğu, sonraları dondurma üretiminin bir meslek haline gelerek dondurmacılık mesleğinin ortaya çıktığı, Osmanlı sarayında dondurmanın ikram edilmesinin devamında 1910 yılında sarayda “mâbeyn-i hümâyûn dondurmacılığı” adı altında bir meslek grubunun da bulunduğu ifade edilmektedir.

Osmanlı Dönemi'nde dondurma yapımı

Osmanlı'da seyyar dondurma satıcıları

Osmanlı Dönemi'nde dondurma kaşığı-spatula

Dondurma ve dondurma üretim süreci içerisinde gerçekleşen gelişmelerle Dondurmacı, Dondurma Kûlahı, Seyyar Dondurmacı gibi oluşumlar sürece katıldığı görülmektedir. Dondurma kûlahının keşfedilmesi, dondurma satışı ve ikramında kullanım bulan ve dondurmaya ek lezzet katan önemli gelişmelerden biri olarak kabul edilebilir. **Dondurma kûlahı** dondurma koymak için kullanılan, koni şeklinde biçimlenen ince dokulu gevrek yapılı, şeker veya gofretten oluşan yenilebilir bir kap olarak imal edilmektedir.

Paris'teki CaféFrascati'nin 1807 tarihli bir gravüründe ,sağ alt köşede elinde tuttuğu bir kaptan dondurma yediği varsayılan bir kadın bulunmaktadır. Dondurma tarihçisi Robin Weir'in göre bu, "dondurma kûlahlarına dair ilk resimli kanıt"tır.

Dondurma k lahı 1800'lerin başlarında Fransız yemek kitaplarında adı geçmeye başlamış olup ilk dondurma k lahı resmi anlamda 1896 yılında İtalyan asıllı Italo Marchioni tarafından üretilmiş ve 1903 yılında dondurma k lahlarını tescili gerçekleşmiştir. Bu durum ilk tarih olarak bilinmekle beraber konuyla ilgili farklı hik yelerin de olduğu da ifade edilmektedir.

Dondurma, günümüze ulaşan süreçte, dondurma termoslarında/kazanlarında veya iki tekerlekli basit formlu motorsuz arabalarda mahalle aralarında, sokaklarda, köylerde gezilerek satılmıştır. Bu süreçte dondurma "Sokak Satıcılar/ Seyyar Satıcılık Mesleği" kapsamında Anadolu'da Cumhuriyet dönemi ve 1950'li yıllar ve sonrasında seyyar dondurmacılar eliyle insanlara sunulmuştur.

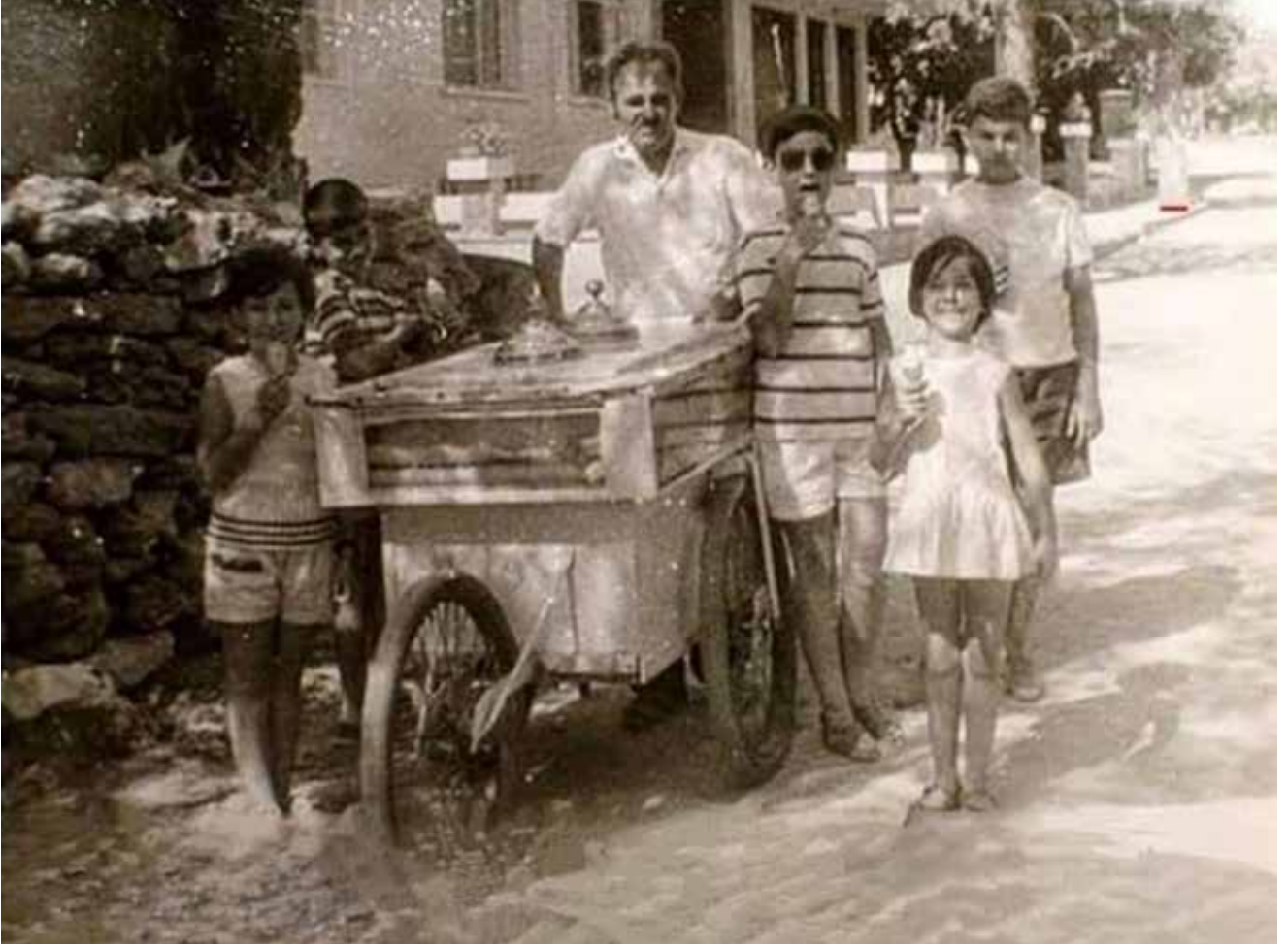
Dondurmayı seyyar satıcılar için pratik hale getiren 1896 yılında ilk dondurma k lahı keşfi- patenti mobil tüketimin biçimini değiştirmiştir. Günümüzde nostaljik dondurma satışları dışında seyyar dondurmacılık mesleğini icra eden dondurmacı çok nadir olarak görülebilmektedir.

Seyyar dondurma arabalarıyla dondurma satışı

TRABZON DONDURMASI- Trabzon'un Sadesi

1970 ler...

Trabzon, tarihin her döneminde, ticaret yolları üzerinde olması ve Karadeniz'i Anadolu'ya bağlayan /açan bir kent olması nedeniyle hep önemli bir liman kenti olmuştur. Kentin coğrafi konumu, geleneksel mutfak kültürünü de etkilemiş ve tarihte İpek ve Baharat yolları gibi uluslararası ticaret ulaşım ağları buluşma noktası olan Trabzon, bu ulaşılabilirlik zemininde diyalog-, etkileşim hareketini de birlikte getirmiş ve bu bağlamda Trabzon'da yaşayan ilgililer çeşitli bölgelerden gelen ürünleri tanıma ve kendi ürünlerini de tanıtmaya olanağını bulmuşlardır. Trabzon Dondurması böyle kültürel bağlamda gerçekleşmiş, ortaya çıkmıştır.

Trabzon'da literatürde yer alan tarihi ile 1880 yılına dayanan dondurma üretimi, Trabzon'da otlayan ineklerin tam yağlı sütlerinden, salep kullanılarak ortalama 8 saat gibi uzun bir sürede kaynatma sonucu elde edilen dondurmada hem süt hem de şeker karamelize olmakta, bu da ürünün rengini değiştirmektedir. Üretim aşamaları ise başlı başına bir ritüel olarak adlandırılan Trabzon Dondurması, uzun süreli pişirme, yoğun yağlı karamelize süt tadında olması Trabzon Dondurmasının karakteristik özelliği olarak öne çıkmaktadır. Bu özellikleri ile Trabzon dondurması halk arasında Trabzon sadesi olarak adlandırılmaktadır. Trabzon Dondurması soğuk bir sütlü tatlı olmasının yanında besin değeri çok yüksek bir sütlü tatlı olarak ifade edilmektedir. Uzun süre kaynamayla birlikte suyu azalır ve kuru maddesi artmakta, bu da ortaya sert bir yapı çıkartmaktadır. Sütün suyunun uçurulup kuru maddesinin artması ve karamelizasyon meydana gelmesi lezzete de olumlu yansıyan bir durum olmaktadır. Kısacası Trabzon Dondurması üretim süreci, kültürel ve geleneksel ritüeller bütününde toplumsal belleği oluşturan ve pekiştiren yönleriyle değerlendirilebilir bir süreç olarak ifade edilebilir.

Trabzon'da ilk dondurmacı, o dönem Akçaabat'ta yaşayan ve İstanbul'da öğrendiği dondurma yapımını memleketi Akçaabat'a taşıyan Vasili adında Trabzonlu bir Rum kökenli vatandaşdır. Konu detaylı olarak araştırıldığında, yaşayan, yaşatılan ilginç bir hikâyeye ortaya çıkmaktadır. Trabzon'dan Trabzon Dondurmasından, Atina'ya Kronos Dondurması olarak göç eden hikâyesiyle de söz konusu dondurma özel, özellikli bir durum sergilemektedir. El yapımı Kronos dondurmasının üreticisi Kronos'un kurucuları, Dimitris ve Yorgo Theofanidis kardeşler 1920'li yıllarda Trabzon'dan Atina'ya göç ederek Kronos Dondurma Fabrikası'nı kurmuşlar. 1929 yılında Sakız Adası'na göç etmişler. Günümüzde, ailenin üçüncü kuşağı dedelerinin titizlikle geliştirdikleri üretimi sürdürmektedir.

Sakız Adası'nda Kronos Dondurması olarak hayatını sürdüren dondurma ve atıldığı işletme/dondurmacının internet sitesinden alıntılarla vermek daha direkt ve etkili olacaktır diye düşünüyorum.

Dondurmayı severseniz, Kronos'a bir uğrayın deriz...

"Trabzon'dan önce Atina'ya, ardından Sakız Adası'na göç eden dondurmacı Dimitris ve Yorgo Theofanidis kardeşler ... Enfes Dondurma 1929'dan bu yana özenle ve tutkuyla günlük taze el yapımı dondurmalarımızı üretiyoruz. Babadan oğula aktarılan eşsiz tariflerimiz ile birbirinden farklı lezzetleri sizlerle paylaşmanın mutluluğunu yaşıyoruz. Hepsi el yapımı, sizin ve sevdikleriniz için güzel anılar yaratmak üzere tasarlandı".

Argenti sok. No: 2 adresinde konumlanan dondurmacı dükkanı -Kronos

Kronos Dondurması, Hikayemizbaşlığında; "Bazı şeylere zaman başka bir boyut kazandırır, ana özelliklerini ortadan kaldırmak yerine ekler. Güzelliklerini ortaya çıkarır ve binlerce benzeri arasında benzersizliğini yineler. Herkesin köklerini aradığı ve en masum yıllara ve gerçek duygulara özlem duyduğu bir zamanda, 1929'da yaptığımız şeye sadık kalıyoruz. Doğanın bize verdiklerini değiştirmeden koruduk ve atalarımızın sahip olduğu değerleri muhafaza ettik.

Yolculuğumuz, Trabzon'dan göçmen olan iki kardeş Dimitrios ve GeorgiosTheofanidis'in 1920'de Atina'ya gelip KRONOS Dondurma Fabrikası'nı kurmasıyla başladı. CharilaouTrikoupi Caddesi'nden iki araba ile evlere ve dükkanlara dondurma dağıttılar, ta ki 1929 yılına kadar. O yıl Chios'a taşındılar ve Philip Argenti Caddesi'ne yerleştiler ve bugün hala oradalar. Kısa süre sonra KRONOS dondurması bir referans haline geldi ve yerel ürünlerle özdeşleşti.

Birkaç zorlu yılın ardından şirket, Bayan Anna ve eşi DemetriusTheofanides'in eline geçti. 1971 yılında GeorgiosTheofanidis'in iki oğlu Theophanisve Theodoros, yeni lezzetler yaratarak işi devraldı ve genişletti. Onların ellerinde "Kronos" dondurmasının ünü yerel sınırları aştı ve kendine özgü lezzetiyle geniş çapta tanındı. Bugün, üçüncü kuşak temsilcisi Georgios Theofanidis, şirketin kurucularının her zaman izlediği uygulamalara dayanarak devam ediyor ve sizi neredeyse 100 yıllık bir lezzet yolculuğuna davet ediyor." anlatımlarıyla yerini almaktadır.

Kronos Dondurması... Geçmişten ...

Trabzon'dan önce Atina'ya, sonra Sakız Adası'na göç eden dondurmacı Dimitris ve Yorgo Theofanidis kardeşler ve günümüzde Kronos Dondurması...

Tüm çalışmadan da görülebileceği üzere **Dondurma; Dondurma, Dondurmacı, Dondurma Külâhı, Seyyar Dondurmacı, Termoslu-Arabalı** anahtar kelimeleriyle öne çıkarken ilgili öğeler-bileşenler, dondurmanın üretiminden, satışına, dağıtımına, kendisine ve toptan lezzetin oluşmasında önemli bulan öğelere kadar uzanmaktadır. Tüm bunlar dondurmanın hikâyesinde, hikâyelemesinde, anılarda yer almasıyla etken rol oynamaktadır.

Bu hikâyeler arasında, Trabzon Dondurması; Trabzon'da kuyularda biriktirerek dondurmalarda kar kullanma geleneği, daha sonraları makineleşmeyle birlikte ortadan kalkmış ve günümüzde eski yöntemle yapılan sarımtırak /karamelize renkli renkte ve sert yapıdaki Trabzon dondurmasını satan işletme yok denilebilecek kadar azlığına bizi götüren boyutuyla yer almaktadır. Uzun bir pişirme süresine sahip olan, Trabzon'da üretilen yağlı sütlerden elde edilen, kendine özgü pişirme tekniği olan Trabzon Dondurması coğrafi işaretle tescillenmesi devam eden, başvuru süreci tamamlanmış, onay beklenen bir ürün olarak görülmektedir.

Trabzon Dondurması, yazıda açıklanan tüm özellikleri ve hikâyesiyle ve taşıdığı anılara dair değerlerle birlikte tescili olması gereken yerel bir değer olarak ortadadır ve dondurma kültürünün korunması ve yaşatılması amaçlı çalışmaların yapılması, kültürel miraslarımızın devamlılığı açısından önem taşımaktadır.

Geçmişte dondurmaya nostaljik bir bakış

Meydan Parkının Güney Karşısında Uzun Sokağa girişinde bulunan, geçmişi 1924 yılına dayanan dededen kalan hikayesiyle Salim Pastanesi... O zamanlarda...

KAYNAKLAR

ÇEVİK, S., "Çocukluk Anılarımdan", Nisan 2026

ÖZLÜ, Z., "Osmanlılarda Dondurma ve Dondurmacılık Mesleği İle İlgili Notlar", <https://dergipark.org.tr/tr/pub/erdem/article/539311>, 2011, s. 129-144

ÖZTÜRK, E. YAMAN, H., "Dondurmanın Tarihsel Gelişimi ile Kültürlerarası Düzeyde Karşılaştırması", *Journal of Tourism and Gastronomy Studies* 7(3): s.2336-2359, Eylül 2019

MURAT, E. Trabzon'un Sadesi: Karamel Tadında Bir Dondurma Hikayesi, Eyl 2025 <https://www.gunebakis.com.tr/makale/26175567/emre-murat/trabzonun-sadesi-karamel-tadinda-bir-dondurma-hikayesi>

ŞEN, M. A., "Trabzon Dondurması", *Gelenekten Geleceğe Trabzon Mutfağı- Kültürel Değerler*, Trabzon Kitaplığı: 8 ISBN: 978-975-7770-62-6 (Takım), ISBN: 978-975-7770-63-3 (1. Cilt), TC Kültür ve Turizm Bakanlığı Sertifika No: 48884, 1. Baskı, Eylül 2024, Trabzon Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları No: 119, Baskı-Cilt Seçil Ofset, İSTANBUL, s. 230-234

<https://pagotakronos.gr/icecreams-sakiz-kronoskronosdondurmaları>

<https://www.facebook.com/groups/eskinostalgikistanbul/posts/8907832225907353/nostaljik-istanbul-fotograf-lari>

<https://www-idfa-org.translate.goog/the-history-of-the-ice-cream>

<https://time-com.translate.goog/4288576/ice-cream-cone-history/Merrill+Fabry>, Nisan 2016

<http://www.yigitkulah.com/sirket-profilii/kulahi-icadi.html>

<https://www.gimaksan.com.tr/dondurma-kulahi/Dondurma+Kulahi>

<https://www-webstaurantstore-com.translate.goog/guide/678/types-of-ice-cream-cones.html?Types+of+IceCreamConesNov.2025>

Diğer-İnternet Görsel Kaynakları

<https://www.pelletika.com/post/osmanli-dan-g%C3%BCn%C3%BCm%C3%BCze-dondurma-k%C3%BCit%C3%BCr%C3%BC/>

<https://www.facebook.com/groups/eskinostalgikistanbul/posts/8907832225907353/nostaljik-istanbul-fotograf-lari>

https://www.facebook.com/p/Selim-Pastanesi-1924-100057469337259/?locale=tr_TR, Cemil Şaş

Tarihli FotoğraflarTürkiyelInstagram Seyyar bisikletli dondurmacı 1970'ler #tarihifotograf-lartürkiye #seyyar #dondurma #dondurmacı #1970

<https://artsandculture.google.com/asset/the-interior-of-the-cafe%3C%A9-frascati-debucourt-philibert-louis/SwEdUC4mlo9mKA?hl=en>

<https://www-idfa-org.translate.goog/the-history-of-the-ice-cream>

<https://time-com.translate.goog/4288576/ice-cream-cone-history>, Merrill Fabry, Nisan 2016

<https://www.gimaksan.com.tr/dondurma-kulahi/Dondurma+Kulahi>

<https://www-webstaurantstore-com.translate.goog/guide/678/types-of-ice-cream-cones.html?Types+of+IceCreamConesNov.2025>

<https://www.bayrakmuzayede.com/osmanli-donemi-uzeri-osmanlica-damgali-cok-nadir-dondurma-kasigi.html>

<https://www.instagram.com/p/DaLd5oHicZ/>

<https://www.uguronlineseatis.com/ugur-derin-dondurucu-makaleler>

<https://www.fikriyat.com/yasam/2018/06/18/osmanli-dan-gunumuz-dondurmanin-tarihi>

<https://www.facebook.com/groups/2804574443061295/posts/3309337825918285/> Nostaljik İstanbul Esintileri

<https://www.bayrakmuzayede.com/osmanli-donemi-uzeri-damgali-dondurma-kasigi.html>

Nisan

ULUSAL EGEMENLİK VE
ÇOCUK BAYRAMI

Kutlu Olsun

30 MART - 5 NİSAN
KÜTÜPHANELER HAFTASI
Kutlu Olsun

DENEME

ANTİK DÜNYADAN ALACAĞIMIZ “ÇEVRE” DERSİ

İlhame ÖZTÜRK*

Kum zambaklarını merak edip araştırdığımızda “türün nesli tehlike altındadır” bilgisine rastlarız. Nitekim oturduğumuz bölgede deniz kıyısının sadece belirli kesimlerinde rastlayabildiğimiz kum zambaklarını her baharda çoğalmış görüp sevinirken, deniz mevsimi yaklaşınca da kumsalı insanların kullanımına hazırlamak adına iş makineleri ile darmaduman edilmiş olduklarını görüyor ve üzülüyorum.

Biz arkeologlar için antik kentler yalnızca bir kazı alanı değildir. Onlar aynı zamanda insanlığın başarılarının ve hatalarının depolandığı birer bellektir. Kuruyan su yolları, terk edilmiş liman kentleri, aşırı tüketim nedeniyle yıpranan doğal çevreler bize önemli bir gerçeği gösterir: Doğaya rağmen kurulan hiçbir uygarlık uzun ömürlü olmamıştır.

İnsan faaliyetleri her çağda çevreyi bozuyordu. Arkeolojik literatürde “Neolitik” dediğimiz tarımsal üretimin ortaya çıktığı dönemle; insanoğlunu o günlere dek yöneten ve belirleyici unsur olarak önüne çıkan doğa artık insanoğlunun elinde belirlenmeye ve onun istekleri, gereksinimleri doğrultusunda sömürülmeye başlamıştı.

Gelişmeler insanlığı Uygarlık Dönemi ile birlikte Endüstri Devrimine götürmüş, bu devrimin geliştirdiği makine ve motorlarda, doğanın milyonlarca yıldır biriktirdiği, depo ettiği bitkisel (odun, kömür) ve hayvansal (petrol) enerji kaynakları kullanılmıştır.

Örnek Çevrecilik

Mısırlılar, plancılığın yanı sıra anıtların çevreleriyle korunmaları ve değerlendirilmesi esaslarının ön örneklerini vermiş sayılabilirler. Orta Krallık döneminde, II. Sesostris’in Al-Lahun piramidinin inşasında çalışan işçiler için bir yerleşme yeri olan Kahun şehri inşa edilmiştir. Gelişmiş bir ortam ve örgütün varlığını ve bunun da kuvvetli bir şekilde yönetildiğini gösteren düzgün sokaklar, kare şeklindeki adalara dizilmiş düzgün evler göstermektedir.

Herodot, Mısır’da Nil Deltası’nın doğusunda yer alan antik kent Bubastis’i anlatırken “Mabede giden geniş yolun iki tarafında çok yüksek ağaçların bulunduğunu” söyler. Mabet yollarında olduğu gibi şehirlerde de ağaçlarla gölgelenmiş yollardan, parklarla çevrili büyük yapılardan, evlerin önlerindeki bahçelerden, ağaç ve diğer bitkilerin yaygın bir şekilde süsleyici ve düzenleyici unsur olarak kullanılmış olduğunu görürüz.

Hammurabi Kanunları’nda çevre koruması; tarımsal üretimi, su kaynaklarını ve hayvanları korumaya yönelik su hukuku ve tarım yönetmelikleri şeklinde karşımıza çıkar.

Antik Yunan ve Roma kent yönetimlerinde de günümüzde “çevrecilik” dediğimiz kavramın kökleri görülür. Özellikle Antik Roma’da çevre düzeni, temizlik, su yönetimi ve kamusal sağlık doğrudan belediyeçilik anlayışının bir parçasıydı. Antik Yunan kentlerinde ise daha çok şehir düzeni ve kutsal alanların korunması üzerinden gelişmişti.

Antik Yunan kentlerinde su kaynaklarının korunmasına yönelik olarak özellikle büyük kentlerde çeşmeler ve kuyular devlet denetimindeydi. Kamu çeşmelerini kirliletmek suç sayılabiliyordu. Kurak dönemlerde su kullanımına sınırlama getiriliyordu. Tarımsal sulama ile içme suyu ayrıştırılmaya çalışılıyordu. Birçok ağaçlık alan tanrılara adandığı için kutsaldı ve korunuyorlardı. Örneğin Athena’ya adanan zeytinlikler, Apollon kutsal koruları, tapınak çevresindeki doğal alanlar... Bu alanlarda ağaç kesmek, hayvan avlamak, yapı yapmak yasak olabiliyordu.

*E. Müze Müdürü

Kent sokaklarının temiz tutulmasına ilişkin yerel kurallar vardı. Çöplerin gelişigüzel bırakılması hoş karşılanmazdı. Mezbahalar ve atık üreten işlikler genellikle kent dışına alınırdı. Dericilik gibi kötü kokulu üretimler yerleşim merkezinden uzakta tutulurdu.

Antik Roma kentleri bu konuda çok daha sistemliydi. Çünkü Roma büyük bir imparatorluk kenti idi ve milyonluk nüfusun yönetilmesi gerekiyordu.

Burada çevre konusu doğrudan belediyeçilik hizmetine dönüşmüştü. Roma'nın ünlü kanalizasyon sistemi 'Cloaca Maxima' dünyanın en eski büyük alt yapı projelerinden biridir. Amaç, pis suyu şehirden uzaklaştırmak, taşkınları önlemek, salgın hastalık riskini azaltmaktır.

Antik Roma'da bazı atıkların sokağa atılması yasaktı, ölü hayvanların kent içinde bırakılması cezalandırılabilirdi, mezarlıkların şehir dışında olması zorunluydu. Çünkü kötü koku ve hastalık ilişkisi gözlemlenmişti.

Örneklerini Silifke civarında da gördüğümüz uzun mesafelerden suyun yerleşimlere getirilerek dağıtıldığı su kanalları, su kemerleri yalnızca mühendislik başarısı değildi; aynı zamanda çevre yönetimi idi. Temiz su taşıyor, hamamlar besleniyor, çeşmeler çalıştırılıyor, yangınlara müdahale kolaylaşıyordu. Suyollarına zarar vermek ciddi suç sayılabiliyordu.

Değişen Teknoloji, Değişmeyen Sorunlar

Bazı antik yazarlar, maden ocaklarının, fırınların, metal işliklerinin yarattığı yoğun dumanlardan şikâyet eder. Özellikle yaşlı Plinius doğa tahribatına dair dikkat çekici gözlemler yapmıştır. Bu, Antik Çağ'da bile insan faaliyetlerinin çevreyi bozduğunun fark edildiğini gösterir.

Bugün çevreyi koruyamayan modern kentler, "iki bin yıl önce kanalizasyon yapan Roma'nın gerisine mi düşülüyor?" sorusunu haklı olarak sordurur.

Bugün belediyeçilik anlayışının yalnızca asfalt dökmek veya bina yükseltmekle sınırlı olmadığını, gerçek kent yönetiminin; tarihi, doğayı, suyu ve insan yaşamını birlikte koruyabilme becerisi olduğunu düşünmeliyiz.

Belki de antik dünyanın çevre yönetimi konusunda bize bıraktığı en önemli ders budur: Kentler, doğaya hükmettiğinde değil; onunla uyum kurabildiğinde gerçek anlamda medeniyet olur.

*E. Müze Müdürü

SPORCU ANNESİ OLMAK

Leyla YAVUZ*

Bir annenin görevi çocuklarını en güzel şekilde yetiştirmek için elinden geleni yapmaktır. İdeal bir çocuk yetiştirmek ise ona iyi bir örnek olmakla başlayan uzun ve anlamlı bir yolculuktur. Sporcu annesi olmak, özellikle ilk zamanlarda korku, tedirginlik ve kaygıyla iç içe yaşamaktır. Çocuğuna yetememek, yanında olamamak ve ihtiyaçlarını eksiksiz karşılayamamak gibi düşünceler zaman zaman insanın içini kemirir. Ben de bir sporcu annesi olarak kızımın dengeli ve sağlıklı beslenmesi gerektiğini düşünüyorum, bu konuda sık sık endişe duyuyordum. Beslenmenin önemini biliyor ancak maddi imkânların yetersiz kaldığı dönemlerde bir anne olarak ne yapabileceğimi düşünüyordum. Bu düşünceler zihnimi meşgul ederken çözüm bulabilmek için daha fazla çalışmaya gayret ediyordum.

Kızımın spora gönül vermesi ve eve geldiğinde yaşadıklarını büyük bir heyecanla anlatması içimi ısıtıyordu. Bir yanımda onu tüm kalbimle desteklerken diğer yanımda "Acaba hem okulunu hem de spor hayatını birlikte yürütebilecek mi?" diye düşünüyordum. Anlatırken onun gözlerinde beliren ışık, bana kendi çocukluğumu ve yaşayamadığım bazı hayallerin hüznünü adeta ayna gibi yansıtıyordu. İşte bu yüzden, her ne olursa olsun çocuğuma destek olmanın ve onun yanında durmanın her şeyden daha önemli olduğuna karar verdim.

*Yazar

Hem çalışmayı hem de bahçeyle uğraşmayı kendime ilke edindim. Çünkü kızımın sağlıklı gelişebilmesi için iyi beslenmesi büyük önem taşıyordu. Yorulmak, kendime vakit ayırmak ya da dinlenmek bir yana, uyumak bile bazen bana bencillik gibi geliyordu. Eşimin serbest çalışıyor olması ve yaşadığımız maddi zorluklar içinde tüm bunların üstesinden nasıl gelebileceğimi düşünüyordum. Üstelik çalışıyor olmam, kızımın yanında yeterince bulunamamanın verdiği çaresizliği de beraberinde getiriyordu.

Bir gün kızım rahatsızlandı. Doktora götürdüğümüzde yapılan tetkikler sonucunda bazı sağlık sorunları olduğu ortaya çıktı. İlk değerlendirmelerde söylenenler beni oldukça endişelendirdi. Bir anne olarak aklımdan pek çok düşünce geçiyor, elimden geleni yapmaya çalışırken zaman zaman kendimi çaresiz hissediyordum.

Gittiğimiz hastanede Hematoloji Polikliniği'ne sevk edildik. O dönemde hem kızımın sağlığı hem de geleceği konusunda ister istemez kaygılanıyordum. Yapılan incelemeler sonucunda yaşadığı sağlık sorununun tedavi ve takip gerektiren bir durum olduğu belirlendi. Doktor kontrollerimiz devam etti. Beslenmesine daha fazla dikkat ettik ve sağlık durumunu yakından takip ettik. Kolay bir süreç değildi. Ancak kızım bütün bu zorluklara rağmen sporundan vazgeçmedi. Bir yandan sağlığı için endişeleniyor, diğer yandan spora olan bağlılığını görüyordum. Yorulmasını, derslerinden geri kalmasını ya da sağlık durumunun kötüleşmesini istemiyordum. Bu nedenle antrenörüyle görüşerek sporu bırakması konusunda kendisini ikna etmesini rica ettim. Ancak hocası bana kızımın yetenekli, disiplinli ve azimli bir sporcu olduğunu söyledi. Onun da sporu bırakmasını istemediğini, antrenman programını sağlık durumuna uygun şekilde düzenleyeceklerini belirtti. Onunla daha dikkatli ilgileneceklerini, sağlığını ön planda tutarak antrenman yaptıracaklarını ısrarla ifade ettiler. Buna rağmen bir anne olarak içimdeki endişe hiç dinmiyordu. Çünkü benim için her şeyden önce kızımın sağlığı geliyordu. Sağlık kurumunda çalışıyor olmamın verdiği avantajla kızımın durumu hakkında sürekli bilgi almaya çalışıyordum. Onu sık sık muayeneye götürüyor, nasıl beslenmesi gerektiğini nelere dikkat etmemiz gerektiğini doktor arkadaşlarıma danışıyordum.

O günlerde bir kez daha anladım ki çocuklarımızın hayallerine destek olmak kadar, onların sağlığını korumak da büyük bir sorumluluktur. Bazen anne olmak fedakârlık etmek, bazen de tüm korkularına rağmen çocuğunun yanında durabilmektir.

Tabii bu yaşadığımız problemler içinden sadece bir örnek. Spor hayatı içerisinde pek çok sakatlıklar geçirdi.

Psikolojik yönü apayrı bir durum. Sadece onu değil aileyi de ister istemez etkiliyordu. Çalışan bir anne olarak psikolojik durumunu yakından takip edemesem de elimden geldiği kadar destek oldum. Kızım ise yaşadığı tüm sağlık sorunlarına rağmen hiçbir zaman pes etmedi. Mücadelesi, azmi ve kararlılığı bana da güç verdi. Her düştüğünde yeniden ayağa kalktı, her zorlukta hedeflerine daha sıkı sarıldı.

Bugün geriye dönüp baktığımda yaşadığımız tüm zorlukların bizi daha güçlü bir aile hâline getirdiğini görüyorum. Kızımın verdiği mücadeleyle gurur duyuyor, onun azmine ve kararlılığına hayranlık duyuyorum.

Bir anne için en büyük mutluluk, çocuğunun sağlıklı ve mutlu olduğunu görebilmektir. Ben de bugün bunun huzurunu yaşıyorum. Kızımın gözlerindeki heyecanı, hedeflerine ulaşmak için verdiği emeği gördükçe, o günlerde yaşadığımız tüm korkuların ve verdiğimiz tüm emeklerin boşa gitmediğini anlıyorum.

AİLE OLALIM MI?

Tuba GEDİKLİ*

Ben bir rüya gördüm. Dokuz on yaşlarındaydım, çok gerçek bir hisle uyandım, anneme anlattım hemen. “Anne , minik bir el bana uzandı, bir bebek eliydi. Elini tuttum , kim var diye etrafa bakınca kimseyi göremedim sonra bir ses geldi. -Bu senin kızın ama bunu sen doğurmadın- dediler. Doğurmadığın bir evlat bu...

Annem, saçımı okşadı, «ne güzel bir rüya bu. kız evlat berekettir. Çok bereketli ömrün olacak” dedi. Kararımı çocukluk yaşta vermişim sanki, bu rüyanın etkisiyle de hep içimde bu hissi büyüttüm galiba. Doğurmadığım bir evlada annelik yapmak...

Aradan yıllar geçti. Liseyi, üniversiteyi bitirdim. İş hayatım başladı. Derken zaman çok hızlı geçti. Evlenme işine bir ara niyetlensem de bir tek o işler istediğim gibi gitmedi hayatta. Şimdi ülkenin önde gelen bir kurumunda yöneticiyim.

Bekar bir kadın olarak girdiğim kırk yaş doğum günü pastamı üflerken bir dilek tuttum. Anne olmayı diledim o gün. Bir kız çocuğu silüeti vardı kapattığım gözlerimin önünde. Derin bir nefesle göğsümün içinden üfledim dileğimi. Nefesimdeki sihir söndürdü mumun alevini... Çünkü sihir yaptım, evet... Şimdilik siz, biraz sabredin...

Ama ben artık sabretmeyecek, beklemeyecektim, biyolojik olarak anne olmaktan gitgide uzaklaştırmıştı hayat beni.

Hep içimde olan evlat edinme arzumun fitilini ateşledim. O akşam E- devlet üzerinden ön başvurumu yaptım. Ertesi gün kuruma gidip evraklar mı, özgeçmiş mi, referans mektupları mı, her ne gerekiyor ise öğrendim, yerine getirip kısa sürede teslim ettim, beklemeye başladım. Fakat bu işlerde sıra çok. Prosedür fazla, haliyle araştırmalar detaylı ve kapsamlı. Bekleyiş uzun sürüyordu. Bu bekleyiş aslında hem sizin kendinizi hazırlamanız hem kararınızı sorgulamanız için gerekli bir geçiş... Eminim bu aşamalarda karar değiştirip vazgeçen de oluyordur.

Ben anne olma isteğimden hiç vazgeçmeden bekledim hatta her ay kurumu arayıp “sıram şimdi kaçınıcı? Yaklaşıyor mu?” diye soruyordum. Biraz da bekar ebeveyn olacağım için sanırım süreç daha da uzadı. Böyle aylarca bekledim. Yıllarca bekleyenler oluyor bu süreçte. Bu sebeple anne olmaktan vazgeçmedim ama evlat edinmekten vazgeçtim ve koruyucu aile kapsamından “koruyucu anne” olmaya karar verdim.

Artık beklemek istemiyordum. Bu süreç çok daha hızlı oluyor. Koruyucu ailelikte velayet ve tüm yasal haklar devlettedir. Devlet, çocuğun bakımına maddi, psikolojik ve sosyal olarak destek verir. Çünkü çocuğun ailesi varsa hâlâ ailesinin soyadını taşır, koşullar el verirse ve istenirse ailesiyle bağı devam ettiği için görüşmeye de devam edebilir. İleride aile kendi imkanları olgunlaşırsa çocuğunu geri almayı isteyebilir. Bu, okurken bile insana ürkütücü geliyor değil mi? Beni de oldukça düşündürdü. Ya ben ona çok alıştıktan, onu evladım gibi sevip sahiplendikten sonra ailesi geri gelir de... ya o da ister ve giderse... Bu korku insanın bencil tarafına ait biliyorum ve doğaldır ama ebeveynlikte mantıklı ve gerekli olan nedir? Sevgidir, koşulsuz emektir. Hep benim yanımda kalırsa diye değil, sadece beni sevsin diye de değil. Ben onu koruyayım diye, seveyim diye, ona yuva olayım diye istiyorum, bunu ben seçiyorum.

Ben, ona anne olmayı seçiyordum, o, bana çocuk olmayı seçmiyordu. Zaten hangimiz seçebilirdik ki ailemizi? Kendime söz verdim. Bunu hiç çıkarmayacaktım aklımın köşesinden. İşin doğru ama bir o kadar da zor tarafı buydu.

*Gazeteci / Yazar

Genelde İnsan sınanmadığı şeyi doğru yapacağını düşünür ve bu biraz kibirdir belki ama ben şimdilik bu düşünceleri bir karara bağlayıp sürecimin heyecanına dönüyor, onunla geçireceğim güzel günleri beklemeye koyuluyordum.

Aradan üç ay geçti, iş yerinde telefonum çaldı, evet o beklenen telefodu. Kurumdan arıyorlardı, "burada 10 aylık dünya tatlısı bir kız bebeğimiz var. Müsaitseniz buyurun tanışın" dediler. Ağlamaktan konuşamadım. Hatta ağlama krizine girdim. Bir saat ağlamışım. Biraz sakinleşince en yakın arkadaşımı aradım, annemi aradım.

Annem şehir dışında yaşıyor, yanıma hemen gelemezdi ama arkadaşım hemen geldi, birlikte yuvaya gittik. Benim heyecandan ayaklarım yere basmıyordu. Girdik kurum yetkilisinin odasına ve kızımın dosyasını okumaya başladılar. İlk cümle,

"Kızımız ... tarihinde dünyaya gelmiş."

Kulaklarıma bir çınlama yerleşti, sonraki okunanları duyamadım, tarih döndü durdu kulaklarımda. Evet kızım benimle aynı gün doğmuş.

Ben bu yıl dileğimi tutup, pastamı üfledikten birkaç saat sonra doğmuş.

Tutulduğum kaldım, dilim dönmedi. Ben bir şey diyemeden arkadaşım bana döndü.

"Senin doğum gününde doğmuş!"

Gözyaşları zaten zor duruyordu pınarlarımda, aktı gitti yine, canım arkadaşım da ağladı hatta kurum yetkilisi de gözyaşlarına hâkim olamadı.

Başka hiçbir şey öğrenmeme gerek yoktu sanki hepimiz anladık, o bebek benim.

Anne hemşireler var kurumda ,onlar bebeğimi getirdiler. İçeri girdikleri o an ...

Siz ilk görüşte aşka inanır mısınız? Ben inandım. Sizi de inandırayım. İçimden bir şey aktı bebeğime doğru, sımsıcak, uçucu, havalı ama bir o kadar da derin, sabit.

Kucağıma aldım, nasıl sokuldu bana bir bilerseniz. Saçının kokusunu ilk defa içime çektim.

Bir bebeğin kokusunun bu kadar "ev" kokabileceğini bilmiyordum.

Dakikalarca durduk öyle. Ayrılık vakti geldi, biraz daha, biraz daha derken uyudu kucağımda. Kurumun kapanacağı saat geldi. Nasıl bırakacağım şimdi? Neden bırakacağım?

Çünkü yine bir sürü prosedür var. On on beş gün beklemek gerekiyordu. Odasına, yatağına götürdüm, kucağımdan bıraktım usulca... Bir hissi öyle seversiniz ve içinizi öyle güzel kaplar ki bitsin istemezsiniz ya öyleydi aşkım. Hani onun yanından ayrılınca o his de gidecek gibi, bir kilit olsa da kilitleşem o duyguyu içime. Ayrılık vaktiydi maalesef el mahkûm, çıktım odadan.

Gözüm diğer kapılara ilişiyordu hep, gidip geldikçe. Sonra bir şey fark ettim. Kurumdaki bütün çocukların ortak bir huyu vardı.

Kapıya bakıyorlardı. Her geçene bakıyorlardı. Hepsi bir şey bekliyordu. Oysa çocuklar beklemeyi pek bilmez, dürtüseldirler, hemen olsun isterler. Yetişkinlerden öğrenirler zamanla beklemeyi ama burada çocuklar yetişkinlerden daha iyi biliyorlardı beklemeyi. Hepsi bekliyordu...Kapıya bakan çocuklar aslında gelen kişiyi beklemiyordu.

Kendileri için gelecek olan "birini" bekliyorlardı.

Kimin geleceğini bilmiyorlardı.

Ama biri gelecekti...

Bu toplumda bazı evlerde oyuncak koyacak yer kalmıyor. Kurumda da oyuncaklar çok ama bu çocukların "oyuncağını göstereceği bir annesi yok"... **Toplum genelde yoksulluğu görüyor ama sevgisizliği göremiyor.**

Eve geldim zihnim bebeğimin aşkıyla kaplanmıştı, başka bir şey düşünemiyordum. Daha fazla ne beklemek ne de kızımı bekletmek istiyordum. Çıktım alışveriş yaptım. Bezler, mamalar, kıyafetler. Odamız hazırdı ama çocuğumun bu kadar küçük olacağını beklemiyordum . Banyo malzemeleri. Alt açma setleri vs. Bebeklere göre olması gereken ne varsa aldım.

Gözüme uyku girmedi o gece. Nabzım hep hızlı, içim hep sabırsızdı. Sabaha karşı bir şiir yazdım. Hava o kadar sıcak ki gerekli olmadıkça dışarı çıkılmasın deniliyor, Ama ben seninle buluşmaya gidiyorum yine. Aklımdan hiç "yapabilir miyim? bakabilir miyim? sevebilir miyim? Kabullenir mi? Alışabilir mi? Bu bir mücadeleye mi dönüşür?Dönüşmezse sonu ne olur" diye geçmiyor. Sadece gidiyorum. Koşarak gidiyorum, can atarak gidiyorum, çarçabuk gidiyorum. Yanıma heyecan ve telaşı da alıyorum. Onlar kardeştir. Sana geliyorum ben. Ne bir korku gelebiliyor benimle ne endişe. Soru işaretleri takılıyor peşıme, meraklıdırlar. Ama olumlu olanları gelebildi. Acaba ne zaman birlikte tatile gidebiliriz? Elbise giymeyi sevecek mi? odasına alışacak mı? Ne yemeyi sever? Bir koluma umut girdi o gün, diğerine heyecan, kol kola sana geldik biz... Sabah 8'de kurumun kapısındaaydım yine. Kurum müdürüyle birlikte açtık kapının kilidini. "Müdüre hanım ben duramıyorum, yiyemiyorum, uyuyamıyorum" dedim. "Neyse prosedür her şeyi koşturayım, halledeyim. Kızımı bana verin bugün" dedim.

Çok koşturdum o gün ne gerekiyorsa yaptım. Bana referans olacak, kefil olacak kim varsa devreye soktum, kurum da bu isteğime esneklik gösterdi ve bana verdi kızımı.

Akşam canım arkadaşım ile aldık kızımı. Kucağımdayken gözlerime bir bakışı vardı. İçim eriyordu. Yabancılık çekmemişti hiç ama yine de tedirgin olmasın diye arabada pek konuşmadım. Birlikte arkada oturduk kolumun altına yaslandı eve varıncaya kadar saçlarını okşadım sadece.

Onunla baş başa kalmak istedim önce. İşten yıllık izine ayrılmıştım. İlk bir hafta ikimiz idare ettik. Annelik deneyimim yoktu tabii. İlk heyecanımı da atlatınca annemi arayıp çağırdım. Annem valizini hazırda tutuyormuş zaten hemen atladı geldi. Güzel bir kavuşma da annem geldiğinde yaşandı. Benim mutluluğumla mutlu oldu. Bebeğimin sevgisiyle mutlu oldu. Kendi adına mutlu oldu. Evimizde tatlı sıcaklık bir telaş vardı hep. Bir, iki ay böyle devam ettik .

Kızım çok hızlı büyüdüğü 0-2 yaş döneminde olduğu için her ay çok hızlı geliyordu. Sevgi yuvalarında çocuklar iyi bakılsa da anne ilgisi ve gözlerimizin her temasında birbirimize geçen sevgimiz büyütüyor kurumdan alınan çocukları. Her çocuk aile yanına alındıktan sonra çok hızlı geliyormuş. Konuşmayanlar konuşmaya başlar. Yemeyenler iştahlanır. Hasta olanlar iyileşmiş. Öyle de oldu gerçekten kızım ile tanıştığımızda ayına göre gelişimi gerideydi. Bir yaş civarında yürüyebilecekken kızım ayaklarının üzerinde çok sağlam duramıyordu.1 ay sonunda dimdik durmaya , yerlerde emeklemeye, tek heceli kelimeler söylemeye başladı.

Beraber ikinci ayımızın sonunda ikimizin de doğum gününde harika bir parti organize ettik. Tüm sevdiklerimizin davetli olduğu. Kızımın tüm geniş ailesiyle tanıyacağı o akşam için hummalı bir hazırlık yaptık. Salonu süsledik. Odasını süsledik. Çeşit çeşit yemekler, en güzelinden pastalar hazırlattık. İkimiz de krem rengi elbiselerimizi giydik. Kızım ile pastamızı üflemeğe geldi sıra...

"Hadi kızım üfleyelim... Bir, iki, üç..."

"Füüü anne füüü!"

Dedi kızım. Yanak yanağaydık o an. Benim yüzümde şaşkın mutluluğu yakalamış öyle güzel fotoğraflarımız var ki o ana ait. Annesinin bebeği yine yapıyordu doğum günü sihrini. İlk anne kelimesini bu mum üfleme anına saklamıştı. O kadar heyecanlandım ki.

"Anne" dedi "anne füü" dedi . "Duydunuz mu?"

Herkes duysun istedim, hepiniz duyun "evet" deyin "anne" dedi. "Sana anne dedi. Sen onun annesinin" diye onaylasınlar istedim içten içe. Ohhhh sarıldım, öptüm defalarca.

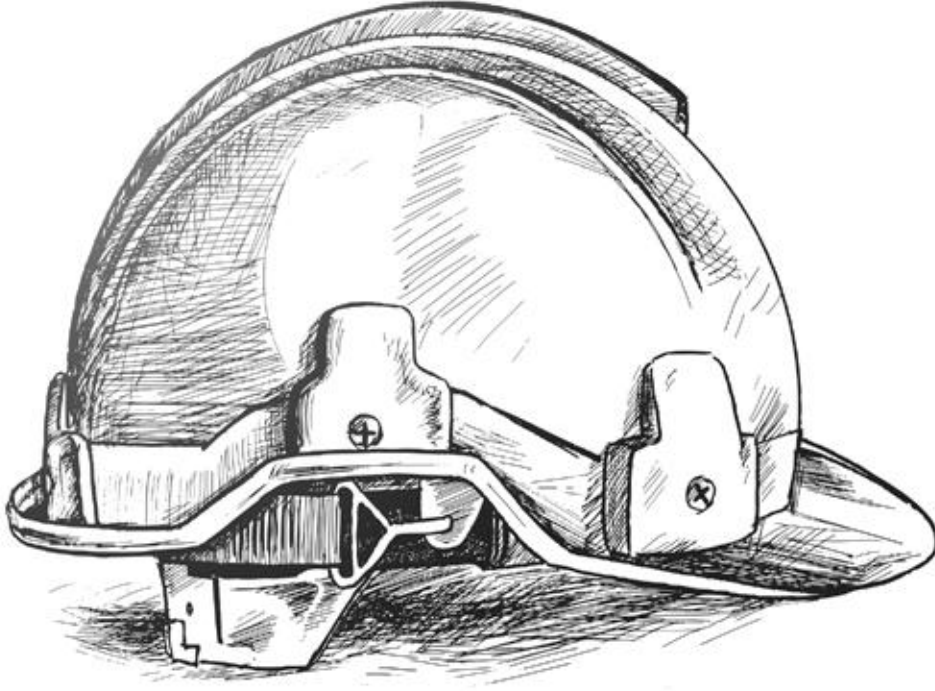
Ömrümün en güzel en anlamlı, hayatımın en tatlı anılarını yaşamaya başladım kızım. Bundan sonra da her günümüz onun varlığıyla anlamlandı. Gezmeye de gittik. Tatile de gittik. Oyun gruplarına da katıldık. Hasta da olduk. Okula da başladık. Bazen çok ağladık. Çaresiz de hissettik. Bazen çok uykusuz, bazen çok yorgun olduk ama hep anlamlı olduk boş olmadık çok dolu olduk biz. Kızım yedinci yılımızda içimdeki boşluk hissi yerini acı, tatlı bir sürü an ile doldurdu.

Çocukken gördüğüm rüyayı yıllarca biraz yanlış anlamışım ben. "Kendi doğurduğum çocuğuma bakmak bencilliktir bir yerde. Bakıma muhtaç bir çocuğa bakmak büyütmek ise erdemdir" derdim hep. Oysa bana uzanan o küçük el, benden bir anne istemiyormuş ki. Bana bir aile olmak istiyormuş. Meğer insan bir çocuğu büyütmezmiş. Bir çocuk da insanın içinde büyüyen eksikliği tamamlarmış.

Biz toplum olarak aileyi hep kan bağıyla tarif ediyoruz. Oysa çocukların buna ihtiyacı yok. Bir çocuğun ihtiyacı soyadı değildir. Güveneceği bir ses, korktuğunda sarılacağı bir kucak, gece ateşi çıktığında alınına dokunacak bir eldir. Başardığında mutlulukla baktığı annesinin göz bebeklerinde kendi mutluluğunun yansımaları bulmaktır. Aile, bir çocuk dünyaya getirdiğinde olunmaz. Bir çocuğun dünyaya güvenmesini sağladığında olunur.

ve sonradan anladım...
İnsanlar çocuk doğurur.
Çocuklar ise aile doğurur.

1 MAYIS
İŞÇİ BAYRAMI
Kutlu Olsun

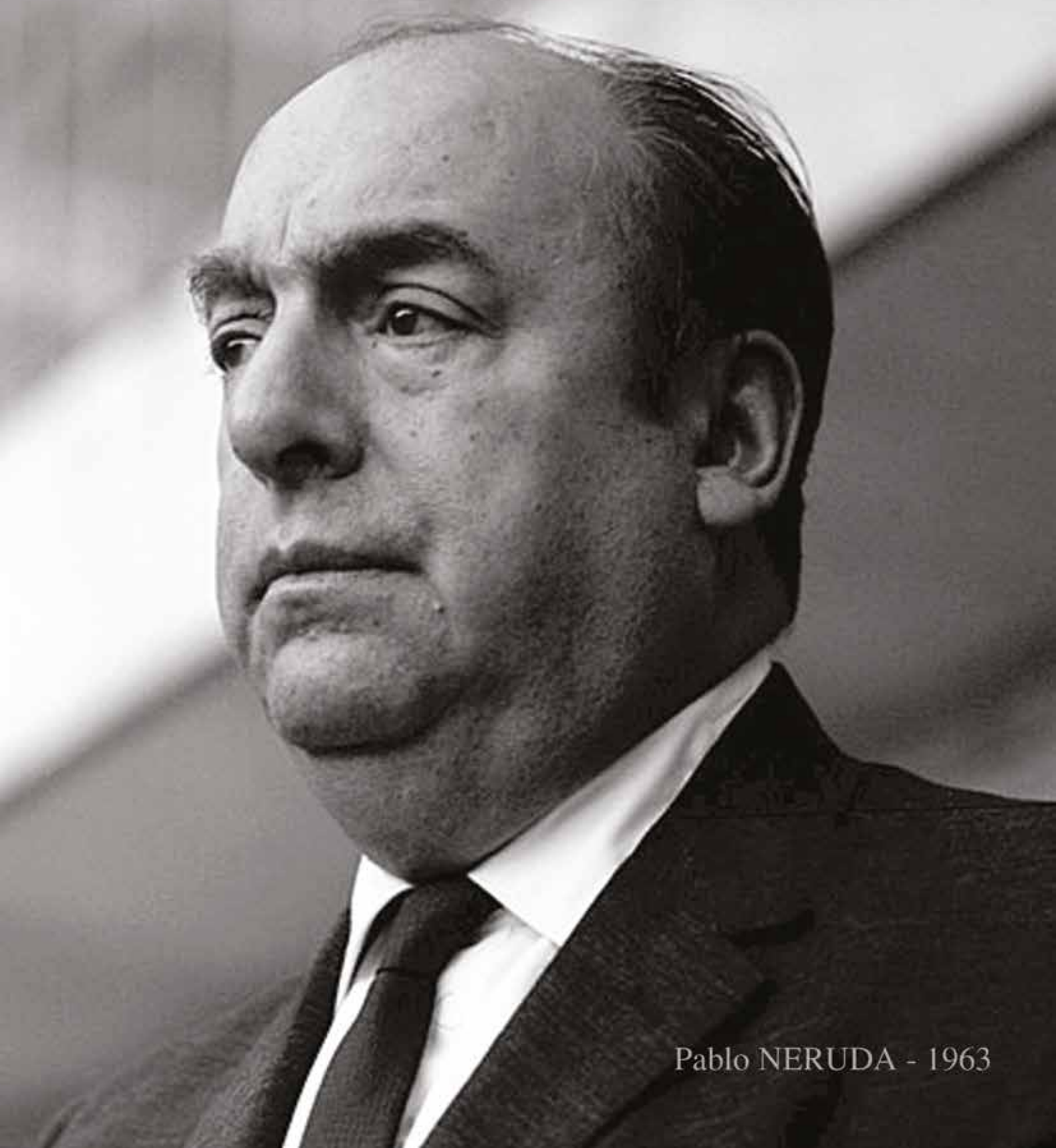

5-6 MAYIS
HIDIRELLEZ
KÜLTÜR VE BAHAR BAYRAMI

Kutlu" Olsun

EDEBİYAT

Pablo NERUDA - 1963

YAŞADIĞIMI İTİRAF EDİYORUM

İki dost: Pablo Neruda ve Salvador Allende

Ahmet ARPAD*

Pablo Neruda 12 Temmuz 1904’de Şili’de doğdu. Yaşamını 23 Eylül 1973’de yine Şili’de noktaladı. Birleşik Amerika Devletleri’nin desteklediği Pinochet cuntasının ülkeye el koyması üzerine dostu, Devlet Başkanı Salvador Allende’nin intihar etmesinden 12 gün sonra onun yaşamı son buldu...

“Şiir her zaman barışın bir parçası olmuştur. Şair barıştan doğar. Şiiri hiç kimse öldüremez. O, kedi gibi yedi canlıdır...” Bir tren makinistinin oğlu Neruda yaşamının uzun yıllarını Birmanya, Çin, Siyam, Japonya ve Hindistan’da ülkesinin diplomatı olarak geçirdi. İspanya İç Savaşı’nda Cumhuriyetçileri destekledi. Pablo Neruda Şili edebiyatında “Mundovosismo” (Yeni Evrencilik) akımının öncüsüdür. Ülkesine döndükten sonra yıllarca milletvekilliği yaptı. 1971’de Nobel Edebiyat Ödülü’nü aldı. İlk şiirleri 1921’de yayımlandı. İlk kitabı “Sabahın Alaca Karanlığı” da 1923’de basıldı.

En son eseri 1973’de, ölümünden üç gün öncesine kadar yazdığı “Yaşadığımı İtiraf Ediyorum” (Türkçesi: Ahmet Arpad) adlı anılar kitabıdır. Şili halkının çok sevdiği, bağrına bastığı bu edebiyat insanı ülkesinin en uzak köşelerine kadar gitmiş, on binlerin, yüzbinlerin karşısında, ağlayan madenciler önünde şiirlerini okumuştur. “Şiirlerimi milletimin insanlarına kucak kucak dağıttım” der Neruda. Yapıtlarının birçoğu Türkçeye de çevrilen şair, dil üzerine şunları söyler: “Vücudumuzla dil arasında bir yakınlık kurmadan ömür boyu yaşanamaz... Dili, giysisinin kolları, yamaları, kan ve ter lekeleriyle kullanmanın üstesinden ancak bir şair gelebilir...”

Pablo Neruda, çağımızda şiirin verimlilik sınırlarını, savaşlar, ayaklanmalar ve büyük toplum değişimleri arasında aştığına inanır. “Sıradan insanın şiirle tartışıp anlaşması kimi kez kırıcı, kimi kez kırıncı olmuştur”, der. Neruda kendini, mesleğini yıllar yılı, bıkip usanmadan bir sevgiyle yapan el sanatçısına benzetir. “Biz şairler milletlerimize ve onların mutluluk savaşına sımsıkı bağlıyızdır... Mutlu olmak hakkımız.”

“Halkım Çok Aldatıldı”

Dostlarından İlyaEhrenburg bir yazısında ondan şöyle söz etmişti: “Pablo tanıdığım az sayıda mutlu insandan biridir.” Neruda, gerçekçi olmayan şairin günün birinde öleceğine inanır, fakat yalnız gerçekçi olanın da çok yaşamayacağını belirtir. Kendini eylemci şair olarak görür. “Günümüz şairi din adamı gibidir, ışığın yerini göstermek zorundadır”, diyen Neruda sanatla her anlamda yaratıcılığa inanır. Şili halkının onlarca yıl çektiği eziyet ve baskı onun birçok şiirine konu olmuştur. Özellikle ülkenin verimli güherçile vadilerinde, kömür ocaklarında ve bakır madenlerinde en acımasız işlere katlanan insanlar Neruda’nın okurlarıydı. “Halkım çok aldatıldı”, der Nobel ödüllü (1971) ünlü şair. “O nedenle ben vatanıma ellerim, kulaklarım ve ayaklarımla dokunmadan yaşayamam.”

1970’de Şili cumhurbaşkanlığına aday gösterildi, ancak kısa bir süre sonra bu adaylıktan çekildi. Yakın dostu Salvador Allende’yi destekledi. Çok gerekli toplumsal reformları yapsın, ülkenin milli zenginliklerini yabancıların pençesinden kurtarsın diye.

“Büyük Yol Arkadaşım Allende”

Pablo Neruda anılarında şöyle yazar: “Büyük yol arkadaşım Allende, Şili’nin önemli zenginlik kaynağı olan bakırı millileştirdiği için katledildi. O, Şili askerlerinin makineli tüfeklerinden çıkan kurşunlarla katledildi. Şili bir kez daha ihanete uğramıştı. Öldürülmesinin nedenini üç gün gizlediler. O ölümsüz ölünün peşinden sadece dul eşinin yürümesine izin verdiler...”

* Çevirmen, fotoğrafçı, gazeteci ve yazar

11 Eylül sabahı sonun başlangıcı oldu. Neruda, Allende'nin en son konuşmasını radyodan dinledi. Eşi Matilde'ye sarılmıştı. Pinochet'in askerleri cumhurbaşkanlığı sarayına tanklarla hücum ediyordu. Neruda'ların evini de askerler çevirmişti. Telefonları kesilmiş, dostları kaçmıştı. Kaçamayanlar ise tutuklanmıştı. Neruda üç yıldır rahatsızdı. Doktorları kansere yakalandığını sadece eşine açıklamıştı. Allende'nin ölüm haberinden birkaç gün sonra ağırlaşan şair hastaneye kaldırıldı. Hastalığı ilerlemişti, ancak ihtilal sonrası hastanede bakım iyi değildi. 20 Eylül'de Meksika devlet başkanı Echeverria'dan, Neruda'yı özel uçağı ile Şili'den aldıracağı haberi geldi. Hastalığı ilerlemekte olan şair ülkesinden ayrılmak istemedi. Onun dostu Şili halkıydı. Cunta ihtilali ve Allende'nin ölümü Neruda'yı çok sarsmıştı. 23 Eylül 1973 gecesi uykusunun içinde ölüme kayıverdi. Cenazesinin peşinden, çoğu işçi, on binler yürüdü. Gerilmiş yüzlerde öfke ve acı okunuyordu. İnsanlar: "Pablo Neruda yaşıyor!" diye

Neruda'nın Anıları Bir Hesaplaşma

Neruda'nın anıları "Yaşadığımı İtiraf Ediyorum" serüvenler dolu bir yaşam kitabıdır. Kimi zaman ısırcı, kimi zaman şiir dolu. Bir haber verme, bir hesaplaşma, lirik bir atılım, dostlara sesleniş, geçmişe ve yarınlara bir ant içmedir onun anıları. "İnsan hayatında bazı şeyleri unuttur", der Pablo Neruda. "Benim de unuttuğum anılarım vardır. Onlar toz olmuştur ya da kırılan bir bardağın artık birleştirilemeyen parçaları gibidir. Bu sayfalarda geriye bıraktığım anılar arasında bazıları sararmış yapraklar gibi yere düşecek, ölecektir. Kimi anılarım ise zamanla yine canlanacak, yeniden hayat bulacaktır. Ben belki kendi hayatımı değil de başkalarının hayatını yaşadım. Anılarım hayaletlerle dolu bir galeri, hayatım bütün hayatlardan oluşmuş bir hayat...Bir şair hayatı... Biz şairler milletlerimize ve onların mutluluk savaşına sınırsız bağlıyızdır. Mutlu olmak hakkımız!"

Şili halkının onlarca yıl çektiği eziyet ve baskı onun birçok şiirine konu olmuştur. Özellikle ülkenin verimli güherçile vadilerinde, kömür ocaklarında ve bakır madenlerinde en acımasız işlere katlanan insanlar Neruda'nın okurlarıydı. "Halkım çok aldatıldı", diye yazar Nobel ödüllü şair anılarında. "O nedenle ben vatanıma ellerim, kulaklarım ve ayaklarım ile dokunmadan yaşayamam." Halkın çok sevdiği, bağrına bastığı bu edebiyat insanı ülkesinin en uzak köşelerine kadar gitmiş, on binlerin, yüz binlerin karşısında, ağlayan madenciler önünde şiirlerini okumuştur. "Şiirlerimi milletimin insanlarına kucak kucak dağıttım", der Neruda. Dostlarından İlya Ehrenburg bir yazısında ondan şöyle söz etmiştir: "Pablo tanıdığım az sayıda mutlu insandan biridir."

Bir tren makinistinin oğlu Pablo Neruda yaşamının uzun yıllarını Birmanya, Çin, Siyam, Japonya ve Hindistan'da ülkesinin diplomatı olarak geçirdi. İspanya İç Savaşında Cumhuriyetçileri destekledi. Neruda, Şili edebiyatında "Mundovosismo" (yeni evrencilik) akımının öncüsüdür. Ülkesine döndükten sonra yıllarca milletvekilliği yaptı. 1971'de Nobel Edebiyat Ödülü'nü aldı.

Öğrenci Liderliğinden Şili'nin Başkanlığına

Başkan Salvador Allende çok yönlü bir aydıydı. İşçi sınıfının disiplini ve dayanıklılığı da toplumda hayranlık uyandırıyor, övgüyle karşılanıyordu. Ülkenin bakır madenlerinin millileştirilmesinden ötürü patlak veren çekişme, Şili'nin yeni bağımsızlığı yolunda atılmış dev bir adımdı. Halk hükümeti, bakır madenlerinin yurt çıkarına geri alınmasını sağlayarak Şili'nin bağımsızlığını hiçbir kaçamağa yer bırakmayacak şekilde damgalamıştı. Burjuva bir ailenin oğluydu, liseyi bitirdikten sonra doğduğu kent olan Valparaíso'da tıp eğitimi görmüştü. Solcu politik gruplarda çalışarak kısa zamanda öğrenci liderliğine yükselmişti.

11 Eylül 1973'de arkasına CIA'nın desteğini alan General Pinochet önderliğindeki Şili Silahlı Kuvvetleri Allende yönetimine el koyar. 1990 yılına dek hüküm süren cunta yönetimi yıllarında 27 bin sol görüşlü tutuklanır. Resmi verilere göre 2095 insan ölüme mahkûm edilir veya hapiste ölür, 1102 Şili'li kaybolur, 250 bin insan doğdukları toprakları terk eder.

"Şiir Barıştan Doğar"

Neruda, çağımızda şiirin verimlilik sınırlarını, savaşlar, ayaklanmalar ve büyük toplum değişimleri arasında aştığına inanır. "Sıradan insanın şiirle tartışıp anlaşması kimi kez kırıcı, kimi kez kırıncı olmuştur" der. "Bende var olanı verdim. Şiirlerimi arenaya fırlattım. Şiirlerimle birlikte yavaş yavaş kan döktüm. Can çekişmelerin acısını çektim. Eşsizliği övdüm. Yaşamak ve doğrulamak istediklerimle arada sırada yanlış anlaşıldım, ama bu can sıkıntısına bile değmez. Şiir her zaman barışın bir parçası olmuştur. Şair barıştan doğar. Şiiri hiç kimse öldüremez. O, kedi gibi yedi canlıdır..."

Nâzım Hikmet'le Dostluk

Yaşamında onu etkilemiş olan şairlerden birinin Nazım Hikmet olduğu bilinir. Pablo Neruda anılarında Nâzım'dan şöyle söz ediyor: "Moskova'da ve başka ülkelerde de onunla sık sık buluştum. 'Şiirin gelecek olduğuna inanıyorum', diyen bu büyük şair, Sovyet Rusya'da yaşıyordu. 'Şiir, insan ruhundan devamlı bir şeyler talep eder', dediğini anımsıyorum. 'Şimdi artık hepimiz biliyoruz, ne yapmamız gerektiğini! Ne zaman şarkı söylemeye başlamamız gerektiğinin de bilincindeyiz.' Nâzım Hikmet bana anlatmıştı insanların acılarını... Ülkesinde büyük toprak sahiplerinin, toprak ağalarının köylüyü nasıl acımasızca ezdiğini... Dogmacılık karşıtı bu büyük Türk şairi ömrünü Sovyetler Birliği'nde geçirdi. 'Bu ülkede şiir insan ruhundan kaçınılmaz istemlerde bulunuyor', demişti bir görüşmemizde. "Bu nedenle ben şiirin geleceğine çok inanıyorum."

Neruda'nın anıları kimi zaman ısırtıcı, kimi zaman şiir doludur... Bir haber verme, bir hesaplaşma, lirik bir atılım, dostlara sesleniş, geçmişe ve yarınlara bir ant içmedir "Yaşadığımı İtiraf Ediyorum."

Pablo Neruda

Yaşadığımı İtiraf Ediyorum

Çeviren: Ahmet Arpad

Anı
4. Basım

EVRENSEL
BASIM
YAYIN

10 MAYIS
ANNELER GÜNÜ
Kutlu" Olsun

KİŞİSEL GELİŞİM

SEVGİ NEDEN BAZEN YARALAR?

Bağlanmanın Görünmeyen Hikâyesi

Tuba YILMAZ*

Hepimiz sevmeyi bildiğimizi düşünürüz.

Oysa çoğu zaman sevdiğimizi sandığımız şey, çocukluğumuzda öğrendiğimiz bağlanma biçimidir.

Kimi insan bir ilişki başladığında derin bir huzur hissederken, kimi en küçük sessizlikte terk edileceğinden korkar. Bazıları ise biri çok yaklaştığında nefes alamıyormuş gibi hissederek ve farkında olmadan uzaklaşır.

Peki neden?

Neden aynı ilişki birine güven verirken, başka birine kaygı yaşatır?

Bu sorunun cevabı çoğu zaman bugünde değil, hayatımızın ilk yıllarında saklıdır.

İlk İlişkimiz, Hayata Açılan Kapımızdır

Dünyaya geldiğimizde yalnızca beslenmeye değil, görülmeye, duyulmaya ve güven duymaya da ihtiyaç duyarız.

Bir bebeğin zihni henüz kelimeleri bilmez ama ses tonunu, bakışı, dokunuşu ve güveni hissederek.

Bakım veren kişi ihtiyaçlarına tutarlı ve sevgi dolu bir şekilde karşılık verdiğinde çocuk yalnızca "annem beni seviyor" diye öğrenmez.

Aslında çok daha derin bir inanç geliştirir:

"Ben sevilebilir biriyim."

İşte bu duygu, yaşam boyunca kuracağımız bütün ilişkilerin görünmeyen temelini oluşturur.

Çocukluk Biter, Bağlanma Devam Eder

Yetişkin olduğumuzda artık çocuk değilizdir.

Ama çocukken öğrendiğimiz ilişki dili bizimle birlikte büyür.

Bazen sürekli onay ararız.

Bazen terk edilmekten korktuğumuz için kendimiz olmaktan vazgeçeriz.

Bazen de kimseye ihtiyaç duymadığımızı düşünür, duygusal yakınlıktan kaçınırız.

İlginç olan şudur:

İnsanlar partner seçerken çoğu zaman bilinçli karar verdiklerini sanırlar.

*Sosyolog/Yazar

Oysa bilinçdışı, çocukluğunda tanıdığı ilişki iklimini yeniden yaratmaya çalışır.

Çünkü zihin için tanıdık olan, her zaman güvenli olmasa bile bildik olandır.

Bağlanma Biçimleri Kader Değildir

Psikolojide genel olarak dört temel bağlanma biçiminden söz edilir:

Güvenli bağlanma...

Kaygılı bağlanma...

Kaçıngan bağlanma...

Dağınık (dezorganize) bağlanma...

Ancak bu başlıklar insanı tanımlayan etiketler değildir.

Onlar yalnızca geçmiş deneyimlerin bugün ilişkilerimize nasıl yansıdığını anlamamıza yardımcı olan haritalardır.

Çünkü insan değişebilir.

Beyin öğrenebilir.

İlişkiler onarabilir.

Ve en önemlisi, farkındalık yeni bir bağ kurma biçiminin kapısını açabilir.

En Güçlü İlişki, Kendimizle Kurduğumuz İlişkidir

Birçok kişi mutlu olabilmek için doğru insanı arar.

Oysa psikoterapi bize başka bir şey öğretir.

Doğru insanı bulmaktan önce, kendi içimizde güvenli bir alan inşa etmeyi öğrenmemiz gerekir.

Kendini sürekli eleştiren biri, en sevgi dolu ilişkinin içinde bile yeterince sevildiğine inanmakta zorlanabilir.

Kendi duygularını bastırmayı öğrenen biri ise karşısındaki ne kadar yaklaşırsa yaklaşırsın gerçek yakınlığı hissedemeyebilir.

İyileşme, yalnızca başkalarının bize nasıl davrandığını değiştirmek değildir.

İyileşme, kendimize nasıl davrandığımızı dönüştürmektir.

Bağ Kurmak Yeniden Öğrenilebilir

Çocukluk bize ilk hikâyemizi verir.

Ama son hikâyemizi yazmaz.

Her fark edilen duygu, her iyileştirilen yara ve her sağlıklı ilişki beynimize yeni bir deneyim kazandırır.

Belki de yetişkinlik, çocukluğumuzun eksik kalan cümlelerini yeniden yazabilme cesaretidir.

Çünkü gerçek güven, kusursuz insanlarla karşılaşınca değil; kendi kırılganlığımızı şefkatle taşıyabildiğimizde filizlenir.

Ve belki de sevginin en olgun hâli, bir başkasına tutunmak değil; önce kendi içimizde güvenle durabilmeyi öğrenmektir.

Ruhunuza Bir Soru

Bu yazıyı bitirdikten sonra kendinize birkaç dakika ayırın.

Sessizce oturun ve aşağıdaki soruları acele etmeden düşünün.

Belki cevapları hemen gelmeyecek.

Ama bazen doğru soru, uzun zamandır bekleyen bir iyileşmenin ilk adımıdır.

- * Bir ilişkide beni en çok ne korkutuyor?
- * Yakınlık hissettiğimde rahatlıyor muyum, yoksa uzaklaşma ihtiyacı mı duyuyorum?
- * Sevilmediğimi düşündüğümde nasıl tepki veriyorum?
- * Çocukluğumda en çok hangi cümleyi duymaya ihtiyaç duydum?
- * Bugün kendime o cümleyi söyleyebilir miyim?

Unutmayın...

Bağlanma biçimlerimiz çocuklukta şekillenebilir; ancak yaşam boyu değişmeye ve dönüşmeye açıktır.

Kendimizi tanıdıkça, ilişkilerimizi de dönüştürmeye başlarız.

Çünkü bazen iyileşmek, geçmişini değiştirmek değildir.

Geçmişin üzerimizdeki etkisini sevgiyle anlamlandırabilmektir.

Ve belki de gerçek güven, bir başkasının bizi hiç bırakmayacağına inanmak değil; hayat ne getirirse getirsin, kendimizi artık terk etmeyeceğimizi bilmektir.

EKONOMI

BİSMARK ve ALMANYA'DA TOPRAK

Cevat ÖZTÜRK*

Bismark 1 Nisan 1815 - 30 Nisan 1898 19. yüzyılda bağları kuvvetli olmayan bir konfederasyon olan Almanya'nın birleşmesinde büyük rol oynayan önemli bir devlet adamıdır ve Prusyalıdır. Brandenburg kasabasında büyük bir çiftlik sahibinin oğludur. Berlin'de lise tahsilini tamamladıktan sonra Göttingen Üniversitesini bitirdi. Sonra da hukuk eğitimi aldı. Güçlü bir fiziki yapıya sahipti. 1747'de Federal Meclis Üyesi yapmıştır. Genelde otoriter bir görünüme sahipti. Eski yönetim biçimini savunduğu için Almanya'yı sarsan politikalarında, askeri güç kullanarak olayları bastırılmasını savundu.

Bismark, siyasi hayatında geniş kariyer yaptı. Genelde başarılı da oldu. Döneminde Polonya, Danimarka, Fransa, Avusturya ile zaman zaman karşı karşıya gelmiştir.

Bismark, Osmanlı İmparatorluğu ile de iyi geçinme politikasını güttü. O, her zaman 2. Abdülhamid'in beğenisini ve övgülerini kazanmıştır. Ancak kendi çıkarlarından yine de vazgeçmedi. Hatta Türkçe bir gazete çıkartarak 2. Abdülhamid'e bazı hediyeler gönderdiği bilinir.

Bismark hayatı boyunca hep siyasetin içinde oldu. Siyaseti, Almanlar nezdinde de etkili olmuştur. Bismark, büyük toprak ağalarının çıkarlarını hep korumuştur.

Toprak dağılımı kanunları kendi döneminden bugüne kadar değişmeden devam etmiştir. Büyük arazilerin bölünmemesi için çok büyük gayretler sarf etti.

Almanya, yüzölçümünün yarısından fazlasını (%51) tarım için kullanan güçlü bir tarım ve toprak işletmeciliği geleneğine sahiptir. Ülke toprakları, kuzeyin verimli ovalarından, güneyin dağlık bölgelerine kadar büyük çeşitlilik gösterir. Ülke (Tarımsal Arazilerin Devri Yasası) gibi federal kanunlarla sıkı kurallara bağlanmıştır. Ülke, tarımsal verimliliği korumak için arazilerin aşırı parçalanmasını engeller.

Almanya'da arazilerin bölünmesi süreci ve dikkat edilmesi gerekenler şunlardır:

1-İzin ve Bölünebilirlik Şartları:

Tarım arazilerinin bölünerek yeni parseller oluşturulabilmesi için resmi makamlardan onay alınması gerekir.

-Tarımsal sürdürülebilirlik:

Bölünme sonucunda ortaya çıkacak yeni parsellerin ekonomik ve tarımsal açıdan bağımsız bir işletme olarak varlığını sürdürebilmesi esastır.

-Kamu Yararı:

Arazinin parçalanmasının tarımsal üretimi olumsuz etkilemeyeceğine dair onay alınmalıdır.

2-Miras Yoluyla Bölünme:

Miras durumunda arazilerin mirasçılar arasında bölünerek küçülmesini önlemek için geleneksel (Tek Mirasçı Sistemi) uygulanır

-Bu sistemle arazi, parçalanmak yerine aile içinden genellikle tarımla uğraşan tek bir mirasçıya devredilir.

-Diğer Mirasçılar, arazinin tam değeri üzerinden maddi olarak hakları ödenir.

3-Arazi Düzenlemesi:

Aşırı parçalanmış (hisseli) veya küçük tarlaları birleştirmek ve daha verimli hale getirmek için Arazi Toplulaştırması süreçleri uygulanır. Eyaletler bünyesindeki kurumlar, bölgedeki arazileri yeniden parseller ve yol/su altyapısıyla destekleyerek verimliliği artırır.

*Eğitimci / Yazar

4-Hukuki ve Teknik Süre :

Bölme kararı onaylandıktan sonra yasal süreç şu adımlarla ilerler:

- Kadastro Ölçümü:
- Bir lisanslı harita mühendisi tarafından yeni sınırların belirlenmesi:
- Tapu tescili: Bölünme krokisinin kadastroca onaylanması ve tapu sicili kayıtlarında güncellenmesi:

Not: Her eyaletin tarım kanunları farklıdır.

GENÇ KALEMLER

SİYAH İNCİ

Medine Aslan*

Siyah inci ağacım
Saldırgan kökleriyle toprağın onulmaz yarasını deşerken
Nehrin kenarına dökülen saçlarında küçük kızımın yansıması beni dikizliyor
Kahverengi yapraklarını toprağın göğsüne kusarken
Yenilmez zırhımı bana giydirip beni gelini yapıyor

Siyah inci ağacım
Bedenimdeki yıldız tozlarını süpürürken
Siyah benekli gri kedileri toprağın kalbine gömüyor
Kan çanağı olmuş gözlerinde doğumun acısı belirirken
Mavi-gri gökyüzüne tuvaldeki tüm renkleri saçıyor

Siyah inci ağacım
Küçük kızımın tozpembe yanaklarını severken
En sessiz melodiyi minik kulağına fısıldıyor
Bu yırtıcı gökyüzü tek bir renk olduğunda
Ve ağaç kökleriyle bir olup seni çağıracağı zaman geldiğinde
Cesur ol sevgilim
Sessizliğin sesi kulaklarında çınlarken
Yok oluşa sun benliğini...

*Karadeniz Teknik Üniversitesi, İngiliz Dili ve Edebiyatı 3. Sınıf

SON SATIR

Bedirhan BİLİCİ*

Güzel hatırla sen beni
Düşün ki hiç hata yapmamış
Ellerini hiç bırakmamış gibi
En saf halimle bil beni

Güzel hatırla sen beni
Sana hiç "git" dememiş
Gözlerinden hiç kopmamış gibi
Kusursuz biri gör beni

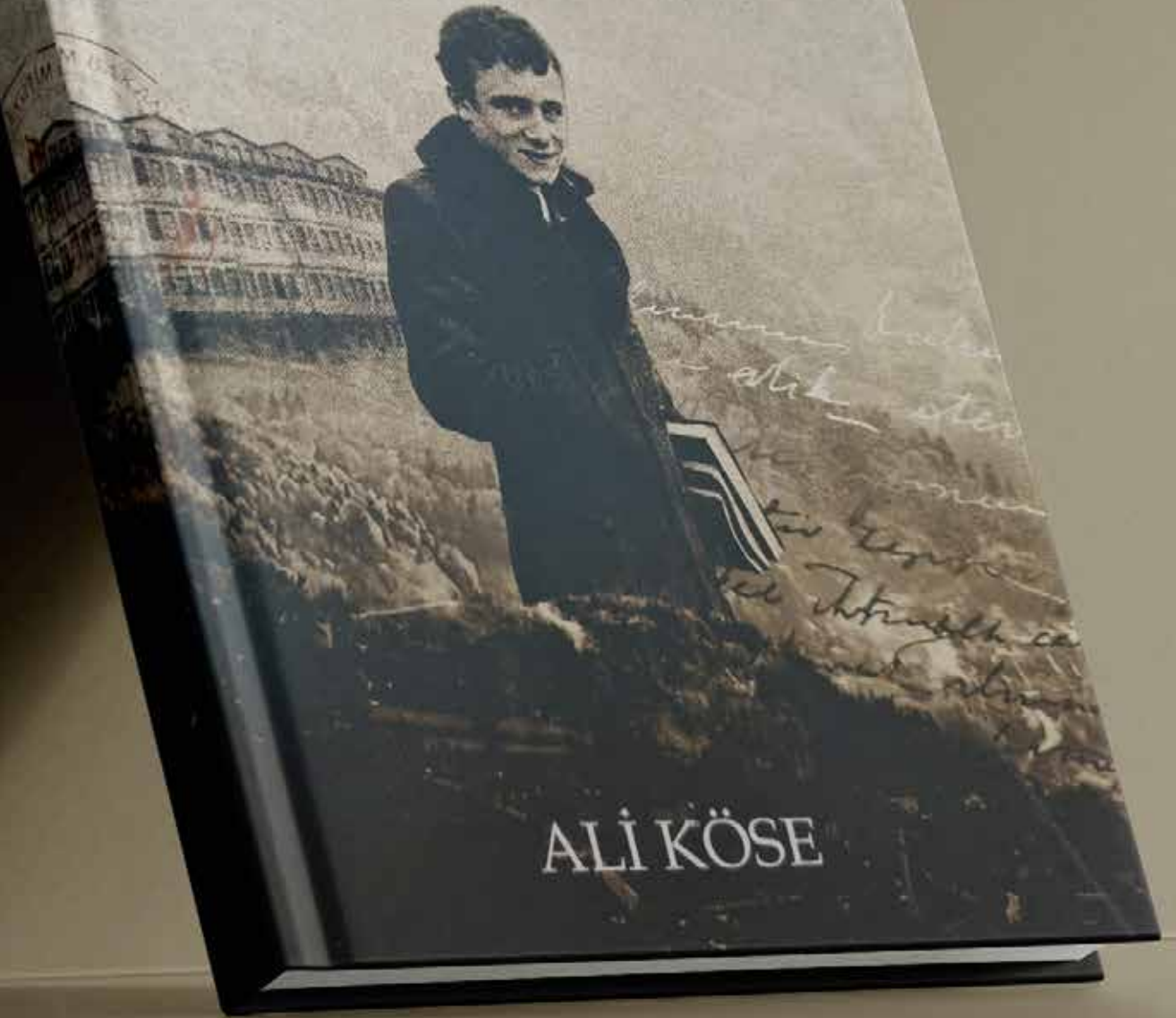
Güzel hatırla sen beni
Yaptığım iyilikleri gör mesela
Kırgınlıkların üstünü çiz kalemle
Hiç ayrılmamışsın san beni

Güzel hatırla sen beni
Devamı yok artık bu satırların
Her nefeste bilsem de sonlanacağını
Yine de vazgeçmeyecek say beni

**KTÜ İngiliz Dili ve Edebiyatı

ÖMÜR MİRASI

BİR EĞİTİMCİNİN OTOBİYOGRAFİSİ

ÖMÜR MİRASI

Ali Rıza ÖZDEMİR*

“Ali Köse, tanıdığım en sağlam, en çalışkan ve en üretken devlet adamlarından biridir. Devlet terbiyesini, disiplinli çalışmayı, kamu yararını gözetmeyi ve devlet malını koruma hassasiyetini bizzat ondan öğrendim. Onu tanımak ve maiyetinde görev yapmak, hayatımın en önemli dönüm noktalarından biri olmuştur.

Ali Köse, bu kitabında sadece kendi hayatını anlatmakla kalmıyor, bir döneme de ışık tutuyor. Onun anıları rehberliğinde bir devrin millet ve devlet okumasını yapabiliyor; idealist devlet memurları için eşsiz tecrübelerle tanıklık ediyoruz. Zekasına ve hafızasına defalarca şahit olduğum Ali Köse’nin, bu çalışmayla arşivci yönünü de keşfetmiş oluyoruz.”

*T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Bakanlık Müşaviri – Yazar

6-9 HAZİRAN
KURBAN BAYRAMI
Kutlu Olsun

AKADEMİK | ARAŞTIRMA

BATILI BÜYÜK GÜÇLERİN OSMANLI İMPARATORLUĞU İLE MÜNASEBETLERİNDE “ÇİFTE STANDART” MESELESİ

Nuri YAZICI*

XIX. yüzyılın sonları ve XX. yüzyılın başları gibi XX. yüzyılın sonları ve XXI. yüzyılın başlarında da tarihî bir dönüm noktası yaşanmaktadır. Bu dönemde de ekonomik, politik, sosyal ve malî bakımdan bir yeniden yapılanma dönemine girilmektedir. Bu dönüşüm yine güçlü devletler tarafından tanzim edilmektedir. Bu dönüşümü tanzim gücünde olan devletlere Osmanlı tarihinde “Devlet-i Muazzama” denilmiştir.

XX. yüzyıl başlarında peş peşe gelen büyük savaşlar ve ekonomik çöküntü Osmanlı İmparatorluğu’nun toprak bütünlüğünü ve millet birliği parçalamıştı. Genel olarak “Şark Politikası” adıyla tanımlanan bu politik süreçte Osmanlı İmparatorluğu, güçlü devletlerin kendisine yönelik çifte standart izleyen politikalarından yakınmıştır. Yani Batılı devletler, kendi aralarında geçerli olan politik ilkelere Osmanlı ile münasebetlerinde uymak zorunluluğunu hissetmemişlerdir. Bu nedenle Osmanlı Devleti de, ısrarla Avrupa devletler topluluğuna katılmak, eşit ve egemen ilişkiler kurmak politikası izlemiştir. XXI. yüzyılın başlarında da yeni Türk devleti aynı politikayı sürdürmekle beraber, çifte standart politikasından yakınma hâlâ sürmektedir.

Bu çalışmada XIX. yüzyılın sonlarından bu yana Avrupa’nın güçlü devletleriyle Osmanlı Devleti’nin politik münasebetlerinde bu tutum incelenmiştir. Böylece XXI. yüzyılın başlarından itibaren Avrupa Birliği’yle olan münasebetler perspektifinde tecrübeler kazanılacağı değerlendirilmiştir.

Tarihte yüksek egemenlik mücadelesi ve “Düvel-i muazzama”

XIX. yüzyılın sonları ve XX. yüzyılın başları gibi, XX. yüzyılın sonları ve XXI. yüzyılın başları da tarihin bir dönüm noktasına işaret etmektedir; siyasî, sosyal, ekonomik ve malî bakımdan yeni bir yapılanma görülmektedir ve bu değişim tanzim gücüne sahip devletler tarafından gerçekleştirilmektedir; yüzyılın başlarından itibaren önemli siyaset adamlarının ve siyasî çevrelerin, bunlara paralel olarak bazı Türk siyasetçilerinin, uluslararası siyaseti yorumlarken, sık sık “taşlar yerinden oynadı”, “artık dünya eski dünya değil”, “yeni dünya düzeni ve bu dünyanın inşasında yer almak”, “sınırlar yeniden çizilecek” gibi ortak bir söylem kullandıkları gözlemlenmektedir.

Uluslararası siyasette üstün egemenlik mücadelesi ise tarihte yeni bir olgu değildir; son iki yüz yıllık siyasî tarihte ise taşlar bir kaç kez yerinden oynamış, güçlü devletlerin belirlediği büyük politikalarla çıkarlar yeniden tanzim edilmiş, sınırlar yeniden çizilmiştir. Bu nedenle, yakın geçmişin tecrübeleri günümüzü ve yakın geleceği anlamaya yardımcı olacaktır. Bu tür büyük politik değişimlerin Osmanlı’ya/Türkiye’ye yansımaları ve bu yansımaların yarattığı sorunlar da kaçınılmaz olarak yaşanmıştır. Osmanlı Devleti bu süreçte, Batı’ya karşı içe kapanma ve kendisinden olmayana düşman olma politikalarına değil, Batı’yı anlama ve onun gibi kalkınma ve güçlü olma politikalarına yönelmiştir. Bu önemli tercih Osmanlı’yı bir dizi ıslahat programlarını gerçekleştirmeye yöneltmiştir; yani Osmanlı, yeni devlet ve toplum yapılanmasında tercihini “Batı” olarak belirlemiştir. Bu politikalar, devleti ve toplumu yeni sorunlarla karşı karşıya bırakmakla beraber, güçlü bir Türkiye’nin doğuşuna da katkıda bulunmuştur.

Yakın tarihteki bu ilişkiler manzumesi içinde de bir “Düvel-i Muazzama/Büyük devlet/Güçlü devlet” gerçeği vardır ki bu devlet, evrensel bir hâkimiyet ve uluslararası ilişkileri tanzim iddiasındadır. Bu iddia onun ekonomik ve askerî gücünün bir sonucudur ve bu güçle o, uluslararası ilişkilerde yaptırım gücüne de sahip olur. Osmanlı tarihinde bu devletlerin adları “Düvel-i Muazzama” olarak anılmıştır: XVIII. yüzyıla kadar Osmanlı İmparatorluğu da bu güçlü devletlerden biriydi, hatta uzun süre eşit güçler arasında birinci durumdaydı. Ancak imparatorluğun son yüz yılında tanzim gücünde değil, etkilenen ve üzerinden vaatlerde bulunulan bir konumdadır.

Batı’nın, güçlenmesi ve yükselmesine paralel olarak yeni politikalar ürettiği görülmüştür. Bu politikalardan “büyük politikalar” veya “küresel politikalar” diye bahsedebiliriz; sömürgecilik, Hristiyanlığın yayılması ve hâkim inanç haline getirilmesi gibi.

*Dr. Bahçeşehir Üniversitesi Öğr. Üyesi

Bir taraftan da bu politikalar, hep ilâhî hâkimiyetin tecellisi olarak, “kutsal misyon” duygularıyla da meşrulaştırılmıştır. Netice olarak siyasî tarihte bir “güçlü devlet” ve onun temsil ettiği, zamanına göre küresel “büyük politikalar” gerçeği vardır.

XIX. yüzyıldan itibaren siyasal güçlerin dünyayı yeniden tanzim etme politikaları incelenirse Fransa İhtilâli’nin getirdiği yeni fikirler bir dönüm noktasıdır: Avrupa’nın siyasal yapısı değişmeye başlamış, imparatorluklar dağılma sürecine girmiştir. İhtilâlin getirdiği fikirlerle yeni bir devlet ve toplum yapılanması ortaya çıkmaya, hanedan imparatorlukları dağılmaya başlamıştır. İhtilâlin getirdiği yeni fikirlerle devletler ve toplumlar bir değişim süreci yaşarlarken, tarihsel gelişim bir Fransız emperyalizmi ortaya çıkarmıştır; Fransa adalet, hürriyet, eşitlik fikirlerinin öncülüğünü başka ülkeler adına da yapmaya başlayınca ortaya çıkan Fransa hegemonyasına karşı Avrupa’nın diğer güçleri ortak bir cephe kurmuşlar ve Avrupa’da “İhtilâl Savaşları” başlamıştır.

1804-1814 arasındaki İhtilâl Savaşları döneminde siyasal düzeni altüst olan Avrupa devletleri, yönetim biçimlerindeki farklılıklara bakmaksızın bir araya gelmişler, Fransa’yı yenerek Avrupa’nın siyasal düzenini yeniden kurmaya yönelmişlerdir. Viyana Kongresi’nin toplanmasıyla (1 Kasım 1814- 8 Haziran 1815) başlayan Avrupa tarihinin bu dönemine de “Restorasyon Devri” denmiştir.

I- Restorasyon Politikaları ve Osmanlı İmparatorluğu

Restorasyon Politikalarıyla askerî bakımdan yenilmiş olan Fransa, ülkesi topraklarına çekilmeye zorlanmış, monarşiler canlandırılmış ve asillere toprakları iade edilmeye çalışılmıştır. O dönem Avrupa’sının güçlü devletlerinin her birisi de İngiltere, Rusya, Avusturya ve Prusya Viyana Kongresi’nde kendi çıkarlarını temine çalışmışlar ve Fransa’yı dışarda tutarak sınırları yeniden çizmişlerdir; böylece “yeni dünya düzeni” kurulmuştur.

Kongre’yi etkileyen iki devlet adamı, Avusturya Başvekili Prens Klemens von Metternich ile Fransa Dışişleri Bakanı Talleyrand olmakla beraber, yüzyıl boyunca gelişen siyasal olaylarda başrolü oynayacak kişi Metternich olacaktır. Bu nedenle Restorasyon politikaları olarak ortaya çıkan bu siyaset de, “Metternich Doktrini” diye adlandırılacaktır. Metternich Doktrini’ne göre İngiltere, Avusturya, Rusya ve Prusya’nın Avrupa’da statükoyu, yani monarşik düzeni gerekirse “silâh gücü” ile korumaları öngörülüyordu.

Viyana Kongresi

Osmanlı İmparatorluğu ise Fransa İhtilâli'ne ve onun getirdiği yeni siyasal fikirlere önceleri kayıtsız kalmıştır; İhtilâl ve ihtilâlin getirdiği yeni fikirler Avrupa'nın sorunu sayılmıştır. İhtilâl Savaşları sebebiyle Avrupa'nın kargaşa içinde olmasının Osmanlı Devleti'ni bir süre askerî bakımdan rahatlatabileceği değerlendirilmiştir. İhtilâlin yıkmak istediği ekonomik ve sosyal düzen de Avrupa'nın sorunu sayılmıştır. Çünkü Osmanlı İmparatorluğu'nda asalet esaslarına dayalı, yıkılacak bir sınıfsal düzen de yoktu; "aksine yeteneğe dayanan bir sosyal mobilite vardı"(Armaoğlu, 1999: 81).

Osmanlı Devleti, kendisini Avrupa devletler hukukuna dâhil görmediğinden “İnsan ve Vatandaş Hakları Demecı”ni de kendisi için tehlikeli bulmamıştır (Armaoğlu,1999:81); Karal,1970:22). Böyle olmakla beraber Osmanlı İmparatorluğu, Avrupa devletleri tarafından tanınmamış olan yeni Fransa hükûmetini ve rejimini de tanımamıştır. Fransa’nın Osmanlı İmparatorluğu nezdinde tanınmak ve Osmanlı ile ittifak yapmak teşebbüsü de bu bakımdan başarısız olmuştur. Ancak Prusya ve Hollanda, 1795’de Fransa ile ayrı ayrı anlaşma yapınca, yani yeni Fransa’yı tanıyınca Osmanlı da Fransa’nın gönderdiği yeni elçiyi resmen kabul etmiş, fakat Fransa’nın kendisiyle ittifak girişimlerine isteksiz yaklaşmıştır.

Napolyon'un Mısır'a saldırması üzerine ise Osmanlı İmparatorluğu, 1798 yılında Fransa'ya karşı savaşmış ve Fransa karşıtı koalisyonda yer almıştır. Bu sebeple Viyana Kongresi'ne katılması mevzubahis olmuştu; Rusya'nın, "Türkiye Müslüman bir memleket, Ortodoks Hristiyanları eziyor" (Çaykara, 2005:287) diyerek karşı çıkmasına rağmen Osmanlı İmparatorluğu, Viyana Kongresi'ne Avusturya Başvekili tarafından davet edilmiş, fakat Kongre'ye temsilci göndermemiştir. Halbuki Osmanlı Devleti, Fransa'nın Mısır'a saldırısı üzerine Rusya ile ittifak anlaşması yapmış (23 Aralık 1798) ve Rus donanması ilk kez Boğazlar'dan geçerek, kendisine katılan Türk donanmasıyla Akdeniz'e açılmıştı (Armaoğlu,1999: 84).

Osmanlı Devleti, Akdeniz'de beliren Napolyon tehdidine karşı 5 Ocak 1799'da İngiltere ile de bir ittifak anlaşması yapmıştı; bu ittifak anlaşmalarında taraflar karşılıklı olarak birbirlerinin toprak bütünlüklerini garanti ediyorlardı (Armaoğlu,1999: 85). Fransa'nın, Mısır'dan çekilişi sırasında Osmanlı Devletiyle imzaladığı 25 Haziran 1802 tarihli Paris Anlaşması'na göre de taraflar karşılıklı olarak birbirlerinin toprak bütünlüklerini tanımakta idiler (Armaoğlu,1999: 87); görüldüğü gibi yeni Avrupa düzeninin, yeni Akdeniz düzeninin kurulmasında rol alan güçlü devletler Osmanlı ile yaptıkları anlaşmalarda toprak bütünlüğü garantisi vermekte idiler.

Halbuki Fransızların çıkarılmasından sonra Mısır'dan İngilizler'in çıkarılması da sorun olmuş, her ne kadar İngilizler Mısır'dan 1803'den sonra çekilmişlerse de buranın Hindistan yolu için stratejik önemi sebebiyle Mısır'da Kölemenleri destekleyerek buraya yerleşmeye çalışmışlardır. Nitekim bu politikalarında da 1882'de başarılı olmuşlardır.

Neticede Osmanlı Devleti'nin ihtilâl savaşları sürecinde Fransa'ya karşı savaşmış olduğu, Fransa'nın ittifak tekliflerini reddetmiş bulunduğu, bu sebeple de Viyana Konferansı'na davet edildiği görülmüştür. Viyana'da bir barış konferansı toplanacağında Avusturya Başvekili Metternich Bâb-ı Âlî'ye haber göndererek Osmanlı Devleti'nin Kongre'ye katılmasını, katılmadığı takdirde toprak bütünlüğünün garanti altına alınmasını istemesini bildirmesine rağmen, Osmanlı İmparatorluğu bunu da yapmamıştır (Armaoğlu, 1999: 97). Öte yandan ise 1815'lerde ve biraz öncelerinde Osmanlı İmparatorluğu çağdaşlaşma reformlarına karşı içte ağır tepkilerle karşılaşmış, ayaklanmalar yaşamış, reformcu bir padişah öldürülmüş, diğeri güçlükle canını kurtararak padişah olmuştu.

Ülkede koyu bir dinsel politika geleneği hâkim duruma geçmişti (Karal, 1970: 77-85, 149-150). Ayrıca Osmanlı Devleti bazı siyasal değerlendirmelerin (Armaoğlu, 1999: 97) bir sonucu olarak da Avrupa devletler topluluğu içinde yer almaya istekli görünmemekte idi. Ancak 1856'ya kadar geçen kırk yılda yaşanan tecrübeler Osmanlı'yı "Batılılaşmak" yoluna sokacak ve Avrupa devletler topluluğuna katılma siyaseti izlenecekti.

Viyana Kongresi'nde Rusya'nın tutumu, Osmanlı Devleti'nin endişelerinin yerinde olduğunu göstermiştir: Rusya, Osmanlı ile ilgili meseleleri Kongre'ye "Şark Meselesi" diye getirmek ve bir müdahale kapısı açmak istiyordu. İngiltere ve Avusturya'nın, Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğünü Avrupa'nın ortak garantisi altına alınmasını Kongre'ye getirmek istemelerine karşı Rusya, Güney Amerika'daki İspanyol sömürgelerinin de böyle bir garanti altına alınmasını istemiştir. Bu teklif karşısında İngiltere gerilemiş ve Osmanlı toprak bütünlüğünün korunması yolundaki ısrarından vazgeçmişti (Armaoğlu,1999: 98).

Viyana Kongresi'yle monarşileri destekleyen bir siyasal cephe oluşmuştur. Liberal ve hürriyetçi fikirlere karşı oluşan bu siyasî işbirliği çeşitli ittifak anlaşmalarıyla da pekiştirilmiştir. Bu belgelerden "Kutsal İttifak" (26 Eylül 1815) Avusturya, Prusya ve Rusya arasında imzalanmış olup, milletlerarası ilişkilerde yeni bir anlayışı ortaya koymuştur; anlaşmaya göre bu üç devlet, kendilerini Hristiyanlığın üç ana kolunun (Katoliklik, Protestanlık ve Ortodoksluk), Allah tarafından görevlendirilmiş temsilcileri sayıyorlar ve "karşılıklı münasebetlerini Hristiyan dininin kutsal ilkelerine dayandıracaklarını ve Allah'ın gösterdiği yolda yürüyeceklerini belirtiyorlardı" (Armaoğlu,1999:100); böylece "İlâhî Hukuk" uluslararası ilişkilerin de temeli olarak alınmış oluyordu.

Kutsal İttifak ortak bir politik ilkeyi ortaya koymakla beraber bir taahhüt içermiyordu. Metternich'in liderliğinde hazırlanan ve 20 Kasım 1815'de İngiltere, Avusturya, Prusya, Rusya arasında imzalanan "Dörtlü İttifak" ise, Fransa'ya ve onun getirdiği fikirlere karşı bir işbirliğini ifade ediyordu; buna göre Avrupa barışının devamını sağlamak için dört devlet zaman zaman toplanacaklar ve gerekli görülen tedbirleri alacaklardı (Armaoğlu,1999:100). Büyük devletler arasındaki bu güvenlik sistemi kurma teşebbüsü, Birleşmiş Milletler teşkilâtının da ilk taslağı olarak değerlendirilmiştir (Çaykara, 2005: 286). Bu kararlar müdahaleler döneminin başlayacağını da habercisi idi ve meşruiyetini gücünden alıyordu. Nitekim 20 Ekim 1820'de toplanan Troppau Kongresi'nde Metternich, nerede liberal ve hürriyetçi, milliyetçi anlamda bir ihtilâl çıkarsa büyük devletlerin silâhlı kuvvetleriyle müdahalesi ilkesini kabul ettirmişti (Armaoğlu, 1999: 108). Ayrıca müttefikler ihtilâlcı metotlarla gerçekleşen hükümet değişikliklerini de tanımayacaklardı.

Ancak bu politikalar Osmanlı İmparatorluğu'na karşı aynı biçimde ve aynı kararlılıkla izlenmemiştir. Kendi aralarında, kıta Avrupa'sında monarşist politikaları izleyen Avrupa devletleri, Osmanlı'ya karşı Balkanlar'da ve Arap ülkelerinde milliyetçilik ve hürriyetçilik politikalarını desteklemişler ve Osmanlı yönetimini böylece zayıflatarak müdahale politikaları izlemişlerdir. Osmanlı İmparatorluğu da Viyana Kongresi'ne katılmayarak kendisini "yeni dünya düzeni"nin oluşumunun dışında tutmuş ve artık hep politikada çifte standarttan şikâyet eder olmuştur.

Avrupa devletleri tarafından Osmanlı'ya karşı izlenen "çifte standart" politikasının, yani kendi aralarında geçerli olan ilkelerin ve sözleşmelerin Müslüman bir ülke ile olan münasebetlerde bağlayıcı olmayacağı düşüncesinin ve hareket tarzının tarihsel kökeninin dinsel olduğu anlaşılmaktadır: "Devletler hukukunun kurucusu addedilen Hollanda'lı Hugo Grotius, Hristiyan olmayanlarla akdedilen ittifakların meşrûluğunu kabulde son derece ihtiyatkâr davranmakta idi" (Altuğ, 1997: 9).

İngiliz hukuk bilginlerinden Lord Coke da Hristiyanlar ile Türkler arasındaki bir karşılıklı savunma anlaşmasının meşrû, yani bağlayıcı olmadığını iddia etmiştir. Batı hukukunda oluşturulan bu doktrine göre, "Hristiyan olmayana harp açmak, Avrupa amme hukukunun bir parçası olmuştur" (Altuğ, 1997: 9) ve "Orta Çağlarda, Hristiyan çevrelerde, kendilerinininkinden başka bir dine mensup olan her milleti Hristiyan yapmak için onu mağlup etmenin yalnız bir hak değil, aynı zamanda bir vazife olduğu genel bir inanç ve hareket prensibi olmuştur." (Altuğ, 1997: 9). Bu anlayış Batı'nın kendinden olmayan milletlerle/devletlerle münasebetlerinin, sömürgeciliğinin, misyonerliğinin, Amerika ve Okyanusya'nın beyazlaştırılmasının ve Hristiyanlaştırılmasının da "ahlâki" temelini oluşturmuştur.

"Hristiyan kültüre göre, dünyayı yaratan Tanrı'nın, yaşamın nasıl olacağına ve dünyanın nasıl yönetileceğine dair bir tasarımı vardır. Buna "God's Plan" yani "Allah'ın Plânı" denir. Plânda olup, dünyada olamayan bir şey varsa, o tesis edilmeli; plânda olmayan ama dünyada olan bir şey varsa, o da ortadan kaldırılmalıdır. Bu, Hristiyanlar'ın, ama öncelikle Avrupalı olanlarının görevidir. Buna, din dilinde "misyon" denir. "God's Plan", medenîlerin medenî olmayan toplumları yönetmesini ister. Birinci öncelik de, medeniyetsiz Türkler'in yönetiminde yaşayan Hristiyanlar'ın kurtarılmasıydı. Bu seferberliğe, "The Relief of the Eastern Christians" adı verilmişti... 1800'lerden itibaren Osmanlı'ya yapılan dış baskıların ahlâki gerekçesi buydu" (Cansen, 2008: 10): 1820 Mora/ Rum ayaklanmasının desteklenmesi, 1827 Navarin Baskını, 1829 Osmanlı-Rus Savaşı ve bu savaşın sonunda imzalanan Edirne Anlaşması'yla bağımsız bir Yunanistan'ın kurulması "Restorasyon (Politikaları) Dönemi"nin sonu olmuştur.

Yunan isyanına karşı Metternich doktrininin müdahale politikası yürütülemedi, "Bu sistemin Osmanlı Devleti'ni desteklemesi gerekirken, tamamen aksi olmuş ve sistem, Yunanlılar lehine işletilmiştir. Şüphesiz bunda Osmanlı Devleti'nin "Müslüman" ve Yunanlılar'ın da "Hristiyan" olmaları ağırlıklı bir etken olarak rol oynamıştır." (Armaoğlu, 1999: 165). Avrupa'nın güçlü devletleri Osmanlı'yı kendi camialarından saymadıklarından, kendi aralarındaki politika ilkelerini Osmanlı İmparatorluğu'yla münasebetlerinde esas almak gereğini duymamışlardır.

II- "Şark Politikası" ve Osmanlı İmparatorluğu

Avrupa 1830 ve 1848 ihtilâlleriyle yeni bir döneme giriyordu. Artık monarşileri savunan "Restorasyon Politikaları" ve Metternich doktrini önemini kaybediyor liberal, parlamenter, anayasal düzen talepleri yükseliyordu; millî devletler çağı başlamıştı. Bir taraftan da sanayileşmenin getirdiği kalkınma ve zenginlikle birlikte gittikçe artan hammadde-pazar mücadelesi, yeni sömürgecilik politikaları dünyayı yeni bir çatışmaya doğru götürüyordu.

Bu yeni siyasal ve ekonomik dönem Osmanlı İmparatorluğu'nu da mücadele ortamına doğru çekiyordu; olayların dışında kalarak etkilerinden kurtulmak mümkün değildi. Ama Osmanlı için bu yarışta etkin bir rol almak da mümkün değildi; çünkü Osmanlı İmparatorluğu Batılı devletler tarafından uygulanan sürekli savaş politikalarıyla bütün kaynaklarını tüketmeye zorlanıyordu.

En başta insan kaynaklarını tüketen Osmanlı Devleti, ekonomik kaynaklarının da yetersiz kalması sonucunda bir borçlanma sarmalına girmiş ve sömürgeleştirme politikalarına marûz bırakılmıştı.

Bu durumda güçlü Avrupa devletlerinin kendi çıkarları doğrultusunda bir Osmanlı politikası geliştirdikleri görülmektedir. Bu politikalara genel olarak "Şark Politikası" veya "Hasta Adam" politikası denmiştir. Osmanlı İmparatorluğu ise büyük devletlerin çıkar çatışmalarından yararlanarak bir "Denge Politikası" izlemeye ve böylece varlığını sürdürmeye çalışmıştır.

9 Ocak 1853 gecesı, Petersburg'ta, kışlık sarayda verilen bir baloda Çar Nikola, İngiliz Elçisi Sir Hamilton Seymour'a, o günün siyasal şartlarında İngiltere ve Rusya'nın anlaşmasının ve birlikte hareket etmesinin önemini belirtmiş ve "Türkiye'ye gelince; kollarımız arasında hasta, çok hasta bir adam var. Size açıkça söylemeliyim ki, gereken bütün tedbirleri almadan, bir gün ölecek olursa, bu büyük bir felâket olur. Türkiye ansızın ölebilir. Bu takdirde üzerimizde kalacaktır. Ölülerı diriltmemız, Türkiye ölünce bir daha dirilmemek üzere ölecektir. İşte bunun için size soruyorum: Böyle bir hadise karşısında kargaşalık, anarşi ve hatta bir Avrupa harbi karşısında kalmaktansa, önceden tedbir almak daha akıllıca bir hareket olmaz mı?" (Armaoğlu, 1999: 233; Karal, 1970: 222) demiştir. Bu teklife İngiliz Elçisi'nin verdiği cevap ise, "Kuvvetli ve âlicenap adama, zayıf ve hasta adamı korumak düşer" şeklinde olmuştur.

14 Ocak 1853'de Elçi ile bir defa daha görüşen Çar Nikola İstanbul'da gözü olmadığını, fakat İngiltere'nin de Boğazlar'a yerleşmesine izin vermeyeceğini söylemiştir. Şubat ayındaki görüşmede ise açıkça Osmanlı ülkesinin paylaşılmasından söz açan Çar Eflâk, Buğdan, Bulgaristan ve Sırbistan'ın Rusya himâyesine alınırken Mısır ve Girit'in de İngiltere tarafından alınmasının kabul edilebileceğini belirtmiştir (Armaoğlu, 1999: 234); Çar'ın teklifine göre İstanbul bağımsız bir devlet olacaktı.

Rusya, Osmanlı ile ilişkileri bir din eksenine oturtmuş, böylece Balkanlar'daki Hristiyan halkların koruyucusu pozisyonunu almış ve diğer Batılı büyük güçleri de Osmanlı'ya karşı bir mücadelede nasıl bir tutum takınacakları hususunda sıkıştırma imkânı elde etmişti.

XIX. yüzyılın başından itibaren izlediği bu politikası istikâmetinde, 4 Temmuz 1821'de, "Dörtlü İttifak"a bağlı olduğunu tekrarlayan Rusya, Avrupa'nın diğer güçlü devletlerine, Osmanlı ile arasında bir savaş çıkarsa tutumlarının ne olacağını sormuştur (Armaoğlu, 1999:172). Aynı tarihli nota ile Rusya, Osmanlı Devleti yıkılacak olursa "Türk egemenliği" yerine nasıl bir düzen düşünöldüğünü de sorarak, Osmanlı topraklarının paylaşılması siyasetini gündeme getirmiştir. Rusya, böylece Osmanlı iç sorunlarını ve Osmanlı'nın siyasal varlığını "enternasyonalize" hâle getiriyordu.

Rusya, Mehmet Ali Paşa buhranı ve Hünkâr İskeleyi İttifak Anlaşması (8 Temmuz 1833) sırasında da ittifak teklif ettiği Avusturya Elçisi'ne, (o sırada ittifak hâlinde olduğu) Osmanlı Devleti'nin artık öldüğünü, bu ölünün diriltilemeyeceğini, bu köhne vücudun her tarafından çözülmeye ve çürümeye başladığını, er veya geç parçalanacağını ve İmparator ile anlaşmaya hazır olduğunu bildirmişti (Armaoğlu, 1999: 209). Yani Rusya epey zamandır Osmanlı ülkesinin paylaşılması düşüncesini Batı siyaset plâtfömlerinde dile getiriyordu.

a- Kırım Savaşı ve büyük güçlerin tutumları

Kırım Savaşı, 4 Ekim 1853- 30 Mart 1856 tarihleri arasındaki Osmanlı-Rus Savaşı'dır. İngiltere, Fransa ve Piyemonte'nin Osmanlı tarafında yer almalarıyla savaş, Avrupalı devletlerin Rusya'yı Avrupa ve Akdeniz dışında tutmak amacıyla verdiği bir savaş halini almıştır.

Rusya'nın müdahaleci politikası, Osmanlı ile Rusya münasebetlerinde gerginliğe sebep olmuştu; Osmanlı topraklarının paylaşımı için İngiltere'den umduğu desteği bulamayan Rusya, doğrudan Osmanlı'ya müracaat ederek, Osmanlı ülkesindeki Ortodoks inancından olan Hristiyanların himayesinin üstlenmek istemiştir. Doğal olarak böyle bir teklif Osmanlı Hükümeti'nce reddedilmiş, fakat politik gelişmeler de Avrupalı güçlü devletlerin dikkatinden kaçmamıştır:

İngiltere, 1853'te yaşanan gerilim sırasında Rusya'ya karşı Osmanlı Devleti'ni destekleme politikasını benimsemiştir. Aslında bu politikalar, Osmanlı Devleti'ne destek olma isteğinin ötesinde Avrupa'daki güç dengelerini yeniden tanımlama amacı taşıyordu. Ayrıca Osmanlı Devleti'nin dağılması ve Rusya'nın topraklarını güneye doğru genişletmesi durumunda İngiltere'nin Asya'daki kolonilerine (özellikle Hindistan'a) ulaşmasını zorlaştıracaktı.

Fransa, Rusya'nın Avrupa güçler dengesinin dışında tutulması konusunda İngiltere ile benzer bir politika izliyordu. Rusya'ya karşı girişilebilecek bir müdahale, Fransa'yı Avrupa'da yeniden üstün duruma getirebilirdi. Bu nedenlerle Fransa, Osmanlı Devleti-Rusya geriliminde, tıpkı İngiltere gibi, Osmanlı Devleti'nden yana bir tutum takındı.

Prusya ve Piyemonte (Sardinya) ise Avrupa'da Almanya ve İtalya devletlerinin kuruluşlarında lider konumunda idiler ve güçlü devletlerin desteğini sağlamaya çalışıyorlardı.

Avusturya ise bu gelişmeler ve bir statüko değişikliği sonrasında gücünü kaybetme endişesi taşıyordu. Bu arada Rusya'nın İstanbul'da görevli elçisi Aleksandr Mençikof, isteklerinin reddedilmesi üzerine 19 Mayıs 1853'te İstanbul'dan ayrılmış ve Rus orduları savaş dahi ilân etmeden 22 Haziran 1853'de Eflak ve Buğdan'ı işgale başlamışlardı. Çar I. Nikola, bu hareketinin bir savaş başlangıcı kabul edilmemesi gerektiğini açıklamış ve bu teşebbüsün bir güvenlik tedbiri olduğunu söylemişti. Ancak bu durum Avrupa'nın statüsünü değiştirmeye yönelikti. Bunun üzerine Avusturya'nın teklifi ile Viyana'da bir konferans toplanması kararlaştırılmış, fakat toplantıdan sonuç alınamamıştı.

Bu arada Osmanlı Hükûmeti tarafından da 4 Ekim 1853'te Rusya'ya bir nota verilmiş ve Eflak ile Buğdan'ın 15 gün içinde boşaltılması istenmiştir. Rusya bu notaya kayıtsız kalmış ve tanınan sürenin sonunda da savaş fiilen başlamıştır.

Savaşın başlangıcında Osmanlı ordusu Balkanlar'da başarılı olmuş, fakat Batum'a yardım götüren Osmanlı donanması 30 Kasım 1853'te Rus donanması tarafından Sinop açıklarında batırılmıştır. Ruslar'ın bu anî hareketi ve Karadeniz'de durum üstünlüğü sağlamaları Boğazlar'ı ve İstanbul'u tehlikeye düşürmüştür. Bu durum Avrupa devletlerini de endişelendirmiş, İngiltere ve Fransa devreye girerek tarafları uzlaştırmak istemişlerdir; ancak yapılan teklif Rusya tarafından reddedilmiştir.

Uzlaşma tekliflerinin reddedilmesi üzerine Fransa ve İngiltere, Rusya'ya bir ultimatom vermişler ve taraflardan, bu arada Osmanlı Devleti'nden de taleplerde bulunmuşlardır: Rusya'dan Eflak ve Buğdan'dan tamamen çekilerek Ortodoks teb'a üzerindeki himaye iddiasından vazgeçmesi ve "Osmanlı İmparatorluğu'nun mülk tamliğinin tanınması" istenirken, Osmanlı Devleti'nden de teb'aya eşit haklar tanınması, mahkemelerde Hristiyanların şahitliklerinin de Müslümanlar gibi geçerli sayılması ve Hristiyan teb'adan haraç alınmaması istenmiştir (Karal, 1970: 236).

Rus Çarı Nikola ise ultimatomu ve istekleri kabul etmeyerek, Rus ordusuna Tuna nehrini geçerek ilerleme emrini verirken, İngiltere ve Fransa 12 Mart 1854'te Osmanlı Devleti ile ittifak anlaşması imzalamışlar ve 27 Mart 1854'de de Rusya'ya savaş ilan etmişlerdir. Avusturya için ise Rusya'nın Balkanlar'da ilerleyişi tehlike arz ediyordu: Avusturya'nın kararlı tavrı üzerine Ruslar, Eflak ve Buğdan'ı boşaltarak, ordularını Tuna'nın öbür tarafına çekmek zorunda kalmışlardır. Öte yandan Osmanlı Devleti ile 14 Haziran 1854 tarihinde bir anlaşma imzalayan Avusturya, Tuna eyaletlerinin Rus ordusundan boşaltılmasını öngörüyordu ve gerekirse asker göndermeyi taahhüt etmekteydi. 15 Mart 1855'te, Osmanlı Devleti ile bir anlaşma yapan Piyemonte (Sardinya) Krallığı da ittifaka katıldığını açıklamıştır.

Avusturya'nın tutumu sebebiyle Balkanlar'da savaşan taraflar arasında bir temas kalmamıştı. Bu durum Karadeniz'de yeni bir cephe açılmasını ve Rusya'yı "kalbinden vurmaya" zaruri hâle getirmişti; Kırım cephesi ve Sivastopol muharebeleri Rusya'ya büyük kayıplar verdirmiştir. Çar I. Nikola'nın ölümüyle (2 Mart 1855) yerine geçen Çar II. Aleksandr'ın savaşı sona erdirmeye eğilimi, taraflar arasında barış görüşmelerinin yolunu açmış ve 16 Ocak 1856'da savaş sona erdirilerek barış görüşmeleri başlamıştır.

b- Paris Konferansı ve çifte standart

Paris Barış Konferansı, 25 Şubat 1856'da toplanmış ve 30 Mart 1856'da Fransa, İngiltere, Avusturya, Prusya, Osmanlı Devleti, Piyemonte (Sardinya) ile Rusya arasında imzalanan barış anlaşmasıyla sona ermiştir: Tamamı 34 madde olan Paris Anlaşması'nın Osmanlı'yı ilgilendiren maddeleri, dolaylı da olsa müdahaleye imkân veren ve bazı Balkan topraklarını imparatorluktan kopmaya hazır hâle getiren maddelerdir. Bir taraftan da anlaşmanın 7. maddesinde, Avrupa devletlerinin adları sayıldıktan sonra, "Saltanat-ı Seniye'nin, Avrupa Hukuk-ı Umumiyesi ve cemiyeti menafiinden hissedar olmağa dâhil olduğunu ilân ederler." demek suretiyle Osmanlı Devleti'nin Avrupa Devletleri Topluluğu'nun (concert européen) bir üyesi olduğunu belirtiyorlardı" (Armaoğlu, 1999:251; Karal,1970: 243). Diğer taraftan da Paris Anlaşması'ndan sonra İngiltere, Fransa ve Osmanlı Devleti arasında, 15 Nisan 1856 tarihinde imzalanan bir anlaşma ile Osmanlı Devleti'nin bağımsızlığı ve bütünlüğü bu devletler tarafından garanti ediliyor, Osmanlı Devleti'nin bağımsızlığının ve bütünlüğünün herhangi bir devlet tarafından ihlâli müttefik devletler için "savaş sebebi" sayılacağı belirtiliyordu (Armaoğlu;1999:253).

Ancak Paris Anlaşması'nın 7. maddesi, "Osmanlı Devleti'ni, Avrupa devletleri 'ailesine', yani büyük devletler arasına sokarak, bu devletlerin haklarından yararlanacağını belirtmekle beraber, bu hüküm kâğıt üzerinde kalmaya mahkûmdur. Nitekim Paris Kongresi'ndeki Osmanlı Devleti temsilcisi Âli Paşa, bu 7 nci maddeye dayanarak kapitülasyonların kaldırılmasını ileri sürdüğü zaman, Osmanlı Devleti bir takım reformları gerçekleştirmediği, bu 'özel haklar'ın devamında zorunluk olduğu kendisine bildirildi" (Armaoğlu,1999:256).

Sultan Abdülmecid, Kırım Harbine iştirak eden müttefik orduları başkumandanları ile (1856'ların Avrupa topluluğu aile resmi) ve Sultan Abdülmecid ve müttefiki büyük devletlerin temsilcileri (Kartpostalın üst kısmında "Portraits des souverains de l'europe/ Avrupa egemenleri portreleri" yazmaktadır)

Osmanlı ülkesinin toprak bütünlüğünün İngiltere ve Fransa tarafından güvenceye alınması teminatının da güvenilemez bir garanti olduğunu zaman gösterecek, Osmanlı Devleti politikada çifte standart karşısında olduğunu görecektir. Paris Anlaşması'nın 9. Maddesiyle de, padişahın Hristiyan teb'ası için verdiği fermana (Islâhat Fermanı) atıfta bulunularak, " Bu fermanın, padişahın ne kendi teb'ası ile olan münasebetlerine ve ne de Osmanlı Devleti'nin iç idaresine, anlaşmayı imzalayan devletlere teker teker veya toplu olarak müdahale etmek için bir hak ve salâhiyet vermeyeceği tabiidir" (Karal, 1970:244) dendiği halde Berlin Anlaşması'na (1878) varan süreçte Osmanlı iç işlerine müdahale ve Osmanlı ülkesini işgal politikalarının sürdüğü görülecektir; Avrupa'nın büyük güçleri, bu fermana dayanarak Osmanlı Devleti'ni baskıları altına almışlar ve "İslâhatın kendi görüş ve çıkarlarına göre yürütülmesini" istemişlerdir (Karal, 1970:246).

c- Konferans sonrası gelişmeler

Paris Anlaşması'yla Eflâk ve Buğdan özerk hâle getirilmişti; Konferans'tan sonraki süreçte Eflâk ve Buğdan, büyük devletlerin müdahalesiyle birleştirilmiş ve tek meclis tarafından yönetilmesi Osmanlı Devleti'ne kabul ettirilmişti: 5 Şubat 1862'de de Bükreş'te meclis toplanmıştı. Anlaşmaya göre Hristiyan teb'a'ya yeni haklar tanınması, İmparatorluğun çeşitli bölgelerinde tepkilere sebep olmuş, bu arada Cidde'de, 15 Temmuz 1858 tarihinde Hristiyan halkla çıkan kargaşada İngiliz konsolos muavini ile Fransız konsolosu öldürülmüşlerdi. Bunun üzerine İngiltere ve Fransa gemilerini Cidde limanına gönderip şehri topa tutmuşlar, ayrıca kargaşalıklardan sorumlu gördükleri on kişiyi de idam etmişlerdi; Avrupa devletler hukukuna dâhil olduğu kabul edilen Osmanlı Devleti'ne bu müdahale "Milletlerarası Hukuk'un en basit kuralları ile dahi bağdaşamazdı ve Osmanlı Devleti'nin iç işlerine gayet ağır bir müdahaleydi." (Armaoğlu, 1999:266)

Suriye'nin din ve mezheb bakımından çok parçalı hâli ve özellikle Maruniler ve Dürziler arasındaki çekişmeler, bu bölgede İngiltere ve Fransa'nın nüfuz mücadelesine malzeme oluyordu; 9 Temmuz 1860 günü Şam'da Maruniler'e saldırı ile başlayan büyük bir kargaşayı Osmanlı yöneticileri, önce kontrol altına alamadılarsa da, daha sonra bastırmışlardır. Buna rağmen İngiltere, Fransa ve Rusya'nın müdahalesiyle sorun uluslararası hâle getirilmiştir: 5 Eylül 1860'da, büyük güçlerin ve Osmanlı'nın da katılmasıyla Paris'te bir anlaşma imza edilmiş ve Osmanlı Devleti'nin talebi üzerine (!) "Suriye'de sükûneti sağlamak için" 12 bin kişilik uluslararası bir gücün bölgeye gönderilmesi ve Beyrut açıklarına bir donanma gönderilmesi kararlaştırılmıştır (Armaoğlu, 1999:269). Daha sonra bölgenin statüsü "Lübnan Nizamnâmesi" ile düzenlenmiş ve bu topraklar imparatorluktan kopmaya hazır hâle getirilmiştir (Reyhan, <http://www.yayed.org/uploads/yuklemeler/.msy-1-9.pdf>, Erişim tarihi:12 Ekim 2017; Ülman, 1966; III).

Paris Anlaşması'yla Sırbistan'ın özerkliği büyük devletlerin ortak garantisi altına alınmıştı;16 Haziran 1862 günü Belgrat'ta başlayan Türk (Müslüman)-Sırp çatışması, karşılıklı ölümler sebebiyle tırmanmaya başlamış ve konu uluslararası bir sorun hâlini almıştı. Sonrasındaki politik süreçte, 8 Eylül 1862'de yapılan protokol ile de Osmanlı'nın Belgrat'tan çekilmesi kararlaştırılmıştır.

1867'de de Osmanlı Sırbistan'daki bütün kalelerden çekilmek suretiyle, bu toprakların da imparatorluktan ayrılmasının önü açılmıştır; Osmanlı Devleti'nin Sırbistan ile bağı sadece hukuksal bir ilintiden ibaretti. Nitekim "Sırp meclisi 1869'da kabul ettiği bir anayasa ile, Obrenoviç hanedanını, Sırbistan'ın hükümdarlık ailesi olarak ilân etti ve Osmanlı Devleti bunu protesto bile edemedi" (Armaoğlu,1999:275).

Paris Konferansı'nda, Karadağ sorunu gündeme getirilmek istendiğinde Osmanlı Devleti bu girişime kararlı bir şekilde karşı çıkmış ve Karadağ'ın bir Osmanlı toprağı olduğunu vurgulamıştı. Esasen Karadağ'da, Osmanlı yönetimine karşı milliyetçi duygulardan ve Slâvci politikalarından beslenen bir başkaldırı yaşanmakta idi. Karadağ Prensi Danilo, 31 Mayıs 1856'da, büyük devletlere gönderdiği protestoda, Osmanlı Devleti'nin eyaleti olmak bir tarafa, Arnavutluk'un yarısıyla Hersek'in tümünün Karadağ'a verilmesini ve Karadağ'ın bağımsızlığının tanınmasını istemiştir (Armaoğlu, 1999:276). Neticede yapılan anlaşma ile bazı topraklar Karadağ'a bırakılarak anlaşma yapılmış olmakla beraber bölgeye barış gelmemiştir. Karadağ'ın istekleri, büyük güçlerin müdahalesi, Osmanlı'nın karşılaştığı diğer benzer sorunlar sürüp gitmiş ve bu durum 1878'e kadar devam etmiştir.

Yunanistan ise Kırım Harbi'nde Rusya'yı desteklediği için Konferans'ta umduklarını temin edememiştir; Osmanlı'nın içine düştüğü her buhrandan bir toprak kazancı ile çıkmak isteyen Yunanistan Teselya, Epir ve Girit'i ele geçirmek istiyordu. Bu toprakları Konferans'ta ele geçiremedi ise de daha sonraki siyasal gelişmeler ve Avrupa diplomasisinin Yunan taraftarlığı sonucunda İngiltere'nin himmetiyle Yedi Adalar'ı ele geçirmiştir (29 Mart 1864). Osmanlı Devleti de İngiltere korumasında olup, artık yalnız egemenlik bağlantısı (!) kalmış olan bu toprakların Yunanistan'a devrini kabul etmiştir (8 Nisan 1865).

Yedi Adalar'ın Yunanistan'a verilmesi hem Yunanistan'ı cesaretlendirmiş, hem de Girit Rumlarının Yunanistan'a katılma isteklerini yüksek sesle duyurmalarına neden olmuştu: Girit Genel Meclisi, büyük güçlere yaptığı bir çağrı ile onların müdahalesini istemiş, 2 Eylül 1866'da aldıkları bir kararla da Yunanistan'a katıldıklarını ilân edip halkı silahlanmaya davet etmişlerdir (Armaoğlu,1999:281). Ayaklanma enternasyonalize olmuş, büyük güçler kendi politik çıkarları doğrultusunda müdahalelerde bulunmuşlar, "Doğu'nun huzuru açısından Girit konusu ile ilgilendiklerini" (Armaoğlu,1999:283) belirtmişlerdir. Neticede Paris'te bir konferans toplanmış (9-20 Ocak 1869) ve Osmanlı Devleti'nin haklılığı kabul edilmekle beraber bir çözüme ulaşamadığı ve sorunun ertelendiği görülmüştür.

Sonuç olarak bütün bu gelişmeler hem Viyana Kongresi kararlarına, hem de Paris Konferansı'ndaki garantilere aykırı bir durum idi. Avrupa'nın güçlü devletleri, Paris Anlaşması'nın "şekline ve ruhuna aykırı hareketlere" girişmekten çekinmemişler ve "anlaşma yokmuş gibi" hareket etmişlerdir (Kartal, 1970:245).

Paris Antlaşması ile yeniden kurulan uluslararası denge 1870'de Prusya'nın Fransa'yı mağlup etmesi ve Alman birliğinin kurulmasına kadar devam etmişti. Bu tarihten itibaren Avrupa'da Alman üstünlüğü dönemi başlamış ve Avrupa siyasetinin yeniden tanzim edilmesi muhtemel yakın bir gelecek için Rusya, Karadeniz ve Şark Politikasında beklediği fırsatı yakalamıştır. Bu politik süreçte Osmanlı Devleti ise, sürekli iç ve dış siyaset sorunlarıyla uğraşırken yeni bir Balkan buhranı ve Rus savaşıyla karşı karşıya kalmıştır.

d- Berlin Anlaşması ve Osmanlı Devleti

Rusya'nın önderliğinde ortaya çıkan "Slav İttifakı" veya "Rus-Slav Birliği" projesi, neredeyse tamamen Osmanlı'nın Balkan ve Anadolu topraklarının parçalanmasını ve yeni devletlerin kurulmasını öngörüyordu (Armaoğlu, 1999:491-492). Buna göre Balkanlarda Bulgaristan, Romanya, Macaristan, Çekoslovakya, Yugoslavya, Yunanistan ve İstanbul Eyaleti projelendiriliyordu; Rodos, Girit ve Kıbrıs Yunanistan'a veriliyor, Rumeli ve Anadolu, Çanakkale Boğazı, Gelibolu yarımadası ve Bozcaada dâhil olarak bir "İstanbul Eyaleti" tasarlanıyordu. Avrupa güçlü devletleri arasındaki diplomatik mücadele ve yeni siyasal yapılanmalar ile yeni bir dünya kuruluyor ve sınırlar yeniden çiziliyordu.

Bir taraftan Sırbistan, diğer taraftan da Karadağ ve Avusturya-Macaristan'ın Dalmaçya ve Hırvatistan eyaletlerine komşu olan Hersek'te, Haziran 1875'de başlayan olaylar kısa zamanda bir Avrupa sorunu haline gelmiştir/getirilmiştir: Hersek'te olaylar sürerken hatta bir Hristiyan-Müslüman çatışması eğilimi göstermeye başlarken, Bulgaristan'da da kıpırdanmalar görülmüş, Sırbistan silâhlanarak Karadağ ile de ittifak yapmış, Sırbistan ordusunun başına da Slav birliği politikalarından yana olan Çernayef isimli bir Rus generali getirilmişti (Armaoğlu,1999:504). Osmanlı Hükûmetinin reform vaatleri de sonuç vermemiş ve siyasal gelişmeler Rusya'yı ön plâna çıkarmıştı. Rusya'nın önderliğiyle hazırlanan ve Osmanlı Devletine tebliğ edilen 13 Mayıs 1876 tarihli "Berlin Memorandumu" (Armaoğlu,1999:501) ile istenenleri bir devletin bağımsızlık ve egemenlik kavramlarıyla açıklamaya imkân yoktu.

Bosna-Hersek meselesine Sırbistan'ın müdahalesi ve Sırbistan'ın Osmanlı'dan bu toprakların kendisine terk edilmesini istemesi savaşın en yakın sebebi olmuştur; Osmanlı Devleti bu teklifleri reddedince 1 Temmuz 1876'da Sırbistan, 2 Temmuz 1876'da da Karadağ Osmanlı Devleti'ne savaş ilân etmişlerdir (Armaoğlu,1999:505). Bir müddet sonra da Bosna âsileri Sırbistan'a, Hersek âsileri de Karadağ'a katıldıklarını ilân etmişlerdir. Bu durumda Balkanlar ile coğrafi teması olan Avusturya ve Rusya, savaşın Osmanlı'nın galibiyetiyle sonuçlanması halinde statükonun korunması, Osmanlı'nın yenilmesi halinde de Slav Birliği projesinin hayata geçirilmesi hususlarında anlaşmışlardı. Fakat savaş bu devletlerin bekledikleri gibi gelişmemiş, Sırbistan ve Karadağ orduları yenilmişlerdir.

Büyük güçlerin teşebbüsleriyle yapılan mütareke görüşmelerinde Osmanlı Devleti'nin şartları kabul görmemiştir; "Yani Osmanlı Devleti, şımarık ve saldırgan Sırlar'a karşı, hem de epey kayıplar vererek kazandığı zaferin meyvesini toplamak isterken, karşısında Avrupa devletlerini buldu" (Armaoğlu,1999:507).

Balkan krizi derinleşirken ve tamamen uluslararası bir sorun haline geldikçe Rusya'nın tutumu da sertleşmeye başlamıştır; hatta Rusya, diğer Avrupa devletleri işbirliği yapmasa bile tek başına harekete geçebileceğini, yani müdahalede bulunacağını ifade ediyordu. Bu gelişmeler üzerine İngiltere'nin aracılığı ile İstanbul'da, Paris Anlaşması'nı imza eden devletlerin ve Osmanlı Devleti'nin katılacağı bir konferans düzenlenmiştir.

23 Aralık 1876'da, "İstanbul Konferansı"nın genel oturumu açıldığında, aynı gün I. Meşrutiyet ilân ediliyordu. Fakat konferansa katılan büyük güçler bu gelişmeyi diplomatik bir taktik olarak gördüler ve çalışmalarına devam ederek, aldıkları kararları Osmanlı Hükûmetine tebliğ etmişlerdir; bu güçler Paris Anlaşması'na imza koyan devletler olarak toplantıya katılmış olmalarına rağmen artık bu anlaşmanın belirlediği statü ortadan kalkmış bulunuyordu. Osmanlı'ya tebliğ edilen kararların bir devletin bağımsızlığı ile açıklanabilir tarafı da yoktu. Nitekim bu gerekçe ile kararlar reddedilmiş ve delegeler de 20 Ocak 1877 tarihinde İstanbul'u terk etmişlerdir. Bu gelişmeleri gerekçe gösteren Rusya ise 12 Nisan 1877'de Osmanlı Devletine savaş ilân etmiştir; bu savaşta Romanya, Sırbistan ve Karadağ da Rusya ile birlikte hareket ederek Osmanlı Devleti'ne karşı savaş ilân etmişlerdi.

Savaş Balkanlar ve Kafkaslar'da olmak üzere iki cephede gelişmiş ve Osmanlı kuvvetlerinin yenilgisiyle sonuçlanmıştır; savaşın Osmanlı kuvvetlerinin yenilgisiyle devam ettiği sıralarda Osmanlı Devleti, 1856 Paris Anlaşması'nı imzalayan devletlere başvurduysa da - çünkü imzacı devletler tarafından Osmanlı toprak bütünlüğünün korunacağı güvencesi verilmişti- olumlu bir tepki alamamıştır.

3 Mart 1878'de imzalanan Ayastefanos (Yeşilköy) Anlaşması'na göre Osmanlı'nın Balkan toprakları tamamen parçalanıyor ve Osmanlı hâkimiyetinden çıkıyordu. Bu duruma İngiltere ve Avusturya'nın itirazları, Rusya'nın da kabul etmesiyle Berlin'de bir Avrupa Kongresi'nin toplanması kararlaştırılmıştır.

Avrupa'nın güçlü devletlerinin her biri kendi Şark Politikaları istikametinde Ayastefanos Anlaşması'nın getirdiği statüye şiddetle karşı çıkıyorlardı; o bakımdan Berlin Kongresi, barış anlaşmasını yeniden yazmak gibi bir durumla karşı karşıya idi. Karşılıklı görüşmeler ve siyasi pazarlıklardan sonra kongre 13 Haziran 1878'de toplanmış ve Berlin Anlaşması'nın imzalanması ile 13 Temmuz 1878 tarihinde sona ermiştir.

Berlin Konferansı

Berlin Anlaşması'yla, Paris Anlaşması'ndan sonraki yıllarda Osmanlı'nın Balkanlar'da karşılaştığı sorunlar sonuçlandırılmıştır; bu çözüm Osmanlı'nın Balkanlar'dan büyük ölçüde çıkarılması suretiyle yapılmıştır. Bosna-Hersek, Eflak-Buğdan, Sırbistan, Karadağ ve Bulgaristan ya bağımsız hâle getirilmiş ya da Osmanlı Devleti'nden kopmaya hazır hâle getirilmişlerdir. Bu arada Balkanlar'da bazı toprakların Osmanlı'ya iadesi, güçlü devletlerin çıkarlarının uyuşması sonucunda gerçekleşmiştir. Yunanistan ise kongreye katılmamakla beraber Teselya, Epir ve Girit'in kendisine ilhakını istemiştir; Girit'in özerkliğinin devamı kararlaştırılmakla beraber, büyük güçlerin gözetiminde Yunanistan lehine toprak düzenlemelerinin yapılması kararlaştırılmıştır.

Ayastefanos'ta ilk kez gündeme gelen ve Berlin Anlaşması'na da giren yeni mesele "Ermeni Sorunu"dur: Ayastefanos Anlaşması öncesi Rus ordularının ilerleyişi sırasında Ermeni Patriği ve diğer Ermeni liderleri Rusya'ya başvurarak Sivas, Van, Muş ve Erzurum vilâyetlerine özerklik verilmesini ve bir süre Rus işgalinde tutulmasını talep etmişlerdi (Armaoğlu,1999:522, 567-569). Neticede mütareke görüşmelerinde gündeme bile gelmeyen Ermeni talepleri anlaşmada yer almış ve Ermenistan'da ıslahat yapılması ve Ermenilerin, Kürtlerle Çerkeslere karşı korunması kararlaştırılmıştı.

Anlaşma'nın bu maddesi, "gayet tehlikeli ve müphemdi. Reformlardan söz ediliyordu. Neydi bu reformlar? Ermenilerle meskûn vilâyetler deniyordu. Neydi bu vilâyetler? Ermeniler'in Kürtler ve Çerkesler'e karşı korunması için garantilerden söz ediliyordu. Neydi bu garantiler? Bunlar, hepsi belirsiz, müphem ifadelerdi" (Armaoğlu, 1999:522). Berlin Anlaşması'nda aynı ifadelerle Ermeni meselesi de zikredilmişti; "Bu hüküm, sonradan, özellikle İngiltere tarafından istismar edilecek ve İngiltere'nin 1878'den itibaren Osmanlı Devletine karşı izlemeye başladığı parçalama ve Osmanlı toprakları üzerinde kendisine bağlı devletler kurma politikasının bir vasıtası olacaktır" (Armaoğlu, 1999:527).

Böylece büyük güçlerin Osmanlı'ya yönelik Şark Politikalarının şu aşamalardan geçtiğini görebiliriz: 1878'e kadar olan dönemde, teorik de olsa Osmanlı topraklarının bütünlüğü savunulmaktadır. Fakat bu politikanın asıl muharrik gücü, Osmanlı Devleti'nin "Avrupa devletler topluluğuna" kabul edilmiş olması değil, büyük güçlerin Şark Politikaları'ndaki dengelerdir. O sebepten uygulamada hep bir çifte standart görülmüştür. 1877-1878 Osmanlı- Rus Savaşı'ndaki ağır yenilgi artık Osmanlı'nın topraklarını koruyamayacak durumda olduğunu göstermiştir. Bu durumda Şark Politikaları Osmanlı topraklarının parçalanmasına yönelecektir. Bu sebeple Berlin Anlaşması sonrası Osmanlı topraklarının parçalanması ve kaybedilmesi süreci hızlanacak ve Osmanlı'nın Balkanlardaki varlığı sona erecektir.

Balkan ülkelerinin yeni sınırları

Rusya Berlin Anlaşması'nın ortaya çıkardığı statüden memnun değildir. İngiltere Ruslar'ın Balkanlar'dan ve Kafkaslar'dan güneye doğru yayılan hâkimiyet politikasına karşı Balkanlar'da Germen-Slav mücadelesini tahrik ederken Doğu Anadolu'da da bir Ermeni devleti kurulmasını destekleyecek ve doğu sömürge yollarının güvenliğini sağlamak için 1878'de Kıbrıs'a ve 1882 tarihinde de Mısır'a yerleşecektir.

Avusturya ise artık Osmanlı'nın yıkılmasının kaçınılmaz olduğu düşüncesiyle Balkanlar'da meydana gelen siyasal boşluğu doldurmak, yani Selânik Körfezi'ne doğru yayılmak isteyecek fakat bu politikasında Rusya ile çatışacaktır; bu arada Arnavutluk üzerinde hâkimiyet kurma politikası nedeniyle de İtalya ile karşı karşıya gelecektir.

Boğazlar ve İstanbul ise her krizde uluslararası bir sorun haline gelecek ve statüsü tartışılacaktır; büyük güçler şimdi Boğazların kapalılığını değil, açık olmasını isterken, yalnız Rusya Boğazlar'ın kapalılığında ısrarcı olacaktır. Yeni siyasal güç Almanya ise Osmanlı'nın denge politikalarına bir müddet daha hayatiyet verecektir.

Büyük güçler bundan sonraki politik süreçte kurulmakta olan Balkan devletlerinin birbirleriyle ve Osmanlı Devleti'yle olan sorunlarına daima müdahale ederek gelişmeleri kendi politikaları istikametinde yönlendirmeye çalışmışlardır. Bu yolda bazen Osmanlı'ya müttefik gibi, toprak bütünlüğünü ve hâkimiyet haklarını gözetiyor gibi görünerek, bazen de açıkça tehdit ederek baskı politikaları izlemişlerdir. Meselâ Arnavutluk sorununda büyük güçler Arnavutluk sahillerine donanmalarını göndermişler (Eylül 1880), İngiltere de Balkanlar'ın siyasal coğrafyasını yeniden tanzim etmeye girişmiş (4 Mayıs 1880), Osmanlı hâkimiyetindeki topraklar üzerinden ilhaklar, almalar ve vermeler ile yeni Balkan devletleri yaratmışlardır; hatta bu politikaların gerçekleştirilmesi için Gladstone Hükûmeti (İngiltere), ortak bir donanma ile İzmir'i işgal ederek Osmanlı üzerinde baskı yapmayı bile teklif etmiştir (Armaoğlu, 1999: 542). Büyük güçler, Berlin'de kendilerinin tanzim ettikleri statüyü yine kendileri bozuyorlar, âdeta anlaşma yokmuş gibi davranıyorlardı.

Berlin Anlaşması'ndan sonra yaşanan krizler, özellikle Makedonya, Doğu Rumeli ve Bosna-Hersek krizleri önce Balkan savaşlarının, daha sonra da I. Dünya Savaşı'nın sebeplerini hazırlamıştır. Balkan Savaşları'ndan sonra Osmanlı Devleti Edirne'ye kadar olan Balkan topraklarından ve Kuzey Afrika topraklarından tamamen çekilmiş olduğundan, Şark Politikaları şimdi Türklerin Anadolu'daki varlığını yok etmeye yönelmiştir.

I. Dünya Savaşı, güçlü devletlerin küresel çıkar çatışmaları yüzünden çıkmış olmasına rağmen Şark Politikaları'nın finali gibidir. "Üçlü İttifak" blokunda yer alan Osmanlı Devleti için savaş ağır bir yenilgiyle sonuçlanmıştır; daha doğrusu ittifakın diğer ortakları Almanya, Avusturya-Macaristan, Bulgaristan için savaş bittiği hâlde, savaş sonrası barış süreci Osmanlı Devleti'nin tasfiyesine dönüşünce, Osmanlı (Türkler) için savaş dört yıl daha sürmüştür.

e- Paris Barış Konferansı ve Osmanlı Devleti

I. Dünya Savaşı'nı bitiren barış görüşmelerine esas olmak üzere 18 Ocak 1919 tarihinde Paris Barış Konferansı toplanmıştı; görüşmelerin esasını, 8 Ocak 1918 tarihinde ABD Başkanı Woodrow Wilson'ın ABD Kongresi'nde yaptığı konuşma çerçevesindeki ilkeler teşkil etmiştir; bu ilkeler daha sonraları "Wilson İlkeleri" olarak adlandırılmıştır; Wilson İlkeleri (http://avalon.law.yale.edu/20th_century/wilson14.asp, Erişim tarihi: 12 Ekim 2017) âdeta Avrupa'nın haritasını yeniden çiziyordu. 1815'den bu yana Avrupa güçlü devletlerinin siyasal gündeminde olan Şark Meselesi'nin de son safhasına gelmişti; bu bakımdan sınırların yeniden çizileceği, yenedünya düzeninin kurulacağı ilkeleri belirleyen bu prensipler Osmanlı topraklarının da tasfiyesini öngörüyordu.

Wilson İlkeleri'nin 12. maddesiyle Osmanlı Devleti'nin Türklerle yerleşik kısımlarında güvenli bir egemenliğin sağlanmasının gerekli olduğu, ama Türk egemenliği altındaki diğer milletlerin yaşamları ve özerk gelişmeleri için etkin bir güvenliğin de sağlanması gerektiği, Çanakkale Boğazı'nın da ticarî bakımdan bütün milletlerin serbest geçişlerine kalıcı olarak açılması ve bunun uluslararası bir garanti altına alınması gereği belirtiliyordu; özellikle Boğazlar ile ilgili bu tasarı, acaba güçlü devletler arasında zaman zaman gündeme gelen bir İstanbul devletinin yeni ifadelerle tezahürü mü idi?

Wilson İlkeleri'yle İmparatorluğun Türklerle yerleşik yerlerinin bütünlüğü kabul ediliyorsa da, bu konu müphem kalmakta idi; Paris Barış Konferansı kararları ile manda yönetiminin kabul edilmesi ve İzmir'in Yunan ordusu tarafından işgal edilmesinin kararlaştırılması Anadolu'da nüfus çoğunluğu iddialarını ve Anadolu'da kurulması tasarlanan devletlerin sınırları meselesini gündeme getirmiştir.

Batı Anadolu'da Rum (Hristiyan Ortodoks) nüfusun çoğunlukta olduğu iddialarını ve Yunan işgaliyle meydana gelen katliâm ve tahribatın sorumlularını araştırmak üzere kurulan Amiral M. L. Bristol Heyeti Raporu'nda, Rum nüfusunun çoğunlukta olduğu iddialarının doğru olmadığı, tahribat ve katliamlardan Yunan ordusunun sorumlu olduğu belirtildiği hâlde Avrupa'nın güçlü devletleri bölgede Yunan işgalini desteklemişler, hatta daha da içlere doğru işgalin yayılmasını desteklemişlerdir (Yaylalier,1998:38-40; Öztoprak,1989:49; Aybars,1984:152).

Bristol Raporu'nda İzmir ve havalisinde işgalin genişletilmesi, halkın galeyana gelmesi ve katliamlardan Yunanistan'ın sorumlu olduğu, Yunan ordusunun derhal geri çekilmesi gerektiği, İzmir ve havalisinin milliyet prensiplerine göre Yunanistan'a katılmasının söz konusu olamayacağı, çünkü bu yerlerde Türklerin çoğunlukta olduğu ve mütarekeden sonra bu konularda Paris Barış Konferansı'na yanlış bilgi verildiği belirtilmesine rağmen işgal durdurulmamış, İzmir ve havalisi boşaltılmamıştır; yenedünyayı tanzim eden büyük güçler ve Paris Barış Konferansı bu raporları dikkate almamıştır.

Böylece Yunan ordusunun asıl görevinin Anadolu'daki millî hareketi bastırmak ve müttefiklerin Anadolu politikalarının önündeki engelleri kaldırmak olduğu anlaşılmıştır.

Anadolu'nun doğusu için de bu çifte standart geçerlidir: Yine bölgeye yönelik Ermeniler'in çoğunlukta olduğu iddialarına dayalı bir "Ermenistan" propagandası ve projesi vardır ki bu konu 1878'den bu yana büyük güçlerin gündeminde bulunmaktadır. Bunun için Ermeni istek ve iddialarını incelemek üzere Doğu Anadolu'ya bir heyet gönderilmesi kararlaştırılmıştır; İngiltere ve Fransa bu komisyona katılmayınca ABD yalnız kalmış ve General Harbord başkanlığındaki bir heyet Doğu Anadolu'ya gönderilmiştir.

General Harbord'a göreviyle ilgili olarak verilen emirde İstanbul, Batum ve Ermenistan'ın çeşitli bölgelerine, Rus transkafkasyasına (Kars, Batum, Ardahan), Suriye'ye gitmek üzere yola çıkması ve Amerika'nın bu bölgelerde askerî, siyasî, idarî ve ekonomik açıdan karşılaşılabileceği sorumluluklar ve sağlayabileceği yararlar hususunda rapor vermesi istenmiştir (Akgün,1981: 65).

1919 yılının Ağustos ayı sonlarında 46 kişilik heyetiyle İstanbul'a gelen Harbord, Osmanlı hükûmetiyle resmî bir ilişkide bulunmamaya itina ederek, burada Hristiyan cemaat başkanları, İstanbul Patriği ve Ermeni Cemaat Reisleri'yle görüşmüştür. Heyet sadece siyasal değil, sağlık, maliye ve ticaret gibi konularla da ilgileniyordu. Bu sebeple heyetin bir kısmı bu konularda rapor hazırlamak için İstanbul'da kalırken, 30 kişilik grup ta Anadolu'ya hareket etmişti; bu grup seyahatlerini yerine göre tren, otomobil veya at sırtında yapmışlardır.

Paris Barış Konferansı'nda yeni dünyayı şekillendiren dört büyük devletin liderleri; Lloyd George (İngiltere), Orlando (İtalya), Clemenceau (Fransa), Woodrow Wilson (ABD) bir arada ve Başkan W. Wilson'ın haritasına göre Osmanlı topraklarının parçalanması

Harbord Heyeti Haydarpaşa'dan trenle hareketle İzmit- Konya- Adana üzerinden Tarsus, Mersin, İskenderun ve Halep'e oradan da Mardin'e geçecekti. Bu grup otomobille de Diyarbakır, Harput, Malatya, Sivas, Erzincan, Erzurum, Kars, Erivan ve Tiflis'e gidecekti. Sonra da Bakü üzerinden Batum'a geçilip, Karadeniz yoluyla İstanbul'a dönülecekti. Heyetten ayrılan bir grup da Ulukışla, Sivas, Merzifon, Samsun, Trabzon ve Erzurum'a ve atla da Horasan, Beyazıt ve Nahçıvan'a geçeceklerdi (Akgün, 1981: 75). Görüldüğü gibi o zamanın zor şartlarında doğu ve güneydoğu Anadolu'yu hemen hemen tamamen dolaşmaktaydılar.

General Harbord, 16 Ekim 1919 tarihli ve "Orta Doğu'da Durum" başlığıyla ABD Kongresi'ne sunulan raporunda, "Yola çıkarken, gerçekten bir Ermenistan ve katliamlar göreceğimizi sanmıştık" (Akgün,1981: 68) diyordu. Ermeniler'i umduklarından çok farklı bir durumda gördüklerini ifade eden Harbord, "Yerlerine dönmüş olan Ermeniler'in, öne sürüldüğü gibi yaşamlarının tehlikede olduğuna ilişkin hiç bir kanıtla karşılaşmadıklarını, fakat geri çekilmekte olan yabancı kuvvetlerin tahrikçilik yaparak bu kuşkuyu uyandırdığını belirtmiştir" (Akgün, 1981: 69).

Heyet üyelerinden General Moseley'in heyet başkanı General Harbord'a sunduğu raporunda ise, Ermenistan iddialarının sınır sorunları dile getirilmiş, İncil'deki Ermenistan sınırları ile Ermeni delegelerinin çizdikleri Ermenistan sınırlarının birbirini tutmadığına işaretle çizilen Ermenistan sınırlarının Karadeniz'den, Akdeniz'e Mersin ve İskenderun'a kadar uzandığını, bu bölgenin Türk ve Rus Ermenistanı diye tanımlandığını ve toplam Ermeni nüfusun da 1,5 milyon sayılabileceğini söyledikten sonra, "Şimdiki duruma göre Ermeniler'in yeni devletleri için önerdikleri bölgede çoğunlukta oldukları kuşkuludur. Hele Türkiye'deki bölgede çoğunluk olmadıkları kesindir" demektedir (Akgün,1981: 68-69). Amerikan İstihbarat Şubesi'nin, 21 Ocak 1919'da Başkan Wilson'a verdikleri raporlarında da Ermenilerin, en çok bulundukları yerlerde bile nüfusun ancak %30-35'ini oluşturdukları belirtiliyordu (Aybars,1984:88,116).

Netice olarak General Harbord'un Raporu'nun, Amiral Bristol Raporu'yla beraber değerlendirilirse önemi bir kat daha artar; böylece Millî Mücadele'nin haklılığı ilk kez yabancı komisyonlarca belgelenmiş ve Anadolu'ya yönelik işgal ve istilânın haksızlığı kanıtlanmış oluyordu. Ama buna rağmen Yunan işgali ve Ermeniler'in Anadolu'dan toprak ve devlet talepleri sonuna kadar desteklenmiş ve Sevr Anlaşması'nda da bu talepler gerçekleştirilmiştir.

III- XX. yüzyılın sonları ve XXI. yüzyılın başları

Bu dönemin önemli bir bölümünde Türkiye, "Batı'nın müttefiki olarak görülmekte ve iki kutuplu dünyanın şartları içinde bir münasebetler manzumesi içindedir. Ancak Doğu Avrupa'da yaşanan 1989 ihtilâlleri ve arkasından gelen tek kutuplu dünyada siyasal ilişkiler yeniden tanzim edilmektedir. Geçen yüzyıllarda görüldüğü gibi, bu yüzyılda da "Küreselleşme" adıyla tanımlanan büyük politikalarla yeni bir dünya kurulmakta, sınırlar yeniden çizilmekte, yeni değerler yaratılmakta ve dünya yeni "düvel-i muazzama"ya, büyük güçlere entegre olmaktadır; bu tür politikaları oluşturma durumunda değil de etki alanı içinde kalma durumunda olan Türkiye ise, tarihi tecrübe ile gördüğümüz "çifte standart" ve "müdahale" politikalarına maruz kalmaktadır; artık yeni bir güç tanımı da ortaya çıkmıştır; "Yumuşak güç".

"Yumuşak güç" istediğini, "zor kullanmak veya para vermek yerine, kendine çekme yoluyla elde etme becerisidir." diye tanımlanmıştır (Nye, 2005:5-6). Bu yeni gücün araçları da, "Bir ülkenin kültürünün, siyasî ideallerinin ve politikalarının cazibesinden gelir. Politikalarının başkalarına meşrû görüldüğü zaman, yumuşak gücümüz artar. Diğerlerinin sizin ideallerinize hayran olmasını ve sizin istediğinizi istemelerini sağladığınız zaman, onları kendi kontrolünüze almak için "sopa veya havuç" kullanmanıza gerek yoktur... Baştan çıkarmak, her zaman zor kullanmaktan daha etkilidir ve demokrasi, insan hakları ve bireysel fırsatlar gibi değerler fazlasıyla baştan çıkarıcıdır" (Nye, 2005:5-6) sözleriyle ortaya konmuştur; yani istediğini başkalarının da istemesini sağlayarak, başkalarının tercihlerini şekillendirerek sonuç alabilmek gücü.

İngiltere Başbakanı Tony Blair'in danışmanı, üst düzey diplomat Robert Cooper, yeni dünya düzenini tasavvurunu değerlendirirken, bu döneme "liberal emperyalist çağ" demektedir: The Observer gazetesinde çıkan yazısında Robert Cooper modern devletin siyasî yapısının 1989'da sona erdiğini, XX. yüzyılın sonunda yeni tip devletlerin ortaya çıktığını, artık güç dengeleri ve ulusal egemenlik bir önem taşımazken, iç işleri ve dış işleri ayırımı yapılmasına ihtiyaç kalmadığını, bunun yerine karşılıklı bağımlılık ve iç işlerine müdahale hakkının gönüllü olarak kabul edildiği bir sistemin oluştuğunu, bu sistemin oluşurken çifte standardın bir zorunluluk olduğunu belirtmiştir (Yeni dünyada liberal emperyalizm çağı, 2002). Hatta, çifte standardın gerekçesini, geçiş sürecini tamamlayamayan ulusal (millî) devletlerin yeni dünya düzeninde kaos ve düzensizlik yaratacağı iddiasına dayandırmış ve "Bunlara müdahale etmek dünyanın güvenliği için şart." dedikten sonra bu politikanın adını da koymuştur; "Buna da, gönüllü ve işbirlikçi emperyalizm diyebiliriz." (Yeni dünyada liberal emperyalizm çağı, 2002) demiştir. Bu politikalara, yine Batılı çevrelerce "Demokratik emperyalizm" adı verildiği de görülmektedir (Demokratik emperyalizm, 2003). Görüldüğü gibi yeni dünyayı tanzim etme gücüne sahip devletler açısından çifte standart ve müdahale politikaları böylece meşrûlaştırılmış olmaktadır.

Yeni bir dünya düzeni iddiası ve hedefi ortaya koyan bu politikaların Türkiye'ye dönük yüzü ise nedir? Türkiye, dünyanın yeniden yapılandırıldığı bu dönemde eşit ve egemen bir devlet olarak uluslararası münasebetler manzumesinde yer almakta mıdır?

XX. yüzyılın sonları ve XXI. yüzyılın başları diyebileceğimiz bu dönemde Türkiye'nin karşılaştığı iki temel sorun olan terörizm ve AB Müzakere Süreci'nde Türk kamuoyu, çifte standart ve müdahale politikalarına marûz kaldığı endişesini taşımakta mıdır?

Sonuç

Tarihsel süreci geriye doğru 150 yıllık bir bakış açısıyla değerlendirdiğimizde büyük güçlerin (düvel-i muazzama) Osmanlı Devleti (Türkiye) ile olan münasebetlerinde, yani "Şark Politikaları"nda, kendi aralarında geçerli olan ilkelerin, teminatların Osmanlı/ Türkler ile ilişkilerinde geçerli sayılmadığı görülmektedir; zaman zaman Osmanlı ile ittifak halinde görülseler bile, bu ittifakın ulusal Şark politikalarından kaynaklandığı anlaşılmaktadır.

Restorasyon Politikaları ile millî/ayrılıkçı ayaklanmalara karşı ortak bir tutum takınma ve dayanışma, ihtilâlcî metotlarla gerçekleşen hükûmetleri tanımama gibi teminatların aksine Osmanlı topraklarını parçalama ve paylaşma, ayrılıkçı isyanları ve ihtilâlleri destekleme ve böylece yeni kurulan devletleri ve hükûmetleri tanıyarak meşrulaştırma politikaları izlemişlerdir. Bu bakımdan, Batı'nın büyük güçleri ile Osmanlı'nın münasebetlerinde, arka plândaki gerçek sorun ülkenin toprak bütünlüğünü tanıtmaya ve gözetme olmuştur. Yapılan açık ve gizli anlaşmalarda Osmanlı hep bunu gündeme getirmiş ve beyhude yere bu hususta garantiler almaya çalışmıştır.

Kötüleşen ticarî, malî, ekonomik şartlar sonucunda tanınan imtiyazlar yoluyla Osmanlı Devleti'nin içişlerine müdahale edilmiştir. Ayrıca Batı'nın güçlü devletleri, kendilerinin politikalarına sadakat gösteren siyaseti ve siyasetçileri destekleyen politikalarla da müdahalelerde bulunmuşlardır. Bütün bu politikaların meşruiyeti nereden gelmektedir? Avusturya'nın Bosna-Hersek'i ilhak etmesi karşısında gazeteciler, Avusturya'nın İstanbul elçisi Marki Pallaviçini'ye, Avusturya'nın ne hakla bu Osmanlı ülkesini ilhak ettiklerini sordukları zaman, elçinin cevabı şu olmuştur: " Hakkımız var, zira kuvvetimiz var" (Armaoğlu, 1999:617).

KAYNAKÇA

- 1- Akgün, Seçil, General Harbord'un Anadolu Gezisi ve (Ermeni Meselesine Dair) Raporu, İstanbul 1981
- 2- Altuğ, Yılmaz, Müslümanlar ve devletler hukuku, Türkiye, 22 Mart 1997
- 3- Armaoğlu, Fahir, 19. yüzyıl siyasi tarihi (1789-1914), Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2. Baskı, Ankara 1999
- Siyasî Tarih Dersleri 1789-1919, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara 1961
- 4- Aybars, Ergün, Türkiye Cumhuriyeti Tarihi I, İzmir 1984
- 5- Cansen, Ege, Türk olmanın dayanılmaz azabı, Hürriyet, 13 Aralık 2008, s:10
- 6- Çaykara, Emine, (Söyleşi), tarihçilerin kutbu "Halil İnalcık Kitabı", Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 3.Baskı, İstanbul 2005
- 7- Demokratik emperyalizm, Milliyet, 3 Ocak 2003, s:18
- 8- http://avalon.law.yale.edu/20th_century/wilson14.asp, Erişim tarihi: 12 Ekim 2017)
- 9- Karal, Enver Ziya Osmanlı Tarihi, C: V, 3. Baskı, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1970
- 10- Nye, Joseph S, Dünya siyasetinde Başarının Yolu Yumuşak Güç, Çeviren: Reyhan İnan Aydın, İstanbul 2005
- 11- Öztoprak, İzzet, Türk ve Batı Kamuoyunda Millî Mücadele, Ankara 1989
- 12- Reyhan, Cenk, Cebel-i Lübnan Vilâyet Nizamnamesi, <http://www.yayad.org/uploads/yuklemeler/msy-1-9.pdf>, Erişim tarihi: 12 Ekim 2017
- 13- Ülman, A. Halûk, 1860-1861 Suriye Buhranı, AÜSBF, Yayınları, Ankara 1966
- 14- Yaylalier, Dinç, Türk-Amerikan ilişkilerinde Amiral Mark Bristol'un rolü 1919-1927, Türk Yurdu, Ocak 1998, C:18, S:125, s:38-40
- 15- Yeni dünyada liberal emperyalizm çağı, Milliyet, 14 Nisan 2002, s:25

KIRSAL ALANDA PLANLAMAYA BAKIŞ NASIL OLMALI

Cenap SANCAR*

Türkiye’de planlama kuram ve pratiği ağırlıklı olarak kentsel alanlar üzerinde yoğunlaşmıştır. Kırsal alanlara yönelik ise yaşanan sorunların çözümüne yönelik olarak özellikle Köy Kanunu başlangıcı sayılabilecek (1924) pek çok yasal düzenleme yapılmıştır. Eşgüdümü olmayan bu düzenlemelerin planlama hiyerarjisi içerisindeki yeri net olarak tanımlanamamıştır.

Kırsal kavramı, sosyolojik olarak, egemen geçim kaynağı tarım olan, tarımsal üretim aracının mülkiyeti aracılığıyla yeniden üretimin ve üretim ilişkilerinin belirlendiği bir toplumsal yapılanmayı tanımlarken, mekânsal olarak nüfus yoğunluğunun çok düşük olduğu alanı ifade eder. Kırsal alanlar tanımlanırken daha çok tarımsal üretimin alanları olarak görülmekte ve kırsal alanlar doğal ve çevresel kaynaklarıyla kentsel alandan farklılaşmaktadır. Kırsal alanlar sahip oldukları potansiyelleri ile kentin bir uzantısı, ona kaynak sağlayıcı, kent tarafından yönetilen ve onun ihtiyaçlarını karşılamakla görevli alanlar olarak görülmektedir. Kırsal kalkındırılması ve planlanması söz konusu olduğunda ise, kalkınmaya yönelik genellikle ekonomik veya tarımsal iyileştirme temelli mekânsal karşılığı olmayan politikalar yer almaktadır. Planlamaya yönelik ise dayanağını 3194 sayılı İmar Kanunundan alan kent planlama temelli, imarcı yaklaşımlar söz konusu olmaktadır.

Türkiye’de mekânsal planlama pratiğinin değişmesi gerektiği, hemen hemen tüm paydaşların ortak görüşüdür ve bu ortak paydaya uzun yılların birikimi ile ulaşılmıştır. Türkiye’deki mekânsal planlama sisteminin bu değişimin temel gereksinmesini belirleyen darboğazlar ile köy kademesinin de içinde yer aldığı yerel yönetim sistemine ilişkin eleştirilerin bazılarını Kent-leşme Şurası ve KOKAP çalışmasında belirtildiği gibi sıralayacak olursak;

- Ulusal kalkınma planlaması ile ilişkilendirilmiş bir mekânsal planlama sisteminin ve stratejilerinin yokluğu nedeniyle alt ölçek planlarını yönlendirmemesi,
- Aynı mekânsal düzeyde birden fazla planlama otoritesinin var olması, buna bağlı olarak;
 - Mevcut planlama sisteminde parçacı uygulamaların varlığı ve yetki karmaşası,
 - Aynı mekânsal birimde birden fazla plan yapılması ve birbirleri ile çelişen plan kararlarının üretilmesi,
 - Türkiye’de proje odaklı planlama anlayışının giderek yaygınlaşması,
- Mevcut planlama sisteminde dikey ve yatay işlevsel bütünlüğün ve tutarlılığın olmaması, plan kademelenmesinin ve kademelerin birlikte varlığının gelişmemiş olması,
- Farklı plan kademelerinde, tanımların net olmaması, farklı alan ve hedeflere dayalı hazırlanmalarına karşın ölçeğin gerektirdiği karar düzeyine uygun plan dilinin bulunmaması,
- Plan uygulamasına ilişkin finansal, hukuksal, teknik araçların yetersizliği, bunun da etkisiyle planların bir anlamda sanal belgelere dönüşmüş olması,
- Mevcut planlama sürecinin disiplinler arası olma özelliğinin yeterince kurumsallaşmamış olması,
- Tüm planlama düzeylerinde katılımcı karar alma mekanizmalarının yetersizliği, kurumsallaşmış olmaması ve eşitlikçiliği gözetmemesi,
- İmar planlaması yaklaşımının ve uygulamasının yalnızca fiziki düzenleme boyutuyla sınırlı kalması, rant yaratma ve rantın dağıtımı dışında ekolojik, toplumsal, mekânsal ve çevresel açıdan yaşanabilir ve sürdürülebilir mekan üretmede yetersiz kalması,
- Mevcut planlama sistemimizde kırsal alan planlama kavramının, plan kademesinin ve normlarının bulunmayışı ve kırsal alanların kimliğini yitirmeye başlaması,
- Mevcut planlama pratiğinin tasarımla bağının kopmuş olması,
- Yerleşmelerde (kentsel, kırsal) “yer hissi” ve “yerel karakter”in kaybolması,
- Mevcut planlama sisteminde kır-kent olsun etkin bir denetim mekanizmasının bulunmayışı, yaptırımının caydırıcı olmaması,
- Doğal afetler ve yerleşme risklerinin azaltılmasına dönük müdahalelerin mevcut planlama pratiğinde yeterli düzeyde olmayışı,
- Bugünkü durumda, genelde merkezi ve yerel kurumların, özelde kırsal alanlardan sorumlu il özel idarelerinin illerin tamamının planlanmasında öncülük yapabilmesi için kurumsal, hukuksal ve kapasite sorunlarının olması (Canpolat, 2010:9),

Prof. *Dr. KTÜ Mimarlık Fak., Şehir ve Bölge Planlama Bölümü

- Yerel (il/ ilçe) düzeyde stratejik öncelikleri belirleyerek planlamayı yapacak ve izleyecek bir planlama otoritesinin bulunmaması,
- Yereldeki hizmetlere ilişkin karar alma yetkilerin büyük ölçüde merkezde toplanması ve kamunun tek yönlü olarak karar alan/ uygulayan bir mekanizma olması (Canpolat, 2010:18) nedeniyle merkezden alınan kararların (aktarılan kaynakların) yerel taleplerle/ önceliklerle uyuşmaması, dolayısıyla hizmetlerde etkinlik ve etkililik sağlanamaması,
- Son 10lu yıllarda tarımsal üretimde yaşanan yapısal değişimler, giderek güçlenen/ yaygın-laşan "her tür gelişmenin önündeki engellerin kaldırılması" (Çamur, 2002: 101) söylemi ve buna yönelik eylemler karşısında gıda ve su güvenliğinin, kırsal çevrenin, tarım toprakları-nın ve su kaynaklarının sürdürülebilir yönetiminin zorunlu hale gelmesi. Bunun, kırsal nüfu-sun yaşam kalitesinin iyileştirilmesi konusu ile birlikte, kent ile kır arasında dengeli bir ilişki-nin kurulmasını sağlayacak bütüncül bir mekânsal planlama anlayışını gerektirmesi,
- Kırsal alanlar uluslararası sermayeye açılırken yerel güçlerin kendilerini ifade edebilecekleri araçlara gereksinimleri olması (Öğdül, 2002:49).
- Kırsal alanlarının ülke/ bölge/ alt bölge mekânının bütüncül işleyişi içinde ele alınmaması, son 10lu yıllarda sık sık değişikliğe uğrayan planlama mevzuatı, planlamanın proje planla-masına dönüşmesi, kamu yönetiminde çevre bilincinin yerleşmemiş olması, mevzuatta yapı-lan düzenlemelerle doğal ve yapılı çevreye karşı işlenen suçların yasallaştırılması gibi ne-denlerle doğal ve tarihi kaynak ve değerlerin sürdürülebilir kullanımının/ yönetiminin engel-lemesi, kırsal ve kentsel alanlarda sorunlara yol açması,
- Türkiye'nin planlama sisteminin merkezi-merkez dışı planlama sistemi skalasında merkezi-liğe yakın bir noktada yer alması, merkezi yönetim ile yerel yönetimler arasında katılımcı bir ilişkinin bulunmaması vb. nedenlerle ulusal planların bölgesel ve il düzeyindeki stratejik öncelikleri yeterince kapsayamaması, eylemlerde eşgüdüm sağlanamaması (Sancar, 2015:199-201) gibi, çok daha çeşitlendirilip detaylandırılabilir.

Oysaki kırsal alanlar sahip oldukları ekonomik, doğal ve kültürel kaynakları/ değerleri/ kalitele-ri ve kent ile kurdukları ilişkiler çerçevesinde ortaya çıkan gelişme dinamikleri ile planlamanın nesnesi olmalıdır. Çoğunluğu oluşturan kimi kırsal alanlar da, özellikle son onlu yıllarda, büyük ölçüde kendi iç dinamikleri ile gelişmeye/ değişmeye bırakılmış olan kırsal alanlar, günümüzde özellikle 2012 yılında 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu (5216 SK) ile yetkinin yere-le geçmesiyle birlikte artarak yaygınlaşan bazı gelişmeler ve yasal altlıklar kırsal mekânın çeşitlenen ve artan taleplere/ ilgilere bırakılamayacağını göstermektedir. Bunlar;

- Kentlerden erişilebilir, kaynak değeri yüksek kırsal alanlar göç almakta, tarım kırsal eko-nominin belirleyicisi olmaktan çıkmakta, uzak kırsal alanlar ise tersine nüfus kaybetmekte, nüfusu yaşlanmakta ve bunun yarattığı sorunları yaşamaktadır.
- Kırsal alanda temel sosyal ve ekonomik altyapıdaki önemli eksiklikler, başat sektör olan tarımın gerilemesi vd. nedenlerle artan, genelde kır-kent arasında var olan eşitsizlikler, yoksulluk ve yoksunluk farkları kente göçenler arasında da asgari yaşam standardını ya-kalayamayan, Çukurçayır'ın (2002) ifadesiyle, kentte "tutunamayanlar" olarak derinleşerek sürmektedir.
- İnsan etkinlikleri özellikle son yüz yılda artan biçimde atmosferdeki gaz kompozisyonunun değişimine katkıda bulunarak iklim değişikliğine yol açmaktadır(Türkeş, 2007).
- Nüfus artışı, artan talep ve çevre kirliliği baskısı ile ekilebilir arazilerin giderek azalması, su kaynaklarının tahribi, maden aramaları, ormansızlaşma/ ormanların bozulması, vASFını yi-timiş mera alanlarına yönelik düzenlemeler, yine iklim düzensizliği/ değişikliği ve bunun yol açtığı/ açacağı ekolojik bozulmalar vb. değişimler "ekosistem hizmetleri"ni tehdit etmekte, doğal afet risklerini arttırmaktadır.
- Büyükşehir yasası ile birlikte plan kademelenmesindeki yeri net olarak tanımlanamayan kırsal alanlardan gelen farklı yapılanma (ikinci konut, turizm yapıları, depolama alanları, üretim alanları gibi) talebinin uygulama ölçeğinde karşılığının olmamasından kaynaklanan sorunlar, gibi sıralanabilir. Özellikle kırsal alanlara yönelik ikinci konut talebi, genellikle do-ğayla iç içe olma, kentin yoğunluğundan kaçma ve yaşam kalitesini artırma isteğiyle ortaya çıkan bir eğilimdir. Bu talep, özellikle kıyı turizminin olduğu kıyı bölgelerinde, doğa turizmi potansiyeli yüksek kırsal yerleşimlerde (Doğu Karadeniz Bölgesinde yaygın olarak görü-len) ve metropollerin yakın çevresinde yoğunlaşmaktadır.

Kırsal alanla ilgili yaşanan (çoğu kentsel kökenli olan) böylesi gelişmeler ve bunlara yönelik politikaların kırsal alan üzerindeki artan ve çeşitlenen talepler / ilgili kırsal değişim ve gelişim sürecinin kendiliğinden yürümesine ve/veya bu alanların "kent" ile olan ilişkileri çerçevesinde gelişme dinamiklerine bırakılamayacağını göstermektedir. Bu durumun mekânsal yansımalarının göz ardı edilebilmesi kırsal alanları derinden etkilemektedir; kırsal değerlerin korunması, kaynakların sürdürülebilir kullanımı, kırsal alanlarda yaşanabilirlik politikaları vd. etkililiğini kaybetmekte, kırsal değerlere, kaynaklara, potansiyellere ve sorunlara bütüncül yaklaşımı olanaksızlaşmaktadır.

Ayrıca, günümüz dünyasında sanayi toplumundan bilgi toplumuna, modernizmden post-modernizme geçiş gibi birbirine paralel yaşanagelen çok yönlü değişim-dönüşüm, özellikle Gündem 21/ Yerel Günden 21 Hareketi ile giderek yaygınlaşan temsili demokrasiden katılım-cı, çoğulcu demokrasiye geçiş çabaları, Brundtland Raporu (1987) ile planlama gündemine giren ekolojik içerikli bir kavram olan sürdürülebilirliğin Dünya Sosyal Gelişim Zirvesi (2005) ile sosyal ve ekonomik boyut da kazanması vb. gelişmeler mevcut planlama ve demokrasi yaklaşımlarının eleştirilmesine neden olmuştur.

Bu metninde genel çerçevesini oluşturan TÜBİTAK tarafından desteklenen, Çevre ve Şehircilik Bakanlığının paydaş olduğu (KAMAG-KOKAP,2010-2015) Koruma Odaklı Kırsal Alan Planlaması projesi kapsamında; kırsal alanların/yerleşmelerin planlanmasındaki kurumsal, ya-sal ve uygulamaya yönelik yapılan çalışmadan yararlanılarak;

- ülke bütünündeki kırsal alanların farklılık ve çeşitliliklerini dikkate alan,
 - fiziki ve sosyal boyutlarıyla bütünsel,
 - ana ilkeleri kaynak koruma, koruma-kullanmada etkililik, sürdürülebilirlik ve sosyal içerme olan,
 - doğal değerlerin korunması-kullanılmasının/ geliştirilmesinin anaakımlaştırıldığı,
 - planlama hiyerarşisinde ve sürecinde kırsal ve kentin yararlarının ve çıkarlarının karşılıklı kollandığı, kırsal ve kenti bu bağlamda eşdeğer birer varlık olarak ele alan,
- bir planlama modelinin ortaya konması gerektiğine vurgu yapılmıştır.

Bu ilkesel kararlar, günümüze kadar ihmal edilen kırsal alanların ulusal düzeyde belirlenen politiklar ve stratejilerin yanısıra özellikle Büyükşehir Yasası'nı fırsat bilerek üst vizyon-la/politikalarla bağlantılı il/ilçe ölçeğinde bir bütün olarak mekânsal karşılığı olan planlama anla-yışına fırsat verilmesi gerektiği belirtilmektedir.

1.1. Planlama ve Kırsal Alan

Kırsal alan planlamasında; kırsal alanların ekolojik, ekonomik ve toplumsal değişiminin düzen-siz ve kendiliğinden bir sürece bırakmayan, en genel anlamda, var olan varlıklarından etkin ve sürdürülebilir biçimde yararlanılmasını ve yönetilebilmesini sağlayan, mevcut sistemden farklı bir planlama sistemine gerek duyulduğu bulunmaktadır. Kırsal alanların ekolojik, ekonomik ve toplumsal sürdürülebilirliği için planlama yaklaşımının ve planlama sisteminin ne olabileceğinin genel çerçevesi net olarak tanımlanması gerekmektedir.

Kırsal alan ve kırsal yerleşme kavramlarına açıklık getirecek olursak; kırsal yerleşme (bü-yüklük eşiği ülkeden ülkeye değişebilir) sınırları belli bir idari birim, kırsal alan ise kırsal yer-leşmeler ile kentsel yerleşmelerin idari sınırı ile kırsal yerleşmelerin mevzuat çerçevesinde tanımlı sınırının dışında kalan alanları da kapsayan bir alandır. Bu nedenle hem kırsal alan hem de kırsal yerleşme planlamasından söz edilmekte, "kırsal alan planlaması" ifadesi planlama hiyerarşisinde ilçe, il, bölge, ülke gibi yerleşme üstü ölçekler için kullanılmaktadır. Bir kırsal yerleşmenin idari sınırlarını kapsayan planlama faaliyeti ise "kırsal yerleşme planlaması" olarak ifade edilmektedir.

PlanAfric (2000) kırsal planlamanın üç temel ögesini; kırsal planlamanın içeriği, kurumsal ve yasal çerçevesi, kırsal planlama sistemi olarak açıklamaktadır. Burada;

- içerik; kırsal planlamanın temelini oluşturan strateji ve politikaları,
- kurumsal ve yasal çerçeve; kırsal planlamayı yönlendirecek ve gerçekleştirecek kurumsal ve yasal yapılanmayı (bu bağlamda, planlama yaklaşımını),

•sistem; planlamada sık görülen aşağıdan yukarıya ya da yukarıdan aşağıya olan ele alışları ifade etmektedir (aktaran: Dalal –Clayton vd. 2003: 7). Genelde, gelişmekte olan ülkelerde, bu öğelerin bütüncül bir incelemesi/ değerlendirmesi yapılmadan daha özel ve tekil kırsal planla-ma uygulamalarına geçilmektedir.

1.2. Planlama Sistemleri ve Planlama Yaklaşımları

Planlama sistemi (PS) mekân ve zaman bağlamında sosyal ve politik durumların yansıması olduğu, yasal mevzuat ve üzerinde uzlaşmış sözlü, geleneksel davranış kuralları gibi sosyal kurallara ile ifade edilir (Amler vd., 1999: 19). Bu bağlamda planlama sistemi ülkeden ülkeye, bölgeden bölgeye farklılıklar içermesinin yanı sıra ve toplum yapısının göçe bağlı, demografik yapıya bağlı, kentlerle olan yakınlığına bağlı, ekonomik değer içermesine bağlı vb. dinamik yapıları nedeniyle zaman içinde değişebiliyor/ değişmektedir.

Dünya genelinde yaşanmakta olan sosyal, ekonomik, teknolojik dönüşümler ve bunlara bağlı olarak ortaya çıkan temsiliyet, rekabet edebilirlik vb. sorunlar nedeniyle, günümüzde, merkezi Planlama Sisteminin yerini Merkez dışı (yerinden) ve Karma Planlama sistemleri almaktadır. Bu değişime koşut olarak planlama yaklaşımları ve yöntemleri de sorgulanmakta, modern planlama yaklaşımları yerini 1970lerden başlayan 1990larda belirginleşen post-modern plan-lama yaklaşımlarına bırakmaktadır. Modern planlamadaki "akılcılık"ın yerine "iletişimsel akılcılık"ı koyan bu planlama yaklaşımları, kaçınılmaz olarak paradigma değişimini de beraberinde getirmiştir; daha iletişimsel, müzakereci, etkileşimsel ve katılımcı (Bülbül, 2014: 7), bilgi kay-nağında çeşitlilik, başarıya yatırım, proje odaklılık vd. sıralanabilir.

1.3. Kırsal Alan Planlaması: Ölçek ve Türü

Kırsal alanlar, kentsel alanlar gibi, planlamanın her ölçeğinde (ülkeden bireye kadar çeşitli ka-demelerde) ve kent ile birlikte ele alınırlar (Tablo 1.1).

Tablo 1. 1. Kırsal alan planlamasında kademelenme

Ka-deme	Hedefler	Politikalar, öncelikler	Plan türü
Ülke	Ülke sorunları ve fırsatları	Ulusal politikalar ve öncelikler (uluslararası sözleşmelerle uyumlu)	Ulusal kalkınma planı Ulusal fiziksel plan, Ulusal mekânsal plan, Ulusal arazi kullanım planı vd. adlarda olabilir)
.....*			
.....*			
İlçe	İlçenin kır ve kent kökenli sorunları, fırsatları	İlçenin kır ve kent kökenli fiziksel, sosyal, ekonomik, çevresel gelişme politikaları, öncelikleri (üst kademe ile uyumlu)	Yerel/ İlçe fiziksel plan, Yerel/ İlçe mekânsal plan, Yerel/ İlçe arazi kullanım pl., Yerel/ İlçe yapısal planı vd. adlarda olabilir)
Kırsal yerleşme (Köy/ka-saba)	Köy/kasaba sorunları, fırsatlar (algılanan gereksinimler, arazi kullanımına ilişkin yerel bilgi vd.)	Yerleşmenin yaşanabilirlik düzeyinin, karakterinin ve kalitelerinin geliştirilmesi, gerekirse planlama ve uygulamada diğer yerleşmelerle işbirlikleri (üst kademe ile uyumlu)	Yerel/Yerleşme fiziksel planı, Yerel/Yerleşme mekânsal pl. Yerel/Yerleşme arazi kul. planı, Yerel/ Yerleşme yapısal planı, Yerel/ Yerleşme eylem planı vd. adlarda olabilir)

* Bölge, il gibi ara kademeler olabilir

Bu ele alıştırda kırsal alanların kentsel alanlarla (kırsal yerleşmelerin kentsel yerleşmelerle) ilişkisi, karar verici gücün özelliğine ve tercihlerine göre, karşılıklı, ortak yararların ve karşılıklı çıkarların kollandığı bir ilişki türü olabileceği gibi kentin ya da kırsal alanın baskın olduğu bir ilişki biçimi de olabilir.

Planlamada karar verici güç toplumdaki kurumsal ve yasal çerçeveye, planlama kültürüne, benimsenen planlama sistemine ve yaklaşımına göre değişir. Kararlar, bir uça, yalnızca merkezi hükümetçe alınabileceği gibi, diğer uça, tamamen ilgili toplum tarafından ve uzlaşa ile oluşturulabilir.

Kır ile kentin ilişkisi nasıl olursa olsun temelde "Arazi Kullanım Planlaması" (AKUP-Land Use Planning) ve "Mekânsal Planlama"(MP-Spatial Planning) olmak üzere iki planlama türünden söz edilebilir. Temel ilkesi arazinin etkin kullanımı olduğundan Arazi Kullanım Planlaması, mekânsal planlamanın bir yönü olarak kabul edilir (Christou, vd., 2006: 8). Avrupa Konseyinin MP tanımında da buna vurgu yapılmaktadır.

Avrupa Konseyinin tanımına göre; "Mekânsal Planlama, serbest kaldıklarında pazar mekânizmalarının dürtüsünde oluşabilecek sektörel politikaların, gelişmenin bölgeler arası daha dengeli ve hakça dağılımını gerçekleştirecek biçimde, mekânsal etkilerin eşgüdümlemesi de hedeflenerek oluşturulmasını, arazi kullanımının bu amaçlar çerçevesinde düzenlenmesini içeren bir süreçtir." (European Commission, 1997: 24) şeklinde tanımlanmaktadır.

Mekân, çok boyutlu bir kavram olarak, fiziksel çevrenin ve onun insan tarafından kullanımının sentezini yansıtır (Christou, vd., 2006: 8). Mekânsal terimi, statik veya hareket halindeki "şeylerin nerede" olduğuna odaklanır. Mekânsal planlama (MP) ise iyi tasarım da dahil olmak üzere (Planning Officers' Society, 2005,) daha sürdürülebilir bir yapı oluşturmak amacıyla mekânsal gelişme süreçlerine müdahale etmenin bir yoludur (Vasilevska, Vasić, 2009).

Mekânsal Planlama; planlanan alanda arazide, ekonomide ve toplumda gerçekleşecek değişimi yönetmeye yardımcı olmak üzere tasarlanan, farklı düzeyleri ve farklı vadeleri kapsayan, ağırlıklı olarak kamu sektöründe yönetilen (Dimitrou, 2007, aktaran Vasilevska, Vasić, 2009), "yer"in niteliğini ve bunların işleyişini etkileyen politika ve programları bütünleştiren (ODPM, 2004, aktaran a.g.e.) müdahale politikaları ve araçları setidir. Siyasi ve teknik bir süreçtir.

Bir başka tanımda MP mekânın üç unsuruna;

- mekânsal yapıya (yapılı ve doğal çevreye ait unsurların dağılımı),
- mekânsal gelişmeye (mekânsal yapıya fiziksel ve sosyal müdahaleyi) ve
- mekânsal politikaya (dikeyde yönetim ve karar alma süreçlerini, yatayda sektörel uygulama-ların/ faaliyetlerin dağılımını eşgüdümleyecek ve mekânsal etkileri düzenleyecek önlemlerin alınması)

teknik müdahale gerektiren politik bir süreçtir (Üncü vd., 2008: 6). Burada "mekânsal yapı" doğrudan arazi kullanımına işaret etmektedir. Ayrıca, MP bir karar süreci olarak sosyal, ekonomi, çevresel talepler arasında bir ağırlıklandırma/ önceliklendirme yapılmasını gerektirmektedir (Christou vd., 2006: 8) ve doğası gereği stratejiktir (URL 1).

MPyı AKUPna karşı öndeleyen görüşler, genelde Mekansal Planlamanın vizyon temelli olması, yalnızca kamu sektöründe üstlenilmek yerine stratejik ve yerel ortaklıklar üzerine kurulması, Mekansal planlamanın yarışan çıkarları uzlaştırmada ve çatışmaları çözmede önemli rol oynaması (Gallent vd., 2008: 18) gibi özelliklerine dayanır.

Tablo 1. 2. Mekânsal Planlamanın Genel Planlama Çerçevesi

Planlama çerçevesi	
Geniş kapsam	Farklı ortakların gelişme stratejilerini de içeren oldukça geniş bir kapsamı vardır. Daha geniş bir "mekânsal yönetim" çerçevesinin bir parçasıdır.
Gevşek sınırlar	Mekânsal planlamanın tanımı gereği sınırların belirlenmesinde güçlükler vardır. Mekân planlama "yer biçimlendirme uygulaması" olarak görülmekle birlikte, gerçekte bunu tanımlamak güçtür.
Kurumsal düzenlemeler	
İşbirlikçi yaklaşım	Mekânsal stratejilerin ya da yerel çerçevenin oluşturulmasına dahil olan çeşitli aktörlerle <u>işbirliği</u> gerektirir. Aktörler diğer kamu otoriteleri (sağlık, konut, eğitim dahil) olduğu kadar özel ve gönüllü çıkar gruplarını da kapsar.
Bütünleşik	Stratejilerde ve uygulamalarda bütünleşik yaklaşım benimsenir. Konular strateji ve projelere/ programlara bütünleşik biçimde dahil edilir.
Ortaklarca sahiplenilir	Plan, geniş toplumca benimsenen stratejilerin bütünleştirilmiş formudur. Yerel yönetim Yerel Stratejik Ortaklık ve çeşitli ajanslar adına hazırlıkları yapar.
Planlama merkezde	Uzman plancılar kurumsal stratejiler ve politikalar oluştururlar; MP sunulan politikaların koordinasyonunun merkezindedir.
Planların ve stratejilerin içeriği	
Paylaşılan vizyon	Ortak vizyon MP'nın merkezindedir; bu amaç için uğraşır
Hedef çeşitliliği	Yalnızca arazi kullanım konularına bağlı kalmaz, daha çeşitli ve temel amaçlara/ hedeflere yönelir.
Çoklu politika araçları	Alana özgü olmayan politikalar içerebilir
Bütünleşik	Genel olarak hem bölgesel mekânsal stratejiler ile uyumlandırılır hem de topluluk stratejileri dikkate alınır, her ikisi bütünleştirilir.
Planlama süreci	
Proje yönetimi	Devam etmekte olan bir yönetim sürecidir. Girdilerin zamanlanmasında büyük bir esneklik vardır. Paylaşılan bir vizyonu oluşturma ve bunun etrafında bir uzlaşma sağlama aracı olarak süreç, kendi başına önemlidir.
Katılım	Toplulukların potansiyellerine, gereksinimlerine, kaygılarına, sorunlarına, beklentilerine odaklanan, toplulukla erken dönemde başlayan ve süregelen olan taahhüttür.
Fikir birliği oluşturma	Kurumların stratejiler, bütünleşme ve uygulama sonuçları hakkında uzlaşması gerekir; süreç yerel stratejik ortaklıklar bağlamında yürütülebilir.
Süregelen gözden geçirme	Ortaklarca uzlaşmış hedeflere yönelik performans planlama süreci içinde izlenir.
Uygulama ve çıktılar	
Geniş mekanizma	Çeşitli kanallar ve kurumlar aracılığı ile kontrol gerçekleşir.
Kapsamlı çıktı	Hedeflere ve onu başarmak için gerekli tüm elemanlara odaklanır. Planlama çıktıları (örneğin hedeflenen miktarda yeni konut yapımı) yerine "sürdürülebilir gelişme" gibi yerel stratejik ortalarca tanımlanan ve üzerinde uzlaşılan kapsamlı çıktılara odaklanır.

Ancak günümüzde yaygınlaşan _yerelleşme politikalarının bir sonucu olarak müzakere, ta-bandan tavana karar akışı gibi planlama ilkelerinin AKUP sürecine katılmasıyla AKUP, MPya yaklaşımıştır. Örneğin, Bütünleşik Arazi Kullanımı Çalışma Grubu kendi geçmiş proje dene-yimlerine dayanarak AKUPu şöyle tanımlamaktadır;

Kırsal alanlarda sürdürülebilir, sosyal ve çevresel olarak uyumlu, sosyal açıdan arzu edilir, ekonomik olarak sağlıklı bir arazi kullanım formu için tüm paydaşlar arasında diyaloga dayalı müzakere ve karar vermeyi, uygulamayı ve uygulamanın izlenmesini içeren iteratif bir süreçtir. Arazi kullanım planlaması, her şeyden önce, birlikte bir şeyleri değiştirmek ve geleceği sistematik olarak tasarlamak isteyen in-sanlar arasında bir açıklık ve anlayış sürecidir. Bu süreçte plan unsurları, başta ortak olarak erişilmek istenen amaçlar olmak üzere işbirliği ile ortaya konur (Amler vd., 1999: 4, 5-6, 7).

Arazi kullanım planlaması mutlaka tabanda yapılmalı, ama üst kademe planlama (Ülke fiziki planları, bölge planları, alt bölge planları, havza planları, nazım imar planları gibi) hedefleriyle/ kararlarıyla uyumlandırılmalıdır. Uyumlandırma işleminde de yerel ile üst kademe planlama kurumları arasında bir müzakere ve uzlaşma gerekebilmektedir.

Görüldüğü gibi "katılım" planlama sürecinin tüm evrelerinde esastır. Arazi kullanım planlaması katılımcıları hem doğrudan ve dolaylı arazi kullanıcıları hem de arazi kullanımı faaliyetlerin sonuçlarından etkilenecek olanlardır. Yetkililer, kuruluşlar, tarım ürünlerini işleyen sanayicileri, kabzımallar vb. siyasi ve/ veya ekonomik etkiye sahip insanlar da başka bir grup oluştururlar. Ancak, Arazi kullanım planlamasında en önemli hedef grup doğrudan arazi kullanıcılarıdır (te-oride böyle olmakla birlikte pratikte gerçek çoğu kez farklı olabilmektedir) (Amler vd., 1999: 5 ve 19). Bir Arazi kullanım planlamasının sürdürülebilir olabilmesi için şunları içermesi öngö-rülmektedir:

- Sosyal adalet,
- Uzun dönemli sürdürülebilir doğal kaynak kullanımı,
- Katılım; benimsenme (önlemlerin/ önerilerin paydaşlarca hayata geçirilmesi) ve sosyal uyumluluk (alınacak önlemlerin kültürel açıdan uygun olması, yerel bilgiyi/ kapasiteyi dikkate alması vb.),
- Yaşayabilirlik/ canlılık (yerel toplumun teknoloji, ekonomi ve örgütlenme düzeyi açısından), - Ekonomik etkililik (planlanan önlemlerin kendi kendini finanse edebilmesi, yaşam koşullarının ve genel ekonominin gelişmesine katkıda bulunması) (Amler vd., 1999: 6-7).

Diğer bir ifadeyle sosyal ve çevresel açılardan toplumun istekleriyle bağdaşılıyor, teknik olarak geçerli ve ekonomik anlamda mantıklı/rasyonel olması demektir.

Mekansal planlama, her zaman birey, toplum ve/ veya kamu (devlet) haklarına müdahale eder. Bu nedenle çeşitli kesimlerin farklı düzeylerde de olsa plana dirençleri olabilir. Planlama-nın yararlı olabilmesi için şu koşulların sağlanması beklenir:

- Arazi kullanımda değişime gidilmesi ihtiyacının ya da bazı istenmeyen değişmelerin önlen-mesi gerekliliğinin ilgili toplumca, özellikle doğrudan etkilenenlerce kabul edilmesi;
- Planı uygulamaya koyma konusunda siyasi iradenin ve becerinin bulunması (Soil Resources, Management and Conservation Service, 1996);
- Adaletsiz toprak dağılımı uygulamalarının olmaması, planlama alanında uzun vadeli arsa hakları için minimum düzeyde de olsa güvenlik garantisinin sağlanması;
- Toplumda konuşma ve toplanma özgürlüğünün hiçbir biçimde kısıtlanmaması (Amler vd., 1999: 145 ve 152).

1.4. Kırsal mekânsal planlama politikaları

Kırsal politikalar ziraat, balıkçılık, ormancılık başta olmak üzere ekonomik, sosyal, kültürel hemen tüm sektörleri ve çevresel faaliyetleri kapsar. Kırsal alanda nüfus yoğunluğu düşük, yerleşmeler parçalı ve yerleşmeler arası mesafeler uzaktır. Köy birbirinden kopuk birden fazla mahalleden ve/ veya mezra, oba gibi köy altı yerleşmelerden (köy bağılısı) oluşabilir

Bu durum, özellikle Doğu Karadeniz gibi dağlık bölgelerde yaygındır. Genelde dağınık olan kırsal yerleşme dokusunda, altyapı ve servis yatırımlarında öncelik büyüme potansiyeli olan kırsal alanlara/ yerleşmelere tanınmakta, uzak ve/veya gelişme potansiyeli olmayan/ dü-şük olan kırsal yerleşmelere hizmet sağlama maliyet etkin olmadığından ihmal edilebilmektedir. Halbuki insanların, yaşadıkları yerde, hiç değilse belirli bir düzeyde yaşam kalitesine sahip olmaları bir vatandaşlık hakkıdır ve bu konu hemen her ülkede, bölgesel birliklerde kırsal ve bölgesel kalkınma politikalarının ana hedeflerinden birini oluşturmaktadır. Bu bağlamda "kırsal servis merkezleri", "çok merkezli mekânsal gelişme" (Hague, Kirk, 2003; ESPON, 2003), "nü-fusun servis merkezlerinde yoğunlaşması" (kırsal büyüme merkezleri) gibi mekânsal politika-lardan söz edilebilir.

Merkezi Yerler Kuramına göre mekânda mal ve hizmetlerin dağılımında kademeli bir yapı var-dır; her kademedeki kentsel işlevler ile hizmetlerin nitelikleri arasında doğrudan bir ilişki kurul-maktadır. Dayanağı; her tür mal ve hizmet üretimi için, öngörülen teknoloji düzeyi ile de bağ-lantılı olarak, ölçek ekonomisi açısından, uygun üretim kapasitesi eşiği, buna bağlı olarak, bu kapasiteyi destekleyecek nüfus büyüklüğü-kritik nüfus eşiği- bulunmasıdır (Tablo 1.3). Bir ilkokula yürüme emsafesinde okulu destekleyecek/ yaşatacak nüfus/ talep büyüklüğü yoksa ya okul eşik nüfus büyüklüğüne uygun bir yerleşmeye konumlanır ya da okulun hizmet alanı-nın genişleterek talebi büyütecek araçlar geliştirilir.

Tablo 1. 3. Yerleşme kademelenmesi ve kamu hizmetleri/ olanakları kategorisi

Eğitim			Sağlık		
Tür	Yerleşme kademesi	Sağlayıcı	Tür	Yerleşme kademesi	Sağlayıcı
Kreş/anaokulu	Alt/ yerel	Genellikle özel	Mobil klinik	Hareketli	Kamu
İlkokul	Alt/ yerel	Genellikle kamu, belki özel	Klinik	Orta	Kamu, özel
Ortaokul	Orta	Genellikle kamu, belki özel	Hastane	Yüksek	Kamu, özel
Üniv., Yüksek Okul	Yüksek	Genellikle kamu	Kültür		
Yetişkin eğit.merk.	Orta	Kamu, belki topluluk	Kütüphane	Orta	Kamu
İdari			Toplum merk.	Alt/ orta	Kamu
Postane	Orta	Kamu	İbadethane	Alt/ orta	Özel
Polis karakolu	Orta	Kamu	Rekreasyon		
İtfaiye	Orta/ yüksek	Kamu	Oyun alanı	Alt/ yerel	Kamu
Yaşlılar evi	Orta	Kamu	Spor alanı	Orta	Kamu
Çocuk evi	Yüksek	Kamu	Spor Kulübü	Orta	Genellikle özel
Danışma merkezi	Orta	Kamu	Stadyum	Yüksek	Kamu
Kaynak: URL 2:2-3					

Kırsal alanda nüfus yoğunluğu ve ekonomik refah düzeyi düşük olduğundan, kırsal nüfusun öncelikle gerek duyduğu, üretim kapasitesi eşiği düşük olan alt kademe ekonomik, sosyal ve kültürel içerikli mal ve hizmetlere erişebilirliğinin sağlanması beklenir. Bu amaçla erişilebilirliği yüksek, merkezi konumda olan köyler, kasabalar ve küçük kentler, geniş tabanlı bir talep varlığında, potansiyel kırsal servis merkezi rolünü üstlenebilirler. Ayrıca bu merkezler hem kent tabanlı girişimci ile kırsal tüketici, hem de kırsal üretici ile kent pazarı arasındaki karşılıklı ekonomik bağımlılık kurulmasına neden olacağından yerel gelişmede önemlidir. Ancak, Sat-terthwaite ve Tacoli (2003: 12, 19), bu tür yerleşmelerin çevrelerindeki kırsal bölgenin gelişmesinde oynadığı/ oynayacağı rolün büyük ölçüde;

- 1) tarımın gelişmiş olmasına, toprak mülkiyeti dağılımının çok dengesiz olmamasına ve geniş bir küçük-orta boy çiftçi yelpazesinin bulunmasına;
- 2) bölgedeki güç ilişkilerine ve ulusal/ küresel düzeyde kalkınma stratejilerine bağlı olduğuna işaret etmektedirler.

1960lı yıllardan bu yana uygulanan, genelde başarısı çok sınırlı olan kırsal servis merkezleri Olarak köy-kasaba ve küçük-orta ölçek kent merkezleri politikası, geçmiş deneyimlerdeki eksikliklerde dikkate alınarak, günümüzde yeniden canlanmıştır.

Bu uygulamalarda özellikle yerel koşullar, yerel aktörlerin katılımı, süreci destekleyecek es-nek kurumsal koalisyonların oluşturulması (a.g.e., 2003: 12), diğer bir deyişle yerel sorumluluk ve içsel kaynakların harekete geçirilmesi öncelenmektedir.

1.5. Kırsal Yerleşme Planlaması

Kırsal yerleşmeler konum, ekonomik yapı, refah düzeyi ve sosyal yapı açısından büyük farklılıklar gösterirler. Maruz kaldıkları dışsal ve içsel etkiler de çeşitlidir. Kimi yerleşmeler nüfuslarını, giderek mevcut servislerini kaybeder, ekonomileri zayıflarken, kimi yerleşmelerde (özelikle büyük kent ve metropol yakınlarında, yoğunluk bölgelerinde yer alanlar) de yoğun gelişme baskısına, hava, su, toprak, gürültü vd. çevre kirlenmelerine maruz kalmakta, artan nüfusa bağlı olarak mevcut altyapı ve toplum olanakları yetersizleşmektedir. Kimi yerleşmelerde kaynağa bağlı olarak ikinci konut, turizm gelişmesi yaşanmaktadır. Mevsimlik nüfus artışına neden olan bu tür gelişmeler, özde, yerleşmenin mevcut sorunlarının (örneğin sosyal sorunlar, servis ve altyapı yetersizlikleri vb.) giderilmesini desteklemek bir yana ek yükler getirebilmektedir. Ayrıca, bu tip büyümede, çoğu kez mevsimlik olan göçmen nüfusun, mülklerini geçici/ tatil amaçlı kullandıklarından doğan; yerel toplulukla kaynaşma, yerel gelişme beklentilerini algılama/ kavrama, bu beklentilere katkı verme güçlükleri olabilir. Bazı yerleşmelerde de nüfus artışı/ azalışı önemli olmasa bile nüfus kompozisyonu ve/veya hane yapısı, dolayısıyla konut ve hizmet tipilerine olan taleplerde değişiklik olabilmektedir.

Öte yanda, böylesi çeşitliliğe ek olarak, kırsal yerleşmeler sayıca çok, nüfus olarak küçüktür. Parasal ve insan kaynaklarındaki kısıtlar da dikkate alındığında ekonomik refahın artırılması, nitelik ve nicelik olarak kamu servislerinin iyileştirilmesi (özel servislerin teşvik edilmesi), kısa-ca yaşam kalitesinin geliştirilmesi sistemli çabaları/ çalışmaları gerektirir. Bu bağlamda, nere-de, nasıl, ne kadar planlama gerektiği konusu genel çerçevede ele alınması gereken bir husustur.

Planlama toplumun tek başına ya da diğer yerleşmelerle işbirliği içinde, birlikte, kıt kaynaklarını birleştirerek, ortak hedeflere ulaşması için mevcut durumu anlamasına, neler yapılması gerektiğini kavramasına, parasal kaynaklar ile bunları bütünleştirerek düzenlemesine/ programlamasına yardımcı olan, hukuksal bir araçtır. Kısaca, "toplumun, gelecekte nasıl bir yerleşmede yaşamak istediğinin vizyonunu ortaya koyma ve gerçekleştirme aracı" (Daniels vd, 2007) olarak tanımlanabilir.

Planlamanın işlevi, küçülen topluluklarda yaşam kalitesinin korunması için bir yol çizmek, toplumda canlanmaya ya da hiç değilse çöküşün olabildiğince doğru yönetilmesini sağlamak (a.g.e., 2007: 4), negatif etkileri azaltmak (Krause, 2007: 22), diğer bir deyişle topluluk (community) planlamasıdır. Gelişme potansiyeli yüksek olan yerleşmelerde ise büyümeyi ve gelişmeyi yönetmeye odaklanan mekânsal politikaları ve eylemleri ortaya koymaktır.

Daniels ve arkadaşları (2007: 6) ancak anlaşılabilir bir gerekçesi olduğu, plandan beklentilerin açık olarak ortaya konabildiği kırsal yerleşmelerde (köy ve kasaba) planlama yapılabileceğinden söz ederek, plan yapma ve yapmama gerekçeleri üzerinde dururlar (Tablo 1.4).

Tablo 1. 4. Planlama çalışmalarının gerekli olduğu ve olmadığı durumlar

Planın gereksiz olduğu durumlar	Planın gerekli olduğu durumlar
• Kısa dönem için değişim isteniyorsa-lyi planlama uzun dönemli olur, deneme yanılma, çok çalışma ve detaylara dikkat gerektirir. • İstenen yalnızca arazi kullanım bölgelemesi ve plan buna bir kılıf ise- Bölgeleme kuralları gelecek arazi kullanımı haritası kapsamlı biçimde oluşturulmadan sağlıklı olarak ortaya konamaz • Belli bir toplum kesimini ya da konut tipini dışlamak niyetiyle plan yapılmaz. • Tek ya da sınırlı amaç için planlama yapılmaz. • Toplumun sorunlarının kökeninde yerel yönetim (kötü siyaset) varsa plan öncelik taşımaz- Başarılı planlama hızip çatışları, rüşvet ve/veya tepkisiz seçilmişlerle gerçekleştirilemez.	• Yerleşmede nüfus, hizmetler ve/ veya ekonomik açıdan önemli değişim varsa, bu değişim sağduyulu ve akıllı tartışmaları teşvik ederek yönlendirilmek isteniyorsa plan yapılması özellikle önemlidir. • Büyümenin yönlendirilmesi, sosyal ve teknik alt-yapı yatırımlarının (geliştirme ve yeni yatırım) yeni gelişme alanlarının (konut, sanayi vd.) yerseçiminin eşgüdümlemesi önemlidir. • Bölge yerleşmeleri (köy, kasaba, kent) arasında işbirliğini/ ağsal ilişkileri teşvik için plan önemlidir- Birçok kasaba sağlık, acil servis, doğal alanların korunması, ulaşım, teknik personel gereksinimi vb. sorunlarına bölgesel çözümler bulabilir; bölgesel düşün yerel hareket et. • Büyüme ya da küçülme baskısı altında olsun, bir toplumun yaşadığı yeri önemseyerek fiziksel ve sosyal karakterini koruyarak geliştirmesi önemlidir. Toplumun gururunu ve sorunun üstesinden gelme becerisini teşvik için plan yapılır.

Kaynak: Daniels vd, 2007: 6-11'den özetlenerek düzenlenmiştir.

Kent planlama ile köy/ kasaba planlama arasında, özde- süreç, süre, yapılacak çalışmalar ve planlama araçları açısından- önemli bir fark yoktur. Süreç kırsal yerleşme planlamasında da; ilk aşama (plan kararı ve kaynak ayırma, bilgi derleme), hazırlık aşaması (sorun tanımlama ve analizi, kendini tanıma, vizyonun, amaç ve hedeflerin ortaya konması), karar aşaması (se-çenek politika, strateji ve arazi kullanımlarının belirlenmesi, seçenekler arasından seçim, ey-lem planlarının tanımlanması/ değerlendirilmesi/ programlanması), uygulama aşaması ve iz-leme aşamasında (gözleme, geri besleme, revizyon) oluşmaktadır. Plan süresi 15-20 yıldır. Planlama araçları "kapsamlı plan", "genel plan", "master plan", ya da stratejik planlamada ol-duğu gibi "yapısal plan", "yerel plan", "eylem planı" vb. olarak isimlendirilir. Kent ve kır planla-ma arasındaki başlıca farklar tablo 1.5'de verilmektedir.

Tablo 1. 5. Kent planlaması ile bir kırsal yerleşme planlaması arasındaki farklar

Kent	Kırsal yerleşme
Kent planlamada Bölgelemede faaliyetlerin topluma etkileri dikkate alınır ve faaliyet tipine göre arazi kullanımına odaklanır. Birçok işletme türünün ev-tabanlı işletme listesinde yer alması kısıtlanır ya da doğrudan yasaklanır.	Büyük ölçüde esneklik vardır. Belirli bir bölgede izin verilen/verilmeyen faaliyet listesi değil uyulması gerekli ilkeler vardır. Komşuları olumsuz etkilemediği sürece birçok işletme konut alanında faaliyet gösterebilir.
Küçük gelişmeler önemsizdir.	Küçük gelişmeler önemlidir.
Kentin nüfus büyüklüğüne bağlı olarak katılım giderek daha dolaylı olmak zorunudur.	Kente görelili daha doğrudan katılım olanaklıdır. Nüfus küçüldükçe bireylerinin planlamanın her aşamasına doğrudan katılımı kolaylaşır.
Planlama süreci öz kaynaklar ile yürütülebilir.	İnsan ve parasal kaynakları kısıtlı olduğundan teknik destek zorunludur, benzer yerleşmelerle kaynaklarını birleştirmeleri yararlıdır.
Tasarım kararları genelde planlama ek belgesi olarak hazırlanır.	Tasarım kararları planda doğrudan yer alabilir. Yerleşmenin özelliğine göre planlama tasarım ağırlıklı olabilir.

Kırsal yerleşme planlaması konusundaki literatür genel olarak değerlendirildiğinde, hangi planlama yaklaşımıyla ele alınırsa alınsın, kırsal yerleşme planlamasında öne çıkan unsurlar;

- öncelikle amaç ve hedeflerde kapsamlılık (toplumun tüm yönlerini kapsamalı), süreçsel olarak süreklilik (toplumun gereksinimlerine ve beklentilerine zamanında yanıt verebilmeli), hukuksal ve mali olarak yapılabilirlik (arazi kullanım kurallarının yasal temelini olması, ger-çekçi bir bütçeye dayanıyor olması) ilkelerinin benimsenmesi,
- üst ölçekli plan, politika ve stratejilerle bütünleşmesi,
- çok sektörlü olması ve bütüncül ele alınması, ama esnek olması,
- kasabanın/ köyün işlevinin/ rolünün, amaçlar/ vizyon çerçevesinde, içinde yer aldığı bölge ile ilişkili olarak tanımlanması,
- iklim değişikliğini azaltma ve iklim değişikliğinin olası etkilerine uyum konusunda, bölgedeki diğer yerleşmelerle işbirliği de yapılarak, yerleşmede izlenecek politikaların ve önlemlerin ortaya konması, eylemlerin tanımlanması,
- yaşam kalitesini iyileştirmeye, gelişmeye ve/veya dönüşüme ilişkin yeni ve/veya mevcudun iyileştirilmesine yönelik faaliyetlerinin nerede, ne kadar, nasıl olmasının çerçevesinin çiz-mesi, yatırımları destek için gerekli özel ve kamu kaynaklarının/ hizmetlerinin tanımlanması, nerede, nasıl yer alacaklarının (ya da hangi servislerin nereden, nasıl sağlanacağını) belirtilmesi,
- bölgesel/ ulusal/ uluslararası kuruluşlarla işbirliği yapılarak, doğal/ tarihi/ kültürel mirasın korunması konusunda politikaların oluşturulması, önerilerin belirlemesi ve eylemlerin tanımlanması,
- "yer hissi"ni ve yerel karakteri oluşturan elemanların (mekân, yapı, peyzaj vd.) sistematik olarak belirlenmesi, sürdürülmesi ve geliştirilmesi için kuralların oluşturulması,
- bütün bunları kapsayan gerekli tüm eylemlerin iyi tanımlanmış, detaylı "eylem plan"larının belirlenmesi, önceliklendirilmesi ve programlanması (bir planın rafta kalmaması, toplumun zihninde "plan" olgusunun canlı tutulması ve uygulanması için önemli) ve
- yerel paydaşların (halk, işletmeler, STKlar vd.) karar mekanizmasında nasıl yer alacağını (katılım biçiminin, gerekli araçların ve tekniklerin) belirlenmesi olarak sıralanabilir.

Şunu unutmamak gerekir ki kırsal alan tiplerinin hepsinde yukarıda sıralanan içerikte plan yapılması gerekmez. Yerleşmenin özelliklerine ve toplumun önceliklerine göre kimi konuların öne çıkması, hatta yalnızca özel bir konuda (ulaşım konuları, yerleşme görünümü/ tasarım vb.) plan hazırlanması ya da kurallar oluşturulması da olasıdır. Örneğin, Daniels ve arkadaşları (2007) nüfusu 1000'in altındaki yerleşmelerde, kapsamlı bölgeleme ve arazi kullanım kontrolü yapılmasının gereksizliğine değinerek, karar vericiyi yönlendirebilecek basit bir politika planı-nın (genel amaçlar ve hedefler, politikalar ve eylemler) yeterli olacağını ifade etmişlerdir.

Batılı ülkelerde kırsal yerleşmelerin plan yerine, köy tasarım rehberi üretmeleri yaygın bir uygulamadır. Bunda bu ülkelerde "kırsal kentleşmesi" olgusunun gerçekleşmiş olmasının rolü büyüktür. Nitekim örneğin bir "Köy Planlama El Kitabı"nda "genel plan" uygulaması kavramının temelinde üç ilke olduğu ifade edilmektedir; konut ve istihdam olanaklarının dengelenmesi, köy merkezine odaklanılması ve "kentsel köy" modelinin uygulanması, her köyde "biricik" (unique) karakterin teşvik edilmesi (Phoenix Planning and Development Dept., 1986: 1). Bu ilkeler plan-lama ölçütleri olmaktan çok tasarımla ilgilidir.

2- Değerlendirme ve Sonuç

Türkiye'de kırsal alanlara ilişkin planlama anlayışı uzun yıllar boyunca parçalı yasal düzenlemeler ve ağırlıklı olarak kent merkezli planlama yaklaşımı içerisinde ele alınmış; bu durum kırsal alanların kendine özgü sosyal, ekonomik, çevresel ve mekânsal dinamiklerinin yeterince dikkate alınamamasına neden olmuştur. Günümüzde ise iklim değişikliği, tarımsal üretim yapısındaki dönüşüm, nüfus hareketleri, kırsal alanlar üzerindeki turizm ve ikinci konut baskısı, doğal kaynakların giderek artan kullanım talepleri ve Büyükşehir Yasası sonrasında ortaya çıkan yeni yönetsel yapı, kırsal alanların planlı ve bütüncül biçimde yönetilmesini zorunlu hale getirmiştir.

Bu çerçevede kırsal alan planlaması yalnızca arazi kullanımını düzenleyen teknik bir süreç olarak değil; doğal kaynakların korunmasını, ekonomik kalkınmayı, sosyal refahı, yerel kimliğin sürdürülmesini ve iklim değişikliğine uyumu birlikte ele alan çok boyutlu bir yönetim aracı olarak değerlendirilmelidir. Planlama sürecinin üst ölçekli politika ve stratejilerle uyumlu, yerel ihtiyaçları dikkate alan, katılımcı, esnek ve disiplinler arası bir yaklaşımla yürütülmesi gerekir. Ayrıca kırsal alanların farklı karakteristiklerine göre çeşitlenen planlama araçlarının geliştirilmesi gerekmektedir.

Özellikle kırsal yerleşmelerde planlama sürecinin yalnızca fiziksel gelişmeyi yönlendirmesi değil, aynı zamanda yaşam kalitesinin artırılması, kamu hizmetlerine erişimin güçlendirilmesi, doğal ve kültürel mirasın korunması, ekonomik çeşitliliğin desteklenmesi ve yerel toplumun karar alma süreçlerine etkin katılımının sağlanması temel hedefler arasında yer almalıdır. Bu doğrultuda hazırlanacak planların uygulanabilir, izlenebilir ve gerektiğinde güncellenebilir bir yapıya sahip olması, planların yalnızca belge niteliğinde kalmayıp uygulamaya yön veren di-namik araçlar haline gelmesini sağlayacaktır.

Sonuç olarak, kırsal alanların geleceği için; koruma ve kullanma dengesini gözetken, mekânsal planlama ilkelerini esas alan, yerel potansiyelleri değerlendiren ve farklı ölçeklerde politika bü-tünlüğünü sağlayan çağdaş bir planlama sisteminin oluşturulmasına bağlıdır. Böyle bir yaklaşıma, yalnızca kırsal alanların sürdürülebilir gelişimini değil, aynı zamanda kır ve kent arasın-daki karşılıklı ilişkilerin güçlendirilmesini, bölgesel eşitsizliklerin azaltılmasını ve ülke genelinde dengeli mekânsal gelişmenin sağlanmasını mümkün kılacaktır.

Not: Bu çalışma, "Koruma Odaklı Kırsal Alan Planlaması: Bir Model Önerisi" (KOKAP) (2015) 108G173 no'lu TÜBİTAK-KAMAG Projesi İPA 4.1 iş paketi raporundan (Proje yönetici Öksüz, A.M.; İP yürütücüsü Sancar C.,) yararlanılarak hazırlanmıştır.

KAYNAKÇA

- Amler, B., Betke, D., Eger, H., Ehrich, C., Kohler, A., Kutter, A., von Lossau, A., Müller, U., Seidemann, S., Steurer, R., Zimmermann, W., 1999, Land Use Planning- Methods, Strategies and Tools, Deutsche Gesellschaft für Technische Zusammenarbeit (GTZ) GmbH, Eschborn.
- Bülbül, Ş., 2014, Katılımcı Kırsal Planlamada Karar Vermeye Yönelik Bir Yöntem Denemesi, Doktora Tez, KTÜ FBE, Trabzon.
- Canpolat, H., 2010, İli Düzeyinde Stratejik Planlama ve Sivas İli Uygulamalarının Değerlendirilmesi, Maliye Dergisi, Sayı 159, Temmuz-Aralık 2010, s. 1-20.
- Christou, M.D., Struckl, M., Biermann, T., 2006, Land Use Planning Guidelines in the Context of Article 12 of the Seveso II Directive 96/82/EC, Ueuropean Commission Joint Research Centre, http://ec.europa.eu/environment/seveso/pdf/landuseplanning_guidance_en.pdf
- Çukurçayır, M.A., 2002, "Kentler ve Tutunamayanlar: Konya Örneğinde Kentsel Yoksulluk", Yoksulluk, Kent Yoksulluğu ve Planlama, TMMOB Şehir Plancıları Odası, Ankara, s. 405-415.
- Dalal-Clayton, B., Dent, D., Dubois, O., 2003, Rural Planning in Developing Countries- Sup-porting Natural Resorce Management and Sustainable Livelihoods, International Institute for Environment and Development, Earthscan Pub., London.
- Daniels, T. L., Keller, J.W., Lapping, M.B., Daniels, K., Segedy, J., 2007, Small Town Planning Handbook (3rd Ed.), American Planning Association, Chicago.
- ESPON, 2003, The Role of Specific Situation and Potentials of Urban Areas as Nodes in a Polycentric Development, ESPON Project 1.1.1, Nordregio, Stockholm.
- European Commission, 1997, Regional Development Studies: EU Compendium on Spatial Planning Systems and Policies, European Union, Regional Policies and Cohesion, http://commin.org/upload/Glossaries/European_Glossary/EU_compendium_No_28_of_1997.pdf
- Gallent, N., Juntti, M., Kidd, S., Shaw, D., 2008, Introduction to Rural Planning, Routledge, London.
- Hague, C., Kirk, K., 2003, Polycentricity Scoping Study, School of the Build Environment, He-riot-Watt Univ., Edinbourg, www.northsearegion.eu/files/user/File/Events/Thematic%20Events/Polycentric%20Seminar/ScopingPoly.pdf
- Krause, A., 2007, Planning for Rural Communities in Decline: A Case Study of the Hamlet of Grouard, Univ. of Calgary, Faculty of Environmental Design, Calgary, Alberta.
- Öğdül, H., 2002, Kırsal Alanlara Yeni Yaklaşımlar, Planlama, No.1: 45-50.
- Phoenix Planning and Development Department, 1986, Village Planning Handbook: A Guide for the Establishment and Operation of Village Planning Committees, www.phoenix.gov/pddsite/Documents/pdd_pz_pdf_00020.pdf
- PlanAfric, 2000, Rural planning in Zimbabwe: A case study. A report prepared by PlanAfric, Bulawayo. Environmental Planning Issues No. 23, International Institute for Environment and Development, London.
- Sancar, C., 2005, "Ülkemizde İmar Kurumu ve Sorunları", Aydemir, Ş., Aydemir, E.S., Beyazlı Ş.D., Ökten, N., Öksüz, A.M., Sancar, C., Özyaba, M., Türk, A.Y., Kentsel Alanların Planlanması ve Tasarımı, akademi Kitabevi, Trabzon, s. 429-448.
- Satterthwaite, D., Tacoli, C., 2003, The Urban Part of Rural Development: the Role of Small and Intermediate Urban Centres in Rural and Regional Development and Poverty Re-duction, International Institute for Environment and Development, London.
- http://books.google.com.tr/books?id=ywHHMUGzwv8C&printsec=frontcover&hl=tr&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false
- Soil Resources, Management and Conservation Service, 1996, Guidelines for Land Use Planning, FAO Development Series, Rome. www.fao.org/docrep/T0715E/t0715e02.htm
- Türkeş, M., 2007, "Küresel İklim Değişikliği Nedir? Temel Kavramlar, Nedenleri, Gözlenen ve Öngörülen Değişiklikler", I. Türkiye İklim Değişikliği Kongresi, TİKDEK 2007, Bildiriler Kitabı (CD-R), s. 38-53, İstanbul.
- Vasilevska, L., Vasić, M., 2009, "Strategic Planning as a Regional Development Policy Mechanism- European Context", SPATIUM International Review, No. 21: 19-26.
- URL 1, 2001, White Paper on Spatial Planning and Land Use Management, www.info.gov.za/whitepapers/2001/spatialplanning.htm
- URL 2, 2000, Guidelines for Human Settlement Planning and Design- Public Facilities, CSIR Building and Construction Technology, Pretoria, www.csir.co.za/Built_environment/RedBook/Vol_1/Chapter_05/Chapter_05_05/Chapter_05_05_Vol_1.pdf
- Üncü, M.B., Abanoz, Ö., Ölmez, E., Durukan, G., Özer, M.N., Akbay, İ., Söylemez, E., İnce Zoral, P., 2008, Bütünleşik Kentsel Gelişme Stratejisi (KENTGES) Araştırma Raporu, Bayındırlık ve İskan Bakanlığı, TAU Stratejik Fiziki Planlama Dairesi Başkanlığı, Ankara

İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ İLE MÜCADELEDE ATIK YÖNETİMİ

Hülya KALAYCIOĞLU*

İNSANOĞLU-DÜNYA İLİŞKİSİ

İnsanlar, tarih boyunca çevreyle etkileşim içinde yaşayarak doğal kaynaklardan yararlanmış; ancak artan tüketim ve israf eğilimleri, kaynak kullanımını hızlandırmış, atık miktarını artırmış ve çevresel sorunların ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Özellikle 18. Yüzyıl Sanayi Devrimi ile nüfus artışı, kentleşme, teknolojik gelişmeler ve ekonomik büyüme; doğal kaynakların tüketim hızını önemli ölçüde artırmıştır. Günümüzde doğal kaynakları aşırı tüketmekte olup; fosil yakıtlar, su, ormanlar ve maden kaynakları üzerinde büyük baskı oluşturmaktadır (1).

Doğal kaynakların yenilenme hızından daha hızlı tüketilmesi, ekosistemlerin dengesini bozarak gelecek nesillerin kaynaklara erişimini tehdit etmekte; sanayileşme ve fosil yakıt kullanımı, atmosferde sera gazlarının birikmesine neden olmakta ve küresel ısınmayı hızlandırmaktadır.

Tüketim faaliyetleri sonucu oluşan karbondioksit emisyonları; metan ve diazot monoksit gibi sera gazları ile dünyanın enerji dengesini değiştirerek küresel iklim sistemini etkilemektedir (2).

Sonuç olarak sıcaklık artışı, kuraklık, aşırı yağışlar, seller, orman yangınları ve deniz seviyesindeki yükselme gibi iklim değişikliğinin etkileri giderek daha belirgin hâle gelmektedir.

Diğer taraftan tüketime bağlı olarak atık miktarı da kontrol edilemez hale gelmiştir. Özellikle evsel, endüstriyel, tarımsal ve elektronik atıklar; uygun şekilde yönetilmediğinde toprak, su ve hava kirliliğine yol açmaktadır. Örneğin; plastik atıkların okyanuslarda birikmesi, organik atıklardan kaynaklanan metan emisyonları küresel çevre sorunlarını derinleştirmektedir.

Ancak; geri dönüşüm, yeniden kullanım, biyolojik geri kazanım ve enerji üretimi gibi sürdürülebilir atık yönetimi uygulamaları, insan faaliyetlerinin çevre üzerindeki olumsuz etkilerini azaltmada önemli araçlar olarak öne çıkmaktadır. Gelecek nesillere yaşanabilir bir çevre bırakabilmek için sürdürülebilir kalkınma ilkelerinin benimsenmesi, doğal kaynakların korunması, sera gazı emisyonlarının azaltılması ve etkin atık yönetimi uygulamalarının yaygınlaştırılması büyük önem taşımaktadır. Bu insanın Dünya üzerindeki olumsuz etkilerini azaltırken çevresel, ekonomik ve sosyal sürdürülebilirliğe de katkı sağlayabilir(3).

Aslında; insan yalnızca çevresel sorunların kaynağı değil, aynı zamanda bu sorunların çözümünün geliştirebilecek en önemli aktördür.

ATIK NEDİR NASIL YÖNETİLİR

Atık; üreticisi veya fiilen elinde bulunduran gerçek ya da tüzel kişi tarafından çevreye bırakılan, bırakılması planlanan veya bırakılması zorunlu olan herhangi bir madde veya materyallerdir. Bir malzeme; sahibi tarafından kullanılmıyorsa, üretim sürecinden arta kalmışsa, ekonomik ömrünü tamamlamışsa, kullanım amacı sona ermiş veya mevzuat gereği bertaraf edilmesi/ geri kazanılması gerekiyorsa atık olarak kabul edilir (4).

Atıklar;

- 1. Evsel Atıklar;** yemek artıkları, meyve ve sebze kabukları, kâğıt-karton, plastik ambalajlar, cam şişeler, metal kutular, eski kıyafetler, kullanım ömrünü tamamlamış ev eşyaları
- 2. Endüstriyel Atıklar;** ahşap talaşı, yonga ve lif artıkları, metal hurdaları, plastik üretim artıkları, tekstil kırıntıları, kimyasal proses atıkları, boya çamurları, arıtma çamurları
- 3. Tarımsal Atıklar;** hasat artıkları, sap ve saman, budama artıkları, meyve-sebze işleme atıkları, hayvansal gübre, kabuklar (fındık, ceviz, kabak çekirdeği vb.)

*Prof. Dr. KTÜ Orman Endüstri Mühendisliği Bölümü

- 4. Organik (Biyobozunur) Atıklar;** gıda atıkları, bahçe atıkları, yapraklar, çim biçme artıkları odun parçaları, tarımsal biyokütle
- 5. Tehlikeli Atıklar;** atık yağ, solventler, boya ve vernik atıkları, kimyasallar, asit ve bazlar, piller, aküler, floresan lambalar, pestisit kalıntıları
- 6. Elektronik Atıklar (E-atık);** bilgisayar, cep telefonu, televizyon, yazıcı, kablo, elektronik kartlar,
- 7. Tıbbi Atıklar;** Enjektör, kanlı bezler, ameliyat atıkları, laboratuvar atıkları, enfekte malzemeler
- 8. İnşaat ve Yıkıntı Atıkları;** Beton, tuğla, kiremit, alçı, seramik, hafriyat toprağı, ahşap, demir (5). Olarak sınıflandırılabilir.

AMBALAJ ATIĞI İSE!!!!

Ürünlerin taşınma, korunma, depolanma ve pazarlanması amacıyla kullanılan, kullanım sonunda atık hâline gelen; kâğıt ve karton ambalajlar, plastik şişe ve kaplar, cam şişe ve kavanozlar, metal kutular (çelik ve alüminyum), kompozit ambalajlar (örneğin içecek kartonları) ve ahşap paletler ve kasalar ambalaj atığı olarak sınıflandırılır.

2025 yılında dünyada 434,5 milyon ton ambalaj atığı oluşmuş olup, bu değer 2030 yılına kadar yaklaşık 525 milyon tona ulaşması beklenmektedir. Kişi başına düşen ambalaj atığı miktarı 2024 yılında yaklaşık 53 kg/yıl olarak hesaplanmıştır. Bunun 36 kg'ı geri dönüştürülürken, 17 kg'ı geri dönüştürülemede veya bertaraf edilmektedir.

Atık Miktarı ve Yönetimi (2024 Verileri)'ne göre Türkiye'de 120 milyon atık oluşmakta olup; kişi başına günlük **1,0–1,1 kg** belediye atığı üretilmektedir. Bu da yıllık kişi başına **365–400 kg atık** oluştuğu anlamına gelmektedir.

Oluşan atıkların ancak %37,5'si Geri dönüşüm ve diğer geri kazanılmakta olup; % 62,5'i ise depolama ve diğer bertaraf yöntemleri ile ekonomiye kazandırılmamaktadır. Atıkların; %35–40'ı kâğıt ve karton %30–35'i Plastik, % 15–20'i Cam, %5–10'u metal, %5–10'u Ahşap ve diğerlerinden oluşmaktadır (6).

Sıfır Atık Projesi (2017) başlangıcından 2025 sonuna kadar ekonomiye kazandırılan 90 milyon ton atığın; %40'ı kâğıt-karton (36,1 milyon ton), %34,0'ü organik ve diğer geri kazanılabilir atıklar: %11,3'ü plastik (30,6 milyon ton), %10,7'si Metal (10,2 milyon ton) 9,6 milyon ton ve %3,9'u ise Cam (3,5 milyon ton) dan oluşmaktadır (7,8).

Foto-1 1905 yılında Bakü petrol kuyuları ve günümüzde şehir içinde petrol üretimi yapan atbaşı petrol pompaları

Şekil 2. Dünya çapında atıkların değerlendirilmesi

Geri dönüşüm geleceğe yatırım demektir; Geri dönüşüm bilinciyle döngü kurulduğunda, kaynakların sürdürülebilirliği artar. Ambalajları ayrı toplanması, geri kazanımı endüstrisi ve istihdamının gelişmesini sağlar. Örneğin; Plastik geri dönüştürerek petrol tüketimi önlenebilir. 1 ton atık kâğıt atığı 16-17 ağacın kesilmesini önler. 1 ton cam, 100litre petrol tasarrufu sağlar.

Enerji tasarrufu: Geri dönüşüm işlemleri, hammaddeden üretim işlemlerine göre daha az enerji gerektirir. Bir alüminyum kutunun geri dönüşümü, içecek kutusunun birincil hammaddesinden üretimine göre % 90, Kâğıdın geri dönüşümü ile üretimde % 50 oranında enerji tasarrufu sağlar. Atıkların hammaddeye dönüştürülmesi ile doğal kaynak kullanımını azalır, hızlı bir şekilde tüketilmesi önlenebilir.

Atık miktarı azalır; Daha az atık üretilir, çöplüklere daha az atık gider. Atıkların taşınma ve depolanması kolaylaşır.

Ayrıca depolama alanlarının da azalması söz konusudur. Atıklar eğer doğada vahşi olarak bırakılırsa doğada yok olmaları atık türüne göre değişiklikler gösterir. En hızlı yok olan atıklar organik atıklar olup en uzun sürede ise cam ve plastikler yok olmaktadır.

Şekil 3. Atıkların doğada yok oluş süreleri

• Plastik şişelerin geri kazanımı ile; Deterjan şişeleri, çöp kutuları, Yağmur ve atık su boruları, Marley ve çeşitli plastik dolgu malzemeleri, oyuncak ve kırtasiye malzemeleri, Sentetik halı tabanı, elyaf ve dolgu malzemesi üretilebilir. Örneğin; 5 adet geri kazanılmış içecek şişesinden bir plastik mont, 1050 adet tepside 6 kişilik bir oturma grubu, 35 adet 2.5lt'lik kullanılmış PET şişesinden bir uyku tulumu üretilebilir veya 25 adet 2lt'lik içecek şişesinden bir plastik süveter elde edilebilir. 2.5 lt'lik bir plastik şişe geri kazanılırsa 6 saatlik 60 watt'lık elektrik enerjisini tasarruf edilir.

Alüminyum atıklar %100 geri kazanılabilir. 1kg alüminyum kutu geri kazanıldığında; 8 kg boksit madeni, 4 kg kimyasal madde, 14 kW/sa elektrik enerjisi kullanımı korunmuş olur. Boksit madeninden yeni bir alüminyum kutu yapmak için gerekli enerji 20 birim ise kullanılmış alüminyumdan aynı kutuyu üretmek için gerekli enerji 1 birimdir. 10 alüminyum içecek kutusu geri kazanıldığında, 100 kW/sa'lık bir lambanın 35 saatte veya bir TV'nin 30 saatte harcadığı elektrik enerjisi korunmuş olur.

Atık kâğıtlar; 1 ton atık kâğıt geri kazanıldığı ve kâğıt üretiminde kullanıldığı zaman; 17 adet ağacın kesilmesi, 36 ton sera gazının CO2 atmosfere atılması, 4100 kWh elektrik enerjisinin israf edilmesi, 267 kg kirlenici gazın atmosfere atılması, 1750 litre fuel-oilin israf edilmesi, 3-4 m3 depolama alanı tasarruf edilmesi, 85m2 orman alanının kesilmesi, 38,8 ton suyun israf edilmesi önlenir (10,11,12).

Şekil 4. Atıkların Geri kazanımı ile üretilebilecek ürünler

Ancak atıkların sadece geri kazanımının yeterli olmadığını da bilmek gerekir.

Atık yönetiminde;

Önleme (Reduce) – Atık oluşumunu engellemek.

Yeniden kullanım (Reuse) – Ambalajı tekrar kullanmak.

Geri dönüşüm (Recycle) – Malzemeyi yeni ürünlere dönüştürmek.

Enerji geri kazanımı (Recover) – Geri dönüştürülemeyen atıklardan enerji elde etmek.

Bertaraf (Disposal) – Son seçenek olarak düzenli depolama süreçlerinin de başarılı bir şekilde uygulanması gerekir.

Bu hiyerarşi, çevresel etkileri en aza indirirken kaynak verimliliğini artırmayı hedefleyen modern atık yönetiminin temelini oluşturur.

Bütün bunlar için kaynağında ayrıştırılmalı, mutlaka hacim azaltılmalı yoluna gidilmelidir. Zira sadece atık yönetimi değil aynı zamanda karbon ayak izinin azaltılması da gerekmektedir.

Karbon ayak izi kavramı; bir kişinin, kurumun, etkinliğin veya ürünün yaşam döngüsü boyunca atmosfere saldırdığı toplam sera gazı miktarının (özellikle karbondioksit eşdeğeri olarak) ölçüsüdür. Basitçe ifade etmek gerekirse; yaptığımız her eylemin (ulaşım, enerji tüketimi, yediğimiz yemekler) iklim değişikliği üzerindeki etkisini ifade eden bir “çevresel imza”dır.

Atıkların hacimlerinin azaltılması ile neler kazanmaktayız (13);

Şekil 5. Atıkların hacimlerinin azaltılması ile elde edilen kazanımlar

SONUÇLAR

Kaynağında ayrıştırılan atıkların hacimlerinin azaltılarak (sıkıştırma, parçalama veya balyalama gibi yöntemlerle) tesislerine ulaştırılması, sürdürülebilir atık yönetiminde kritik bir aşamadır.

Bu sayede; çevresel ve ekonomik kazanımların yanı sıra, bu sürecin sağladığı diğer önemli faydalar şunlardır:

1. Lojistik ve Operasyonel Verimlilik

- **Nakliye Tasarrufu:** Atıkların hacmi küçüldüğünde, bir seferde daha fazla atık taşınabilir. Bu durum, çöp kamyonları ve araçlarının toplam sefer sayısını ciddi oranda azaltır.
- **Yakıt ve Karbon Ayak İzinin Düşmesi:** Daha az sefer, daha az yakıt tüketimi ve dolayısıyla araçların trafiğe çıkış sıklığının azalmasıyla egzoz emisyonlarında doğrudan düşürür. Karbon ayak izinin azalmasını sağlar.
- **İşgücü ve Zaman Tasarrufu:** Atık toplama operasyonları daha hızlı ve optimize edilmiş olur.

2. Depolama ve Tesis Verimliliği

- **Depolama Alanı Kazanımı:** Tesisler veya toplama merkezlerinde atıkların işgal ettiği alan azalır. Bu, tesislerin kapasitesinin daha verimli kullanılması sağlar.
- **Bertaraf Tesislerinin Ömrünün Uzaması:** Düzenli depolama sahalarına gönderilen atık miktarı hacimsel olarak azaldığında, sahaların dolum süresi uzar, böylece yeni depolama alanlarına olan ihtiyaç ötelenmiş olur.

3. Ekonomik ve Sosyal Katkıları

- **İkincil Hammadde Kalitesinin Artışı:** Kaynağında doğru ayrıştırılmış ve düzgün paketlenmiş (balyalanmış) atıklar, kirlenme riski azaldığı için geri dönüşüm tesislerinde daha kaliteli “ikincil hammadde” olarak kabul edilir. Bu da geri dönüştürülmüş ürünün piyasa değerini artırır.

- **Atık Yönetim Maliyetlerinin Düşmesi:** Operasyonel maliyetlerin (yakıt, personel, bakım) düşmesi, yerel yönetimler ve işletmeler için atık yönetiminin maliyetini aşağı çeker.
- **Çevresel Kirliliğin Azalması:** Hacmi azaltılmış ve düzenli toplanan atıklar, çevreye saçılma veya yasadışı depolama riskini azaltarak ekosistemi ve insan sağlığını daha iyi korur.

4. Döngüsel Ekonomi ve Bilinç

- **Döngüsel Ekonomiye Katkı:** Kaynakların israf edilmeden sisteme geri dönmesi, endüstrinin ihtiyaç duyduğu hammadde arzının güvenliğini artırır.
- **Toplumsal Farkındalık:** Atıkların hacmini küçültme süreci, bireylerin ve işletmelerin “atığın sadece bir çöp olmadığını, yönetilebilir bir kaynak olduğunu” kavramasını sağlar ve sürdürülebilirlik kültürünü güçlendirir.

Özetle; atıkların hacimsel olarak küçültülmesi, atık yönetimini bir “çöp bertaraf” operasyonundan çıkarıp, verimli bir “kaynak lojistiği” sürecine dönüştürür.

ÖNERİLER

Çoğu insan, tüketim maliyetleri hakkında bilgisi olmadığı için, su, atık ve/veya enerji tüketimini kontrol etmek için uygulanacak iyileştirme projeleri, eğitim, öğretim ve projeler ile bireysel eylemlerin sonradan somutlaşan faydasının önemini farkında değildir. Ülkemiz, hızla gelişmekte olan ekonomisi ve artan nüfusuna paralel olarak enerji talebi ve bu sebeple CO2 salımını günden güne artan, bulunduğu coğrafya nedeniyle de iklim değişikliğinden en fazla etkilenecek olan ülkelerden biri konumundadır. Ne yazık ki, kamuoyunun, küresel iklim değişikliği, insan faaliyetlerinin bu değişiklikteki payı ve değişikliğin yol açtığı sorunlar hakkında farkındalık seviyesi çok düşüktür. Bu nedenle öncelikle bilinçlendirme çalışmaları yapılmalıdır (14).

Bir vatandaş olarak neler yapabilir.

- Herhangi bir ürünü alırken geri dönüşümlü olmasına dikkat edilmeli,
- Tüketilen ürünlerin ambalajlarını çöpe atmak yerine ekonomiye kazandırılmalı,
- Bir kez kullanıp atılacak poşetler yerine, sürekli kullanılabilecek bez torba, sepet ve file tercih edilmeli,
- Doğru bir geri kazanım sisteminde tüketicinin sorumluluğu geri kazanılabilir atıkları kaynağında çöpten ayrı biriktirmektir. Bunlar çöp olarak görülmek yerine maddi değer taşıdıkları bilinmeli ve ekonomiye kazandırılmalıdır.

2025 Yılı Sonu İtibarıyla: Türkiye’de geri kazanım oranı %37,53 seviyesine ulaşmıştır. Ülkemiz dünyanın farklı ülkelerinden yüz binlerce ton atık kâğıt (75-125 Milyon Dolar), 2024 yılı itibarıyla toplam 1,29 milyon ton plastik atık (400-650 Milyon Dolar), 284 bin ton hurda/ikincil alüminyum ithalat ettiği (500 milyon dolar) raporlanmaktadır. Bu rakam, o dönem için önceki yıllara kıyasla %58,4’lük önemli bir artış demektir.

Oysa ülkemizde atıkların geri kazanımı %100’e ulaşsa ülkemizin en az 900 Milyon-1,3 Milyar Dolar dövizin ülke içerisinde kullanımı sağlanmış olacaktır.

SON SÖZ: Atıkları kaynağında, küçültülmüş hacimlerde ve ayrı ayrı toplamalıyız.

KAYNAKÇA

- Çelik, A., & Küçük, A. (2020). Tüketim Toplununun Çevre Sorunlarına Etkileri, Econharran, 4(5), 1-22.
- Şanlı, B., & Özekicioğlu, H. (2007). Küresel Isınmayı Önlemeye Yönelik Çabalar ve Türkiye. Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, 2007(2), 456-482.
- Uzmen, R., & Arar, A. (2001). 21. Yüzyılda Enerji Kullanımı ve İklim Değişikliği, Dışişleri Bakanlığı Raporu.
- Atık Yönetmeliği, Resmi Gazete Tarihi: 02.04.2015 Resmi Gazete Sayısı: 29314
- Atıkların geri kazanımı <https://webdosya.csb.gov.tr/db/bolu/icerikler/atiklarin-geri-kazanimi-20180222082519.pdf>
- https://webdosya.csb.gov.tr/db/ced/icerikler/cevresel-gostergeler-2024_rev-ze-20251017093130.pdf
- Küresel çevre hareketi sıfır atık, <https://csb.gov.tr/haberler/kuresel-cevre-hareketi-sifir-atik-302279>
- TC Çevre ve Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı- Sıfır atık Projesi verileri
- What a Waste 3.0 Global Snapshot of Solid Waste Management toward Circularity until 2050, 10. file:///C:/Users/Hp/Downloads/What%20a%20Waste%203.0.pdf
- URL file:///C:/Users/Hp/Downloads/Kagit_raporu_ocak_2014.pdf
- URL <https://www.burkasan.com/tr/geri-kazanım-ve-geri-donuşum-surecleri/>
- URL <https://www.gdsteknoloji.com/>
- TÜİK (Türkiye İstatistik Kurumu) - Atık İstatistikleri
- URL <https://usam.orel.edu.tr/wp-content/uploads/2023/07/Kongre-bildiri-Kitapcc%A7ig%CC%86i.pdf>

GEZİ / GEZGİN

KAFKASLARIN PETROL KOKULU ŞEHİRİ: BAKÜ/AZERBAYCAN

Sadettin KORKMAZ*

Bakü, Azerbaycan'ın Hazar Denizi'nin batı kıyısında yer alan başkenti olup Kafkasya'nın da en büyük şehri, en önemli kültür, ticaret ve sanayi merkezi olmasının yanı sıra aynı zamanda da önemli bir liman kentidir. 2006 yılında faaliyete geçen 1.768 kilometre uzunluğundaki Bakü-Tiflis-Ceyhan Petrol Boru Hattı'nın çıkış noktası da Bakü Limanıdır. 2,4 milyon nüfus olan Bakü, Hazar Denizi'ne doğru uzanan Apşeron Yarımadası üzerinde kurulmuştur. Bakü'nün tarihi milattan önceki devirlere uzanmakta olup şehrin ne zaman kurulduğu kesin olarak bilinmemektedir. Bilinen ise, 861-1538 yılları arasında burada Şirvanşahlar Devleti hüküm sürmüştür, 1747-1806 yılları arasında da bağımsız Bakü Hanlığı kurulmuştur. 1806 yılında Rus İmparatorluğu tarafından işgal edilen şehir Rusya'ya bağlanmış, 1918 yılında bağımsız Azerbaycan Halk Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla da bu devletin başkenti olmuştur. Ancak Bakü 1920 yılında Kızıl Ordu tarafından işgal edilerek Azerbaycan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'nin başkenti olarak ilan edilmiş, 1991 yılında da SSCB'nin dağılmasıyla birlikte bağımsızlığını kazanan Azerbaycan'ın başkenti olmuştur.

AZERBAYCAN PETROLLERİNİN KISA ÖYKÜSÜ

Azerbaycan denince akla ilk gelen şey petroldür. Azerbaycan 7 milyar varil petrol ve 35 milyon fit küplük doğal gaz rezervi ile dünyada ilk 20 ülke arasında yer almaktadır. Bu nedenle hep emperyal devletlerin hedefinde olmuştur. Azerbaycan'ın büyük petrol yatakları başta Bakü ve çevresi olmak üzere Apşeron yarımadası ile Kura Havzasında ve Hazar Denizi'ndedir. Bakü ve çevresindeki petrolerin varlığı antik çağlardan beri bilinmekte olup Ahmet El-Belazuri (801), El-Biruni (1001), Marco Polo (1272), Amin Ahmet Razi (1501) ve Evliya Çelebi (1647) gibi seyyahların eserlerinde Bakü petrollerinden bahsedilmektedir. Endüstriyel açıdan önemli olan ilk petrol kuyusu 1847 yılında Bibiheybet ve Bakü Balakhani'de açılmıştır. 1901 yılında 11 milyon ton ham petrol üretimiyle dünya petrol üretiminin % 51'i Bakü'de yapılmıştır. 1950 yılında Hazar Denizi'nde petrol aramalarına ve üretimine başlandı. 1970 yılında da karada birçok önemli yatak bulunup işletmeye alındı. Bugün Azerbaycan'da petrol üretimi Apşeron Yarımadası, Kuraboyu, Guba-Siyazen ve Gence-Naftalan bölgelerinde yapılmaktadır. Dünyadaki en sık petrol yataklarından biri de Azerbaycan'ın Surakhanskoy sahasında olup 200 m derinlikten petrol alınmaktadır. 1997 Bakü-Novorossisk Kuzey Boru Hattı, 1999 Bakü-Supsa Batı Boru Hattı, 2006 yılında Bakü-Tiflis-Ceyhan Ana Petrol Boru Hattı ve 2018 yılında da Trans Anadolu Doğal Gaz Boru Hattı Projesi (TANAP) hizmete açılarak Azerbaycan'dan dünyaya petrol ve doğal gaz ihracatına başlanmıştır.

Bakü'nün her tarafından petrol fışkırmaktadır. Özellikle Bakü'nün güney tarafında her yerde, hatta sokak aralarında bile petrol kuyuları vardır (Foto-1). Bu kente gelen yabancılar rüzgarlı ve esintili havalarda mutlaka bir petrol kokusu hissederler.

Foto-1 1905 yılında Bakü petrol kuyuları ve günümüzde şehir içinde petrol üretimi yapan atbaşı petrol pompaları

*Prof. Dr. (KTÜ, Emekli)

Bir toplantı için bulunduğumuz Bakü gezisinde tarihi yapılar, meydanlar, anıtlar, anıt mezarlar, müzeler, kültür merkezleri, çamur volkanları ve benzeri yerler gezilerek fotoğraflanmış ve tarihi özellikleri kayıt altına alınmıştır. İçeri Şehir, Kız Kalesi, Elçibey Anıt Mezarı, Türk Şehitliği, Şehitler Hiyabanı, Alev Kuleleri, Devlet Bayrağı Meydanı, Şirvanşahlar Saray Kompleksi ve çamur volkanları gibi yerler başlıca gezi duraklarımızdan bir kaçıdır. Bu yapıların ve yerlerin başlıca özellikler aşağıda kısaca açıklanmıştır.

ÇAMUR VOLKANLARI: Bakü çevresinde ve Apşeron Yarımadasının birçok yerinde Azerbaycan'ın simgesi olan doğal gaz sızıntıları ile doğal gaz çıkışlarının oluşturduğu çamur volkanlarına sıkça rastlanır. Çamur volkanları, Bakü'nün yaklaşık 60 kilometre güneybatısında bulunan Gobustan bölgesinde yer alır. Bunlar çoğunlukla Apşeron Yarımadası ve çevresine yayılmış durumdadır. Çamur volkanları, volkanik çamur materyallerinden oluşan, zirvesinde bir krateri bulunan düz koni şeklindeki tepelerdir. Bunlar sürekli ya da aralıklı olarak çamur, gaz, kaya parçacıkları ve su püskürtür, bazen de yanarlar. Azerbaycan'ın petrol ve doğal gaz bölgelerinde 300'den fazla çamur volkanı bulunmaktadır (Foto-2 a ve b).

YANAR DAĞ (Ateş Toprakları): Bakü yakınlarındaki Hazar Denizi'ndeki Apşeron Yarımadası'ndaki bir yamaçta sürekli olarak yanan bir doğal gaz ateşidir. Alevler, ince gözenekli bir kumtaşı tabakasından 3 metre havaya fırlayarak sürekli olarak yanmaktadır (Foto-2 c). Benzer şekilde Antalya'da bulunan Yanartaş da (Çıralı) antik çağlardan beri doğal sızıntılarının yanmasından ibarettir. Bakü çevresinde bulunan çamur volkanları ve yanar dağ günümüzde düzenlenerek turizme açılmış ve önemli birer destinasyona dönüşmüştür.

Foto-2 a) Çamur Volkanı; b) Yanan bir çamur volkanı; c) Yanar Dağ (Doğal gaz çıkışı)

İÇERİ ŞEHİR (Eski Şehir): İçeri Şehir Azerbaycan'ın başkenti Bakü'nün tarihi merkezini oluşturmaktadır. Bakü ve İçeri Şehir, 1748-1806 yılları arasında Bakü Hanlığının başkenti olmuştur. Bakü'nün Sebail bölgesi içinde, Hazar Denizi kıyısında küçük bir tepenin üzerinde yer alan İçeri Şehir koruma alanı, yüksekliği 8-10 metre, genişliği ise 3,5 metre olan kale duvarları ve kulelerden oluşur. İçeri Şehir ile birlikte Şirvanşahlar Sarayı ve Kız Kulesi 2000 yılında UNESCO Dünya Mirası Listesine alınmıştır.

Bunlardan başka İçeri Şehir koruma alanında onlarca tarihi-mimari eser, camiler, kervansaraylar, hamamlar, konutlar, müze, elçilik, otel, ticaret yerleri, kafe ve restoranlar yer almaktadır (Foto-3). İçeri Şehir aynı zamanda Azerbaycan'ın kültürel yapısının en iyi gözlenebileceği yerlerden biri olarak öne çıkmakta olup daracık sokakları, küçük dükkanları, halıcıları, kilimcileri ve yöresel el sanatı ürünleri satan küçük dükkanları ile gezi deneyiminin en ilginç yerlerinden birini oluşturur.

Foto-3 Bakü İçeri Şehir

KIZ KULESİ: Bakü Kalesi'nin güneydoğu tarafında yer alan bu kale, 7. yüzyılda İslam öncesi döneme ait daha eski bir yapının üzerine inşa edilmiştir. Kale, Şirvanşahlar döneminde Bakü'nün genel savunma sistemine dahil olmuş, aynı zamanda 1907 yılına kadar da deniz feneri olarak da hizmet vermiştir. 1960 yılında restore edilen kale, 1964 yılından beri müze olarak faaliyettedir. Günümüzde kalede arkeolojik araştırmalar sırasında kalenin su kuyusundan çıkarılmış eserler sergilenmektedir. Kale 28 m yüksekliğinde büyük silindirik formda inşa edilmiş olup üstü seyir terası olarak ziyaretçilere açıktır (Foto-4).

Foto-4 Bakü Kız Kulesi

ŞİRVANŞAHLAR SARAYI: Yerel mimarinin en önemli örnekleri arasında sayılan Şirvanşahlar Sarayı, Şirvanşahlar Hanedanı'nın Şahı İbrahim Halilullah döneminde yapılmıştır. Şirvanşahların Orta Çağ'a ait saray kompleksi İçeri Şehir'in merkezinde yüksek bir tepe üzerinde yer alır (Foto-5). Sarayın yapım çalışmaları 15. yüzyılda tamamlanmıştır. Saray kompleksi, üç farklı katta yer alan üç iç avluya bölünür. Üst avluda Şirvanşahların konut binası, Şirvanşah Ferrux Fasar'ın türbesi ve Divanhane, alt avluda Şah Camii ve Şirvanşahların türbesi bulunur. Daha altta ise hamam ve su deposu yer alır. Her üç avlu, tek bir kompleks oluşturacak şekilde kale duvarları ile çevrilidir. Kompleksin 16. yüzyıla ait tek yapısı "Murad Kapısı"dır ve kitabesinde Hicri 994 yılında (1585-1586) Sultan III. Murad'ın emriyle inşa edildiği belirtilmektedir. Saray geçmişte hastane ve kışla olarak kullanıldıktan sonra günümüzde müze olarak hizmet veriyor.

Foto-4 Bakü Kız Kulesi

BAKÜ KALESİ ÇİFTE KALE KAPILARI: Çift Kale Kapıları, Bakü Kalesi'nin kuzeyinde kara tarafında ana giriş kapısı olarak yer alırlar. Bu kapılar, birbirinden 15 metre aralıkla duran iki kale duvarındaki kapıların bir duvarda birleştirilmesiyle yapılmıştır. Eski kapılardan biri, ilk kale duvarında bulunan 12. yüzyılda inşa edilmiş Şamahı Kapısı, diğeri ise yıkılmış ikinci kale duvarındaki 17. yüzyılda yapılmış Zülfikar Han Kapısı'dır. Birleştirilen kapılar daha sonra "Çifte Kale Kapıları" olarak anılmaya başlanmıştır.

Foto-6 Bakü Çifte Kale Kapıları

DEVLET BAYRAĞI MEYDANI: Bakü şehrinin Hazar Denizi kıyısındaki ana meydanda bulunan devasa boyutlu bayrak ve meydandır (Foto-7). Devlet Bayrağı Meydanı'nın temeli 30 Aralık 2007 tarihinde Bakü'nün Bayıl mevkiinde atılmış ve 1 Eylül 2010 tarihinde "Devlet Bayrağı Meydanı" ile "Ulusal Bayrak Müzesi" açılmış ve 9 Kasım tarihi de "Devlet Bayrağı Günü" olarak ilan edilmiştir. Meydanda Azerbaycan Cumhuriyeti arması, devlet marşı metni ve Azerbaycan haritası altın suyuna batırılmış bronzdan yapılmıştır. İlk dikilen bayrak direği 162 m yüksekliğinde, bayrak genişliği 35x70 m2 olup Guinness Dünya Rekorları Organizasyonu tarafından dünyanın en yüksek bayrak direği olarak tescil edilmiştir. 2021 yılında bir Türk şirketi tarafından yeni bir bayrak direği geliştirilerek 2024 yılında montajı tamamlanmış olan yeni direğin uzunluğu ise 191 metredir.

Foto-7 Devlet Bayrağı Meydanı

ALEV KULELERİ: Bakü kent merkezinde bulunan ve yüksekliği 181 metreye ulaşan 3 adet kuleden oluşmaktadır. Kuleler 2013 yılında "En iyi Otel ve Turizm kompleksi" ödülünü almıştır. Alev şeklindeki yapı, Azerbaycan'ın devlet sembolü olan "Bakü'nün Sonsuz Alevini" sembolize eden animasyonlu ışıklandırma sistemi ile donatılmıştır. Alev Kuleleri Bakü'nün hem gündüz ve hem de gece en çok ilgi çeken yapılarının başında gelmektedir (Foto-8).

Foto-8 Gündüz ve Gece Bakü Alev Kuleleri

ŞEHİTLER HIYABANI: Hiyaban (Bulvar) 1918 yılındaki Bakü Muharebesinde şehit düşmüş Türk ve Azeri askerlerinin defnedildiği mezarlıktır. Burası 1939 yılına kadar "Çemberekend Mezarlığı" iken, 1924-1990 yılları arasında Bolşevikler tarafından Hiyaban adı Dağüstü Park olarak değiştirilmiştir. 1990 yılında Kara Ocak denilen olaylardan sonra çatışmalarda ölenlerin cenazeleri omuzlarda taşınarak Azatlık Meydanı'ndan, başkent sokaklarından büyük izdihamla geçip "Şehitler Hiyabani"na getirildi ve burada açılan mezarlara 51 kişi defnedildi. Bu alan yeniden "Şehitler Hiyabani" adını alarak anıt mezarlığa dönüştürülmüş oldu (Foto-9 a).

BAKÜ EBEDİ ATEŞ ANITI: Dünya genelinde savaş kurbanlarını veya ulusal kahramanları anmak amacıyla inşa edilen, merkezindeki alevin sembolik olarak hiç söndürülmediği anıtlardır. Bakü Ebedi Ateş Anıtı, Şehitler Hiyabani'nda yer alır. Karabağ Savaşı ve 1990'daki Kara Ocak kurbanları başta olmak üzere tüm Azerbaycan şehitlerinin anısına yanmaktadır (Foto-9 b).

Foto-9 a) Bakü Şehitler Hiyabani; b) Ebedi Ateş Anıtı

NİZAMİ CADDESİ: Azerbaycan'ın başkenti Bakü'de bulunan 3,5 km uzunluğunda ünlü bir alışveriş merkezi olan cadde adını şair Nizami Gencevi'den almaktadır (Foto-10). Caddenin tarihi Bakü'nün 1864 şehir planlama projesine kadar uzanmaktadır. Cadde şehrin şehir merkezinin içinden batıdan doğuya doğru uzanır ve caddenin büyük bölümü araç trafiğine kapalıdır. Nizami Caddesi, bankalardan moda mağazalarına kadar çeşitli satış noktalarına ev sahipliği yapan dünyanın en pahalı caddelerinden biri olarak kabul edilmektedir. Ayrıca cadde Almanya, Norveç, Hollanda ve Avusturya büyükelçiliklerinin yanı sıra Avrupa Birliği Azerbaycan Delegasyonu'na da ev sahipliği yapmaktadır.

Foto-19 Bakü Nizami Caddesi

AZERBAYCAN EDEBİYAT MÜZESİ: Muhteşem mimarisi ve zengin koleksiyonlarından dolayı her yıl binlerce turistin ziyaret ettiği yerlerden biri olan Azerbaycan Edebiyat Müzesi 1939 yılından beri hizmet vermektedir. Avlulu bir kervansaray mimarisiyle yapılmış güzel bir binası ve etkileyici heykelleriyle dikkat çeker (Foto-11). Müze ünlü şair Nizami Gencevi'ye adanmış olup müzenin 30 odası ve 10 salonunda 3 binden fazla el yazması nadir eser sergilenmektedir.

Foto-11 Azerbaycan Edebiyat Müzesi

AZERBAYCAN BAĞIMSIZLIK MÜZESİ: 1919 yılında ziyarete açılan Azerbaycan Bağımsızlık Müzesi, ülkenin bağımsızlık mücadelesini yansıtan çarpıcı koleksiyonlarının yanı sıra ülkenin pek çok yerindeki arkeolojik kazı alanlarında bulunan 20 binden fazla arkeolojik ve etnografik eserler burada sergileniyor. Ayrıca yıl boyu pek çok kültürel etkinliğe de ev sahipliği yapıyor (Foto-12).

Foto-12 Azerbaycan Bağımsızlık Müzesi

HAYDAR ALİYEV KÜLTÜR MERKEZİ: Bakü’de 2012 tarihinde hizmete giren 101 bin metrekarelik bir kültür merkezidir. Azerbaycan Devleti’nin düzenlediği mimari yarışmayı kazanan ünlü mimar Zaha Hadid’in konsept tasarımını; Kıbrıslı Türk mimar Saffet Kaya Bekiroğlu’nun detay tasarımını yaptığı bina bir Türk firması tarafından yapılmıştır. Yapının içinde konser salonu, konferans salonu, kütüphane, müze ve sanat galerileri yer alır. Mimarisi, Azerbaycan mitolojisinde yer alan Hazar Denizi’nin yükselişini yansıtmaktadır (Foto-13).

Foto-13 Haydar Aliyev Kültür Merkezi

BAKÜ TÜRK ŞEHİTLİĞİ VE ANITI: Bakü’de bulunan Türk Şehitliği ve Anıtı 15 Eylül 1999 tarihinde açılmış olup Şehitler Hıyabanı’nda yer almaktadır. Anıt Bakü Muharebesi’nde ölen Kafkas İslam Ordusuna ait 1130 Osmanlı askerini anmak için inşa edilmiştir (Foto-14). Anıt, Türk mimarlar Hüseyin Bütüner ve Hilmi Güner tarafından tasarlanmış olup anıtın Türk ulusal bayrağını andıran dört ana yüzünün her birinde saf beyaz mermerden yıldız ve hilal figürleri bulunan kırmızı granit kaplıdır. Anıt kompleksi, şehitlerin isimleri, askeri rütbeleri, memleketleri ve ölüm yerlerini gösteren isim levhalarının bulunduğu bir ara sokak, bir cami ve bir anıttan oluşmaktadır.

Foto-14 Bakü Türk Şehitliği Anıtı

BİR PORTRÖ

Azerbaycan'ın Bağımsızlık Lideri ve İlk Cumhurbaşkanı: Ebulfez Elçibey

Ebulfez Elçibey 1938 tarihinde Nahcivan Özerk Bölgesi Keleki Köyünde doğmuştur. 1957-1962 yılları arasında Azerbaycan Bakü Devlet Üniversitesi'nde lisans eğitimi görmüş olup aynı üniversitede 1965 yılında yüksek lisans ve 1969 yılında da doktora yapmıştır.

Türkçü ve milliyetçi görüşleriyle bilinen Elçibey, Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra Azerbaycan'ın demokratik yöntemlerle seçilmiş ilk ve tek cumhurbaşkanı olmuş ve Azerbaycan'ın bağımsızlığını kazanma sürecinde önemli bir rol oynamıştır. 8 Ekim 1991 tarihinde bağımsızlığını ilan eden Azerbaycan'da yapılan ilk seçimde Azerbaycan Halk Cephesi Partisi'nin adayı olarak katılan Elçibey "Azad Azerbaycan" sloganıyla çıktığı yolda %60 oy alarak Cumhurbaşkanı seçilmiştir.

Ancak 2 yıl kadar görev yaptıktan sonra 24 Haziran 1993 tarihinde askeri bir darbeyle görevden uzaklaştırılmış olup böylece eski Polit Büro üyesi Haydar Aliyev'in Cumhurbaşkanlığı yolu açılmıştır. Elçibey 22 Ağustos 2000 tarihinde 62 yaşında prostat kanseri nedeniyle tedavi gördüğü Ankara'da ölmüştür. Elçibey'in Bakü'deki defin törenine yaklaşık sekiz yüz bin kişi katılmış ve Fahri Hıyabanı Mezarlığında (Ulusal Şeref Mezarlığı) toprağa verilmiştir (Foto-15).

Azerbaycan cumhurbaşkanı olarak 1993'te Anıtkabir'i ziyaret etmiş ve Anıtkabir özel defterine şu cümleleri yazmıştır: "Ey büyük Türk'ün büyük komutanı; Seni ziyaret etmekle özüm ve milletim adına şeref duydum. Senin Askerin."

Foto-15 Elçibey'in Fahri Hiyaban Mezarlığındaki Anıt Mezarı

Foto-16 Bakü Limanı ve çevresinin genel görünüşü

Sonuç olarak; Bakü tarihi eserleri ve dokusu, meydanları, anıt mezarları ve kültürel özellikleri nedeniyle bir Anadolu kentinden farklı olmayan ve her zaman görülmeye değer bir Türk şehridir (Foto-16).

KAYNAKÇA

Tarihi ve rakamsal veriler www.wikipedia.org web sayfasından alınmıştır.
Fotoğraflar: Sadettin Korkmaz

ÖZBEKİSTAN TİMUR'UN KALBI

Zühtü AKYILDIZ*

Tarihin derinliklerine doğru adımlamak mı istiyorsunuz?
Çok uzak değil, öz yurdumuzda...

* Eğitimci / Yazar

Bir gündönümü vakti yeniden doğsam
Süzülsem güneş gibi
Tanrı Dağlarının ardından
Tutsam kalbimi kanatlarından
Ve bozkır kartalları gibi
Semerkant'ın kalbine uçsam

Yıllar önce aşkla yazıya döktüğüm bu duyguları hayata geçirme zamanı nihayet geldi. Hem de yaz gündönümü vakti yaklaşırken.

Artık hayalimin kanatlarında, Özbekistan'ın semalarındayim.

Yalnız değilim elbet; Trabzon tur turizminin duayeni Halil Güven'in güvenilir rehberliği eşliğinde ve çok renkli arkadaşlarımla birlikte "Gündönümü Tur'la" uçuşa hazırız.

ÖZBEKİSTAN

Türkistan coğrafyasının gizemli şehirleri; Semerkant, Buhara ve Hive'yi içerisinde barındıran "Bozkırın İpeği", "Narin Özbekistan".

Semerkant merkezli olarak doğan ve dünyada "Timurlu Rönesansı" olarak bilinen Türk aydınlanmasının gözde isimleri; Harezmi, Biruni, Fergani, İbni Sina, Ali Kuşçu, Uluğ Bey ve daha nicelerini yetiştiren "Bozkırın Entelektüeli", "Aydın Özbekistan".

İpek yolu ticaretinin altın çağlarına ev sahipliği yapmış "Bozkırın Ticari Merkezi", "Renkli Özbekistan". Cengiz Han ordularının yıkıcı istilasına rağmen UNESCO Dünya Mirası Listesinde şehirler ve sanat eserleri hediye eden "Bozkırın otantiği", "Miras Özbekistan".

İpek yolu üzerinde bulunmasından dolayı birçok yağma ve talanı art arda yaşadktan sonra yakın tarihte de Sovyet istilasının uyguladığı kültürel baskıya rağmen Türk kültürünü koruyup yaşatan "Bozkırın Direnci", "Kültür Özbekistan".

Özbekistan bir dut ağacıdır aslında. 8. Yüzyıldan günümüze dek, dut ağacı kabuklarından geleneksel yöntemden hiç sapmadan kâğıt üretilerek bu iş burada bir zanaata dönüştürülmüştür. Ayrıca dut ağacı çalgı ve yapı malzemesi olarak da kullanılmaktadır. Ama dut ağacının en şaşırtıcı işlevi tarım alanlarında ortaya çıkıyor; dut ağacının tarımı tehdit eden madenli yer altı sularını emme gücünden yola çıkılarak tarım alanları buralarda dut ağaçlarıyla koruma altına alınmıştır. Ve tabii ki ipek... Dut ağacı ve ipek dünyanın narin ikilisi, bu ikili ülkenin simgesidir. Ağaca; bereket, huzur ve manevi anlamlar yükleyip yaşatan "Bozkırın Dutu", "Dut Ağacı Özbekistan".

Altay dil ailesinin Karluk grubunda yer alan Özbek Türkçesini yıkıcı her türlü baskıya rağmen günümüze kadar bütün canlılığıyla taşıyan "Bozkırın Dil Bayrağı", "Türk Özbekistan".

Kısaca O; "Bozkırın Köklü Tarihi", Ata yurdun kalbinde "Özlü Özbekistan".

Sakin, güvenilir ve güler yüzlü insanlarıyla Özbekistan, "Türk Bozkırının Kutup Yıldızı".

Özbekistan gezisi Semerkant'la başlar şüphesiz. Zira O, Özbeklerin tarihi kiblesi gibidir.

Daha ilk bakışta anlıyorsunuz ki Semerkant, tam anlamıyla bir kültür başkenti.

Dünyadaki bütün meydanlara meydan okuyan Semerkant Registan Meydanı

Nitekim UNESCO da kentin hakkını teslim ederek, kenti “Dünya Mirası Listesi’ne” dahil etmiş.

İlber Ortaylı haklıymış, görmeden ölmek büyük bir eksiklik olurmuş.

Semerkant adeta bir açık hava müzesi. Adımını attığın her alan tarih, soluduğun her nefeste kültür.

Semerkant’ın her yanında Timur’u gördüm. Sanata-sanatçıya, bilime-bilim insanına, halka-değerlere ve aksakallılara verdiği değeri hissettim.

Timur ve ardıllarına; artık Osmanlı resmi tarih yazıcılığının açtığı pencerenin dışında, başka pencerelerden de bakıyorum. Baktıkça, Ankara Savaşına hapsolmuş Anadolu Türklüğü bakışını değiştirmekte çok geç kaldığımızı anlıyorum.

Timur buralarda bir efsane.

Timur efsanesi, Özbekistan ufuklarından her gün yeniden doğuyor adeta. Ancak bu efsanenin temelleri sadece namağlup komutanlığına değil sanatın ve bilimin ölümsüz izleri üzerine bina edilmiş.

Ayrıca bu efsane; bizde olduğu gibi karşı taraf düşmanlığı (Osmanlı) üzerine kurulmamış.

Bu yazım bir Timur incelemesi değildir elbette. Ancak, O’nun mühründe ve yüzüğünde yer alan o meşhur ifadeyi buraya almadan geçemeyeceğim:

“Doğrulukta kurtuluş vardır.”

* Eğitimci / Yazar

Ve elbette egemenliğe dair o değerli sözünü de anmadan geçmemeliyim:

“Ben ki Melik-i Turan, Emir-i Türkistan’ım; ben ki Türk oğlu Türk’üm!”

Semerkant ve Timur’la birlikte; “Yerleşik Türk Kültürü” bilginizin yetersiz olduğunu hemen hissediyorsunuz. Registan Meydanı bunu yüzünüze haykırıyor zaten. Dünyadaki bütün meydanlara meydan okuyan Registan Meydanı.

Registan Meydanı mı? İşte size özet: “Birbirini selamlayan üç büyük medrese (Uluğ Bey Medresesi, Şir Dor Medresesi, Tilla Kari Medresesi); gündüzü parmak ısıtır, gecesi büyüler.”

Diğer tarafta çinileriyle ünlü Emir Timur Türbesi.

Timur’un türbesinde aile bireyleri dışında başka birisi daha var.

Kim mi? Timur’un sandukasının önünde, manevi Hocası Mir Said Bereke’nin sandukası var. Şimdi buyurun değerlendirmeyi siz yapın!

Uluğ Bey Semerkant’ta yaptırdığı rasathaneyle göğün kapısını aralamış adeta. Ve ay bilimciler, aydaki kraterlerden birinin adını “Uluğ Bey Krateri” olarak vererek yine bir hak teslimi yapmışlar.

Ve karşımızda yine Timur; 14.yüzyılda Emir Timur’un eşi Bibi Hatun adına yaptırılan muhteşem cami, “Bibi Hatun Camii”.

Gökyüzüne meydan okuyan kubbesi geniş avlusu, avlusunda taştan yapılmış devasa rahlesi ve hala anlatılan efsanesiyle çok dikkat çekici bir cami, Bibi Hatun Camii.

Şah-I Zinde Külliyesi ki Hazreti Muhammed’in kuzeni Kuşam Bin Abbas’ın mezarının da içinde bulunduğu anıt mezarlar topluluğu. Dirileri derinden sarsan bu “Nekropol” (Ölüler kenti) dünyanın en önemli sanat eserleri arasında yer almaktadır şüphesiz.

Semerkant, rengarenk bir dünya. Çarşıları, pazarları ve tertemiz sokakları; kıskanmadım dersem yalan olur.

“Türkü’m” dedikçe gülümseyen yüzler, yapılan ikramlar ve nazik davranışlar asla unutulmaz.

Unutulmazlar arasında yerel rehberlerimiz Galip Zarifoğlu ve Cesur Aliyev’den söz etmezsem haksızlık yapmış olurum. Onların bilgi donanımı ve konuk severlikleri üst düzeydeydi.

Ah Semerkant Ah! Sana doyamadım.

Artık gönlümün en özel yerindesin ve bana göre sen, “Türk Kültür Kavşağısın”.

Semerkant’tan ayrılırken; Amin Maalouf’un belleğimde izleri hala silinmemiş olan Semerkant adlı kitabının sayfaları arasında gezinmeye gayret ettim. Ayrılık zamanı gelmişti ya, işte tam o an Maalouf’un zamana dair o etkili tanımlamasını bir kez daha anımsadım:

“Zamanın iki yüzü var, bir yüzü güneşe diğer yüzü tutkulara bakar”

Semerkant’la vedalaşırken burada zamanın durduğunu hissettim. Ve duran zamanın iki yüzünü de gördüm “Bir yüzü Timur’a diğer yüzü Türk Dünyasına bakıyordu”.

Şimdiki istikametimiz Türk İslam dünyasının çok özel kenti olan Buhara. Kentin manevi havasıyla karşılaşma beklentimiz, yol yorgunluğunu hafifletiyordu doğrusu.

Semerkant'tan tam ayrılmadan Buhara'nın manevi iklimine girmiştik bile. Zira Buharalı olan İmam Buhari'nin kabri Semerkant'ın çıkışında ve bizim yol üstü ziyaret planımızdaydı. İmam Buhari Türbesi yeni tamamlanmış ve ziyarete açılmış. Muhteşem bir mimariyle devasa bir yerleşke olarak hayata geçirilmiş. Belli ki inanç turizminde yeni bir rota oluşturulmak isteniyor. Sahih-i Buhari adlı hadis külliyyatının yazarı İmam Buhari, bilindiği üzere büyük İslam alimi ve hadis hafızıdır.

Yol sıkıntılı olsa da akıp gidiyor; Semerkant-Buhara arasında yer alan bir kentten geçiyoruz. Kentin adı, Ali Şir Nevai.

Ali Şir Nevai; 15. Yüzyılda Timurlular çağında yaşamış büyük şair, dilbilimci ve düşünürdür. Muhakemetü'l Lügeteyn adlı eseri Türk dilinin baş yapıtlarından biridir. Kente Ali Şir Nevai adının verilmesi Özbeklerin ulusal değerlerine sahip çıkma boyutunu gösteriyor. Keşke Türkiye'de de birkaç kentin ismi bu anlamda verilebilmiş olsaydı. Örnek mi? Konya yerine Mevlâna...

Nihayet Buhara'dayız, bine yakın tarihi eseri barındıran derin maneviyatla Buhara.

İslam'ın Kubbesi kentlerinden biri olan Buhara tarihi semalara kapı aralıyor

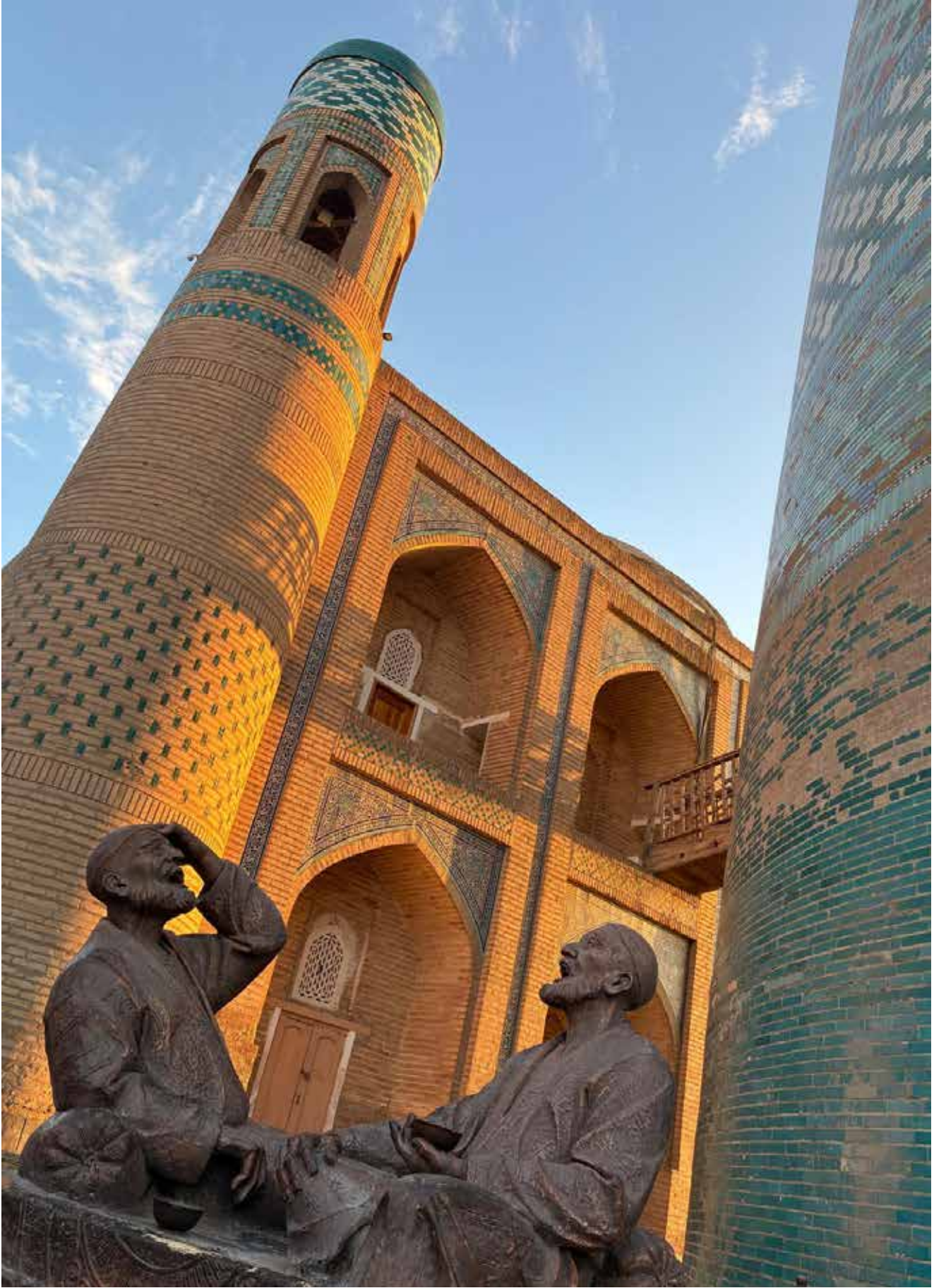
Türk-İslam Medeniyetinin "İslam'ın Kubbeleri" unvanını alan şehirlerinden biri olan (Diğerleri, Ahlat ve Belh) Buhara'nın eserlerini ne saymaya ne de anlatmaya gücüm yeter, zira sayısız ve emsalsizler.

Böyle olmakla birlikte ikisi var ki isimlerini buraya almazsam yazım tamamen eksik kalır. Kalon Minaresi ve İsmail Samani Türbesi sanattan anlayan anlamayan herkesin büyülenerek donup kalacağı şaheserler. Zaten İsmail Samani Türbesi 1933 yılında Buhara'nın tarihi merkezinin bir parçası olarak UNESCO Dünya Mirası Listesine alınmıştır.

Tarihi 2000 yıl öncesine dayanan Buhara'nın tarih kokan sokakları; tertemiz ve çok renkli, güvenilir, huzur verici ve çok davetkâr. Bütün bunların yanında kentte attığınız her adımda kentin manevi iklimini soluduğunuzu hissediyorsunuz. Zira; Abdülhalik Gucdüvani, Bahaüddin Nakşibend ve onların takipçileri olan Nakşibendi yolunun büyükleri kentin manevi kimliğini nakış nakış örmüşler adeta.

Buhara'yla vedalaştık, yine yollardayız. Üstelik "Kızıl Kum Çölünü" geçeceğiz. Hedefimiz Hiva.

Hiva'ya doğru yer yer bozkır, yer yer çöl yer yer de Amuderya eşliğinde akıp gidiyoruz. Yerel rehberimiz Galip Zarifoğlu "Çöl sürprizlerle doludur" derken neyi kastettiğini anlayamamıştık, ta ki çölün orta yerinde bir tesiste mola verene kadar.

Masal şehri Hiva-İçan Kale'de bulunan Kalta Minor Minaresi önünde sohbet eden iki arkadaş heykeli

Hiva-İçan Kale, (İç Kale) tarihe ve sanata karşı duyarsız insanların bile aklını başından alabilir.

Mola yerinde; oraya bizden daha önce varmış olan yerel rehberimiz Cesur ve beraberindekiler bizi Türk ve Özbek bayraklarıyla büyük bir coşkuyla karşıladılar. Halil Güven'in ifadesiyle, çölün ortasında küçük "Turan Toyu" kuruldu, Milli taamlar (yemek) yenildi, iyi dilekler tutuldu.

Kızılıkm Çölü'nün ortasında küçük bir Turan toyu etkinliği yaşamak doyumsuz bir güzellikti

Zorlu bir yolculuktan sonra Nihayet Hiva'dayız. Kentin uzaktan beliren silüeti bile bütün yorgunluğumuzu çöle yolculadı.

Konaklayacağımız otelde çok ama çok güzel karşılandık, bütün işaretler, bir zaman tüneline girmek üzere olduğumuzu gösteriyordu.

Kentin UNESCO Dünya Mirası Listesinde yer alan surlarla çevrili "İçan Kale'si (İç Kale) tarihi atmosferiyle ve tarifsiz büyüyle bizi zamanda yolculuğa davet ediyordu.

Şimdi, 16. Yüzyılda Harezmi Hanlığının başkentini adımlıyorduk adeta. Zira her şey dört asır öncesi gibi yerli yerinde ve nerdeyse hiç değişmemiş.

Aslında burası 2500 yıllık bir yerleşim yeri ve tarih; Hiva'yı o asırlardan 21. Yüzyıla ışınlanmış gibi.

İç Kale'de yüzlerce geleneksel ev, çok sayıda tarihi anıt var. Ancak simge anıtları; tamamlanmamış olsa da efsanesi ve görseliyle tam bir anıt eser olan "Kalta Minor Minaresi" ve "Cuma Mescididir".

Tarihi doku başımızı döndürürken, halkın içtenliği ve Türkçesi gönlümüzü fethetti.

Ya o temizlik ve renk cümbüşü...

Burada renklere bakışım değişti, yeniden keşfettim onları adeta. Sarı, kırmızı, yeşil, turkuaz ve diğerleri...

Hiva için, her türlü övgü ve tanıtım gayretlerinin yetersiz kalacağını itiraf etmeliyim.

Semerkant, Buhara, Taşkent...

Evet ama Hiva bambaşka. Hiva'sız Özbekistan gezisi yarım bile sayılmaz!

Urgenç'teki Celaleddin Harzemşah'ın anıtsal nitelik taşıyan heykelini selamlayarak Hiva-Urgenç'ten Taşkent'e uçuyoruz.

Taşkent, kent içi ormanlar barındıran modern bir başkent. Dört gidişli ve dört gelişli araç yollarının yanında yaya yolları ve hemen yanlarında parklar bahçeler.

Kentin dokusunda Sovyet izleri çok belirgin.

Taşkent; modernlik, yeşillik, düzen ve sadelik kokuyor.

Elbette burada da tarih var; Özbekistan İslam Medeniyeti Merkezi burada. Hz. Osman'a ait ceylan derisi üzerine yazılmış "Mushaf" burada Hast İmam Külliye'sinde sergileniyor.

Özbekistan, Taşkent'te de bizi şaşırtmaya devam ediyor. Taşkent 1966'da bir deprem yaşıyor ve yaklaşık 300 bin kişi evsiz kalıyor. Ve sadece 8 kişinin öldüğü bu deprem "Deprem Anıtı" adıyla anıtlandırılır ve ölümsüz hale getirilir.

Özbek mutfağı; et, hamur ve pilav üzerinden şekillenmiş. Taşkent'te de bu kültürün en önemli ayağı olan "Özbek Pilavı" ile ünlenen "Beş Kazan" adlı bir "Milli Taam Aşevi" bulunuyor.

Ve dönüş vakti.

Teşekkürler Gündönümü Tur, teşekkürler Halil Güven.

Hoşça kal özümü derinden etkileyen Özbekistan.

Hoşça kal "Bozkırın İpeği"

Belki başka bir gündönümünde bir kez daha...

Fotoğraflar: Zühtü AKYILDIZ

İZLEK ve İZLENİMLER

Erkan AYDINTAN*

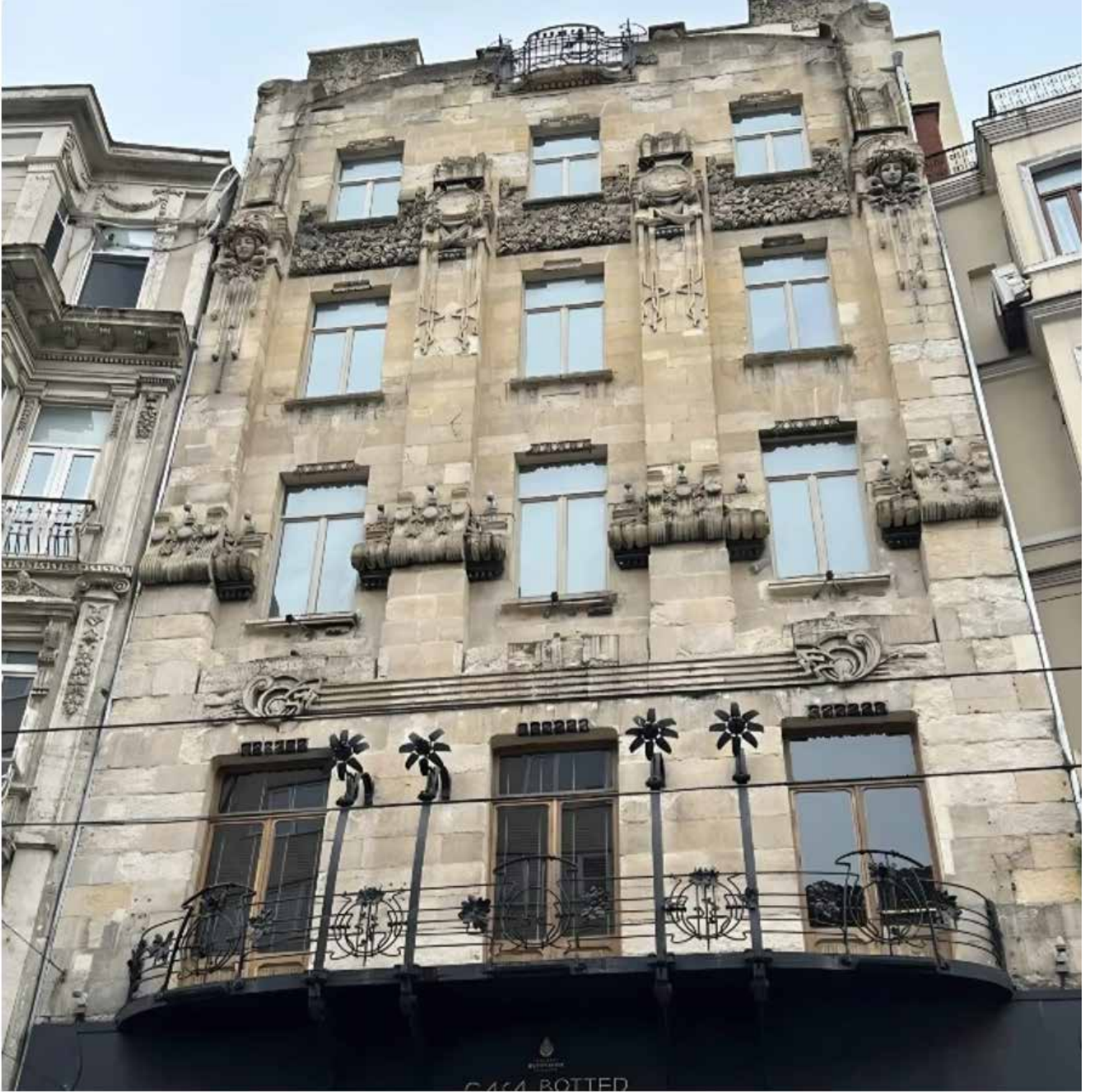
* Çevirmen, Fotoğrafçı, Gazeteci ve Yazar

CASA BOTTER Botter Evi-1901

125 yıl önce bir kadın için yapılan, zarafetin vücut bulmuş hali...Botter Evi

Sarayın Hollanda asıllı terzi Jean Botter için, Abdülhamit'in emriyle İtalyan mimar Raimondo D'Aronco tarafından tasarlanmış göz alıcı bir yapıt.

Yüksek tavanlı iç mekanlarındaki; ahşap detayları, orijinal tavan rozetleri, kapı kolları, süpürgelikleri ve vitrayları, döküm korkulukları ile sarmal merdiveni, cephesindeki; floral yapıları, çiçek motifleri, kadın yüzleri, asimetrik pencereleri ile İstanbul'da Art Nouveau stilinde yapılmış ilk binadayız.

Beyoğlu'nun İstiklal Caddesi'ndeki bu apartman, uzun yıllar metruk kaldıktan sonra İBB tarafından yaptırılan hassas restorasyon ile 2022 yılında, "Sanat ve Tasarım Merkezi" olarak yeniden hayata döndürülmüş.

Bugün Casa Botter'de çeşitli sanat sergileri de oluyor. Fakat asıl amaç, sanata ve tasarıma gönül verenleri bir araya getirerek; atölyeleri, kütüphanesi ve çalışma ofisleri ile bir üretim iklimi yaratmak.

O nedenle, moda tasarımcısından mobilya tasarımcısına, grafik tasarımcıdan ürün tasarımcısına herkesin yolu, Beyoğlu'ndaki bu sanat yuvasında kesişiyor.

Koruma kültürünü yayma ve sanatı özgür kılma adına gösterilen bu örnek çabayı ayakta alkışlıyorum. Öyle ise bu güzide yapıyı ziyaretimi bir de şöyle anlatayım:

BOTTER'e

Melankolik bir gündü
Simit kırıntılarını arayan telaşlı güvercinler eşliğinde yürüyorduk İstiklal'de
Bir yandan kalabalık,
Yağmur yağıyordu bir yandan
Zilini çaldı nostaljik kırmızı Tramvay,
Ağır ağır geçiverdi yamacımızdan

**

Neden sonra,
Kulağımda İnceden bir Gramafon sesi,
Vivaldi ve "sonbahar" bestesi
İşte geldik diyordu, karşımızda
Casa Botter'in kıvrımlarında yapraklar solgun,
Dalgın Kadın yüzleri,
Ne tam mutlu, ne üzgün
Bir sızıyı gizliyordu gülümsemeleri
Tıpkı akşam üstü, yağmurdan sonra ıslak İstiklal gibi

21 HAZİRAN
BABALAR GÜNÜ
Kutlu Olsun

parktrabzon@dedeman.com www.dedeman.com

Doğu Karadeniz'in incisiyle tanışın!

PARK DEDEMAN Trabzon'un uluslararası standartları
ve deniz manzaralı s  itleriyle rahat bir konaklamanın
tadını   ıkartın.

 **PARK
DEDEMAN**
TRABZON

Weblife Adworks
Reklam Ajansı / Advertising Agency

Çok yönlü, konusunda uzman ve güçlü bir ekibiz. Takım çalışmasında müşterimizi iyi dinler, ihtiyaçlarına en uygun cevabı verebilecek çözümler sunarız. Markayı ve reklam kampanyalarını istenilen hedef kitleye ulaştırır, başarımızı müşterimizle birlikte kutlarız. Bu başarımızın altında, iyi fikirler ve özgün tasarımlar yer alır.

Bize göre iyi fikir ve tasarım:

Tasarım düşüncüyü aydınlatmak, açıklığa kavuşturmadır. Kitleleri ikna etmektir, değiştirmektir. Bir bakıma dramatize etmektir, hatta eğlendirmektir. Göze güzel görünen ifadelerin bütünüdür, fikre değer ve anlam verir. İletişimin yapısı olan fikri kuvvetlendirir. Elbette iyi bir fikir kötü tasarlanabilir, ama kötü bir fikir tasarımla kurtarılamaz.

LOGO ve KURUMSAL KİMLİK
Fark yaratan kurumsal kimlik tasarımlarına imza atıyor, firmanız ve markanız için en iyisini tasarlıyoruz.

AMBALAJ TASARIMI
Ambalaj ürününüzün kıyafetidir. Ona yakışacak tasarımlar bizden çıkar

KATALOG, BROŞÜR TASARIMI
Firmanızın ve ürününüzün doğru ve tam anlatımını, yenilikçi tasarımlarımızla ortaya koyuyoruz.

WEB TASARIM
Etkileyici ve çarpıcı arayüzleri ile müşteri beklentilerini karşılayan, tüm mobil cihazlara uyumluluk sağlayan bir web siteniz olsun.

SEO ÇALIŞMALARI
Web sitesinde yaptığımız SEO çalışmalarıyla, arama motorları sonuçlarında, işletme ve marka bilinirliğinizi arttırıyoruz.

SOSYAL MEDYA YÖNETİMİ
Yarattığımız veya teslim aldığımız markaları inceliyor, rakip analizini yapıyoruz. Güven duygusunu oluşturup, stratejik süreci yönetiyoruz.

DRONE ÇEKİMLERİ
Web sitesinde yaptığımız SEO çalışmalarıyla, arama motorları sonuçlarında, işletme ve marka bilinirliğinizi arttırıyoruz.

TANITIM FİLMİ
Bir işletmeyi, ürünü veya projeyi anlatmanın en etkili yolu, kreatif içerikli tanıtım filmine sahip olmaktan geçiyor. Profesyonel ekipmanlarımızla çekime hazırız

WEBLIFE REKLAM ORG.HİZ.İTH.İHR.VE TİC.SAN.LTD.ŞTİ.

TRABZON OFİS: Kaşüstü Mh. Devlet Karayolu Cd.
Sabırlar İş Merkezi B Blok Kat:3/20 Yomra - TRABZON

MERSİN OFİS: Limonluk Mh. 24104 Sk.
Moda Park Butik Kat: 6 / 27 Yenişehir - MERSİN

www.weblife.com.tr
info@weblife.com.tr

+90 532 442 33 61

2026

HAZİRAN - TEMİZ - KASIM

SAYI
14

RUHUN GEMİSİ

ŞANA TAKA

KÜLTÜR SANAT DERGİSİ

www.ruhungemisidergi.com - info@ruhungemisidergi.com

[f](https://www.facebook.com/ruhungemisisanataka) [@](https://www.instagram.com/ruhungemisisanataka) [t](https://www.twitter.com/ruhungemisisanataka) /ruhungemisisanataka

